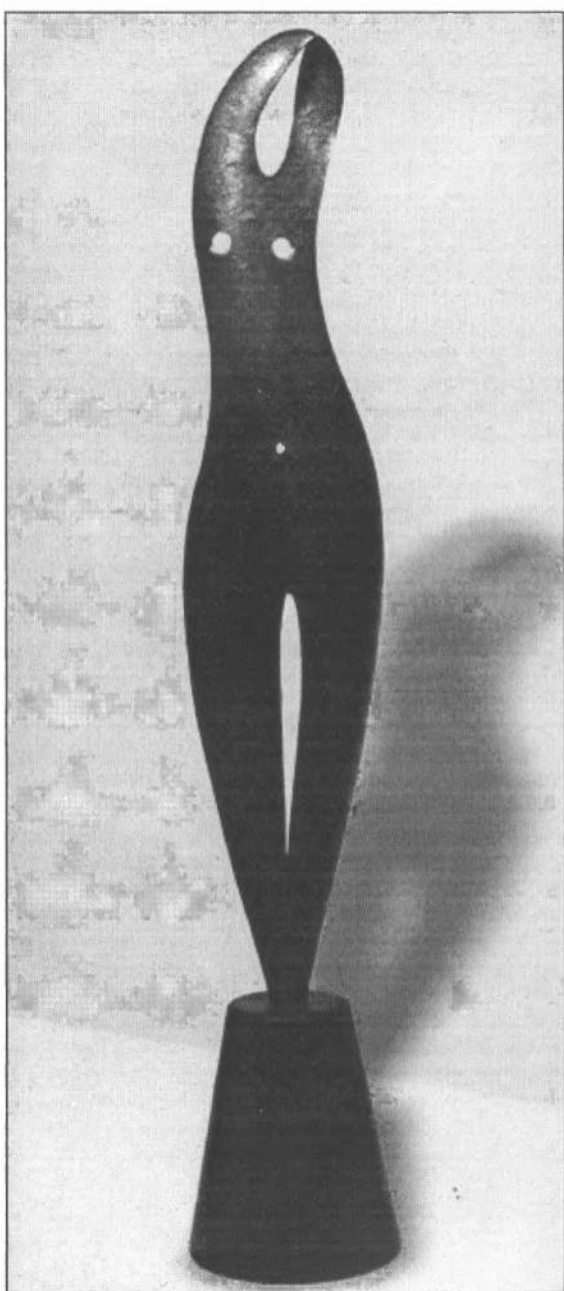

ДУКЛЯ

№ 4 2003

літературно-мистецький та публіцистичний журнал. Видає Спілка українських письменників Словаччини, Пряшів.

DUKĽA –
literárno-umelecký
a publicistický časopis.
Vydáva Spolok
ukrajinských
spisovateľov
na Slovensku, Prešov.

Financované Ministerstvom
kultúry SR

ІВАН ЯЦКАНИН,
головний редактор.

РЕДКОЛЕГІЯ:

**АНАТОЛІЙ КАЧАН,
ВАСИЛЬ ДАЦЕЙ,
СТЕПАН ГОСТИНЯК,
ЯРОСЛАВ ДЖОґАНИК,
ПРОКІП КОЛІСНИК,
ГАННА КОЦУР,
СЕРГІЙ МАКАРА.**

Графічне оформлення
Ладислава Цупера

Виходить раз на два місяці.
Передплатна ціна на рік –
60 крон.

Адреса редакції:
080 01 Prešov,
ul. Požiarická 17

Комп'ютерний набір
NITECH s.r.o., Prešov,
телефон, факс: 051/7725 061

Rozširuje PONS, a.s.
Objednávky na predplatné príjma
PONS, a.s., Záhradnícká 151,
820 05 Bratislava.

Йосиф Збіглей	
Коли Бог спить	2
Рогатка, Мойсей, Шевченко та інше	4
Петро Осадчук	
Пересторога	6
Втрачений час	7
Нові технології	8
Взаємозв'язок	9
Стара пісня на новий лад	10
Пересторога	11
Рішучі вагання	11
Левко Різник	
Поранений дощем	12
Віктор Баранов	
Притула (Конспект роману)	18
Рауль Чілачава	
Спроба самозвіту	36
Давні кладовище	36
Додому	36
Тінь	37
Сонет про камікадзе	38
Іван Кирилюк	
Осінь	38
Суть	38
Музика життя	39
Віконце	39
Микола Мушника	
Вшанування пам'яті О. Духновича в Пряшеві	40
Іван Яцканин	
«Кавказ» мовами народів світу	43
Рауль Чілачава	
Слово про «Кавказ»	57
Наталія Шумило	
Згадаймо і його	63
Валерій Паляк	
Детектив... від Юрія Бачі	65
Юрій Бача	
Треба говорити по суті справи.!	66
Михайло Бобинець	
Сльоза ностальгії	67
Ірина Матцова	
Етимологічно-семантичний аналіз слова глобалізація	68
Добірка віршованих творів словацьких поетів Я. Замбора та М. Отченаша у перекладі Іллі Галайди	73
Микола Неврлий	
Фантом чи ідеологія?	78
Микола Мушника	
Перша словацькомовна публікація про Олександра Духновича	81
Михайло Роман	
«Новий абзац» – нова художня якість Степана Гостиняка	83
М. В. Кучинський	
Цікавий і сучасний	86
Валерія Юричко	
Повернення з забуття	89
«Володарка ключа золотого»	90
У лабіринтах ніжності	91
Україна видає	92
Хроніка	95

Йосиф ЗБИГЛЕЙ

Коли Бог спить

1

Коли Бог спить,
із дебрів туман виходить,
а з ним і темні духи,
загорнуті у біло-сірі скатертини,
а деколи і серед дня
переодягнені у модні піджаки
з краваткою на шиї,
яка нагадує петлю на шибениці.
(Лише трохи потягти...)
А в ніч на Яна, на Купала,
отакі вже дива,
що аж страх казати...

2

Здається – Бог спить,
бо люди (його діти)
почали пустувати, жирувати,
майже бешкетувати,
навіть імена і прізвища
(свої)
покалічили,
а в храмах
(на славу Господню)
співають:
«Спадщину отців зберігай нам,
Господи!»

3

Невелика слава
залишити все «лише отак»,
а потім судити...
Чому же, Отче, Ти Великий,
забув на отців наших,
а теперішнім отцям
помазаним і непомазаним
не дав мудрості?
Напевно, Ти заснув...
Напевно, Ти заснув,
бо карпатські дерев'яні храми
пліснявіють, гниють,
а з мурованих
чути чужі слова.

4

Коли Бог спить,
то і над чорними ділами
синіє небо,
бо коли б не спав,
то, напевно, діла тії темні
би у хмари загорнув.

5

Коли Бог спить –
джерела заростають травною,
мінються на мочарі
або висихають
і нема вже слів
наповнити їх.

6

Сном справедливих спить Бог.
І справедливі сплять
сном справедливих.

І правда спить
сном справедливих.
Всі неба і всі раї,
що повні мудростей,
сплять сном справедливих.
А діла – творяться...

Рогатка, Мойсей, Шевченко та інше...

Ще хлопчиськом
сховав я рогатку
(отаку з гумою)
за цеглину в мурі дому,
що був старший за мого діда
(хоч дід давно вже вмер),
щоб біс якийсь підступний
не прогайнував її.
(По суті, тому,
щоб батькові не колола очі!)
Ой, яка рогатка то була!
Розвилка вигладжена,
ніби відполірована майстром.
А гума така – перевидумана.
Коли я засунув у шкірку
(із язика забутого черевика)
малесеньку брилку,
то прострілила і хмару;
коли заложив круглячок,
то прострілила і видумане чудо;
коли (хоч зрідка, бо мало було)
наложив кульку
із шарикопідшипника
або шматок заліза чи гайку

(теж мало того було),
то кулька перелетіла
і шпиль піраміди
аж у єгипетському Єгипті,
де жив отой Мойсей,
що нам вуйко і піп у школі
розповідали про нього;
теж якийсь українець-емігрант
казав, що про нього (Мойсея)
писав Шевченко...
(Велика і славна людина!)
От, така була ота рогатка!
Навіть сусідин пустун
хотів її міняти за будильник.
(Скупердяй,
коли б запропонував хоч три,
то почав би думати...)
Але паскудник-час наговорив мені,
що треба подумати про те,
що дівки під спідницею ховають.
Отак спідниця,
некваліфіковано,
звела мене з хлоп'ячої дороги...
І той же самий час
(паскудник)
замість старого дому
збудував просторий магазин,
в якому продають і спідниці,
і меблі,
(і презервативи),
і бозна що!

Але таку рогатку
там не купиш!
Ні,
не купиш...

Петро ОСАДЧУК

ПЕРЕСТОРОГА

Я знаю цих людей вже сотні й сотні літ:
вони вважають, що лиш їм належить світ.
Від виднокруга і до виднокруга –
вони – господарі, а ми прислуга.
Я часом думаю, чи варто жити,
аби із фарисеями дружити,
які навчилися приймати пози
верховних вседержителів
і видавать себе за небожителів,
по вуха утопаючи в багні.

Навчилися творить прогнози, як погрози,
щоб ми корилися й тремтіли день при дні,
щоб ми зреклись духовних верховин
й повірили в облудний Третій Рим.
У них одне на мислі за усіх пригод –
вони над нами обраний народ,
ми – другорядні. І настане час,
як скажуть нам: – Нема й не буде вас!
Ви зватися народом замалі,
не треба вам ні мови, ні землі,
ні солов'їв, ні сонця в високості,
бо нам належить тут життєвий простір,
від виднокруга і до виднокруга
лиш ми – господарі, а ви – прислуга...
Та постривайте! Вічні крадії,
що звикли поглинать чужі краї,
вертайтеся туди, де вас нема,
де віковічна завалилася тюрма,
де вже китаєць вріс, як самосій,
і відчувається в тайзі як свій.
Вертайтеся у свій барложий дім,
інакше вразить вас Господній грім
і ви покотитесь до часу, до пори,
немов каміння із високої гори,
в тартарари.

ВТРАЧЕНИЙ ЧАС

1

В нашім краї люди горді є,
традиційно собою горді,
а за давненим вузол Гордіїв
чомусь розв'язати не годні:
і навіть не в тому справа,
що немає царя в голові,
що зліва стоять чи справа,
чи за вдачею центрові, –
вони від народження горді
і гординю збороти не годні, –
товариство всуціль гонористе
владарює за ширмою злагоди:
лівоцентристи чи правоцентристи –
з поля одного ягоди.

2

І що ж робити нам о цій порі,
коли в снігах поснули снігурі,
коли давно весна в календарі,
ну а в садах ні квіточки нема –
кругом зима і на душі зима? !
– Добро творити! – чинно кажуть казкарі,
людських ілюзій благочинні трунарі.
– Товар збувають! – небезпричинно кажуть крамарі,
вечірні зорі обернувши в ліхтарі.
Товару повно, а добра – чортма!
Весна в календарі, а на душі – зима;
якась недобра сила нас вела,
щоб відлучити від добра і зла,
а ми побожно і покійно, як сліпці,
собі обрали історичні манівці,
забувши вольності і предків заповіт,
ми запізналися на кілька сотень літ;
ще не зреклись великої мети,
але чи знаємо тепер, куди іти?
Чи знаємо, нащо нас мати привела,
коли конаємо
у зашморгу добра і зла?

По той бік зла,
 за межами добра
 нову епоху нам творить пора,
 в якій народ ніколи не загине
 як вищий вияв гідних прав людини.
 Зло вимагає всепланетних прав,
 народ правами сатани поправ,
 щоб з мудрого зробить неандертальця
 і обкрутить його довкола пальця,
 і затягнуть його в шахрайську круговерть
 під маркою вселюдських прав.
 А далі просто –
 єдиний простір
 і смертю смерть поправ:
 народ без прав;
 де був народ,
 зостався зброд.
 Зло торжествує,
 а добра – чортма!
 Весна в календарі,
 а на душі – зима!
 І вже пора, давним-давно пора
 явити вдачу щиру
 і вигострить сокиру –
 і вирвуться з диявольського виру:
 зло розтрощить і жити для добра!
 Але, як повінь, заливає нас
 настроєний супроти нас,
 обернений у рабство обертає,
 обернений у зло жорстокий час.

НОВІ ТЕХНОЛОГІЇ

Новації.
 Інновації.
 Корумповані корпорації...

В час деградації
 української нації
 видно і там, і тут,
 як під маркою глобалізації
 народів в стані протрації

апробованим методом обдурації
напинають на шию хомут.

Любо-мирно,
без жодного пострілу.
З банку –
в банду і в бариші!
Від єдиної зони
в єдиному просторі,
від України –
до Малоросії,
від ерозії духу –
до смерті душі.

Шито-крито –
коріння підрито,
і братися можна за крону,
відкриту і безборонну.

Наступає
доба інтеграції,
енергійно діє
енергоспрут –
замість давніх
поганьблених пут.
Перевівши емоцію в рацію,
видно і там, і тут,
як напинають на шию нації
супермодерний хомут.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК

Будуються будинки чи барикади,
Прапор над райкомом чи на райраді,
А найбільше бажання кожної влади –
Залишатися далі при владі.

Погроми, гоніння і глупства,
Розбої, розори і зради...
Відколи існує людство,
Ці вади – породження влади.

Всі праведні пропозиції,
Що владі стоять на заваді,
Надходять від опозиції,
Допоки вона не при владі

СТАРА ПІСНЯ НА НОВИЙ ЛАД

Скульптору Володимиру Чепелику

Митець і влада.
Влада і митець.
Де тут початок?
ДЕ КІНЕЦЬ?
Як поєднати небо із землею?
І чи можливий мудрий рішенняець,
Що витворить гармонію сердець,
Які належать корифею і пігмею? !
Не відповідь примарне майбуття,
Минуле цього роз'яснить не вміє.
А на обчухраному дереві життя
Три гілки нині владно бовваніє.
На них сидять – і кожен, ніби тать! –
Три ворони одного гурту й роду,
І про митців по-змовницьки мовчать,
А щось там каркають від імені народу.
Те каркання веде на манівці
Страшніші, як вчорашні заборони.
Тож неспроста живуть тепер митці,
Мов двірники у храмі Аполлона.
В самопожертві жити і творить –
Це як ламати споконвічні ґрати!
Тому, де влада любить наслідить,
Митці натхненно мусять підмітати.
Митцю не до лица ні сум, ні плач,
Як час настав дивитись правді в вічі,
Нехай якийсь парламентський циркач
І бовкне, що Чепелик – не да-Вінчі.
А він же майстер першої руки!
Та, врешті, тут не про ранжири мова,
А про мистецтво, що незмінне на віки,
Й про те, що влада змінна й тимчасова.

ПЕРЕСТОРОГА

Дід сорок років копав канаву,
Копав від сніданку і до горожі, –
Потрудивсь козарлюга на славу
І нині шукає зароблені гроші.
Тут смерть підоспіла. Відняла мову,
Перекривила судомою рот,
Немов нагадала родині знову:
Втративши мову, вмирає народ.

РІШУЧІ ВАГАННЯ

Коротаю за чаркою
по-чорному царське дозвілля
і черпаю у чарці
на гульках загублені сили,
та й роздумую скрушно:
чи не краще піти на весілля,
куди мене, красеня,
помилково не запросили.
Щось не люблять мене.
І не цінять як драба і друга,
що і випить готов
і побренькати на гітарі.
Серце туга стискає,
важка, мов кольчуга,
ніби зранку Господь
змиловививсь
і ляпнув по харі.
Душа розізнючена,
змучена
і розпадночлена.
Залишається в чарці
топити вселенську спрагу.
І нехай наді мною
все небо вкривається тучами,
а я, бля, поїду
на весілля
у Злату Прагу.

ПРОЗА

Левко Різник народився 14 січня 1938 року в с. Нараєві Бережанського району Тернопільської області. Закінчив Львівський сільськогосподарський інститут. Член Національної Спілки письменників України з 1978 року. Голова Львівської письменницької організації з 1993 року. Автор прозових книг: «З математичною точністю», «Голуби до сонця», «Наріжний камінь», «Повінь», «Міра оптимізму», «Неоплатні борги», «Друге дихання», «На крутизні», «Цілитель», «Обличчям до вікна».

З 1991 року видрукував у часописі «Тернопіль» повість «Героям слава»; у часописі «Перевал» – повість «Віщій сон»; в часописі «Дзвін» – романи й повісті «Маргінал», «Усусуси на Лисоні», «Карма», «Пророк», «Січовий батько».

Лауреат Літературної премії імені Олесея Гончара за 2002 рік.

Левко РІЗНИК

ПОРАНЕНИЙ ДОЩЕМ

Оповідання

*Присвячую Богданові Стельмаху
та Любомирові Франківчу*

*Збирати на похорон – рано
І пізно на день народження...
А ранок, чудовий ранок –
Якраз для розмноження.*

*Ігор Павлюк
Віршенята з циклу «Осінні іронії»*

Вийшов, став...
На вулицю вийшов і став...
Стою!
Чого?!
Чого виходити...
... як міг би й не виходити.
Бо чого виходити, коли не знаєш – чого?!
Стою...

Торкнув пальцями бороди, – борода знає?.. Торкнув, отже, борідки... стерні, – а вона, стерня, і справді – як стерня! – волосинки під пальцями – штивні, короткі, одна в одну, не такі вже й сиві, – ще є між ними і... волосинки під пальцями аж гей би шкварчать у своїй дротяній пружності, як підсмажені. Шкварчать... І що?!
Отож – куди?..

Бо в хаті вже – все-е-е!.. У хаті не всиджу й хвилини, – після того, як... Після того – як!

Після...

... того, як написав роман про людину, яка – падає!..

А щоб знали, щоб запам'ятали: найгірше за все виглядає людина, яка – падає. От іде – посковзнулась – і... Паскуднішого видовища нема! Драматичнішого, пак! Бо хто ж це падє? Це падє, ногами здирає – Людина! Наймогутніша істота на Землі! В Космосі! В Універсумі! Богоподібна! З подобиєм Господнім! Падє-падає, раптово скидає руками, ногами дригає догори – і... Розгублення, переляк, відчай – і... Розгублення, відчай і страх! І переляк, і розгублення, і відчай! Жалюгідне видовище! Людина – падає! Могуть, яка потрясає державами, імперіями, світами, – істота, яка поставила на коліна мамонта, слона, саблезубого тигра, лева і мавпу, – пада... Безпомічна, збентежена, стривожена – і нема ради! І що найболючіше – вона є жалюгіднішою ніж та, яка ще тільки боїться-остерігається впасти, на обличчі якої написано: я – негарна перед небезпекою, бо знаю, що ось-ось можу впасти, ганебно здерти ногами й боляче вдаритися, зламати руку... ногу, – коли в цій банальній ситуації треба вміти всього-на-всього втриматись на ногах....

... чому ж у багатьох дурнів ота людина, яка вже он злетіла «з копит» і... як правило, викликає сміх, – наче мимовільний; а надто, коли це стається з людиною значною, падіння якої не передбачалось... вона онде підпирає головою небеса, а ноги, бач, не тримає... і беркиць! Ха-ха-ха-х... ком-м-ме-е-едія!

Про таке ось свинство щойно м завершив роман – і не знаю... не знаююю...

Якщо хтось гадає, що писати роман про людину, яка падає, легко... ось посұвав «мишкою» комп'ютера... персонального... – і в Інтернет! – то він дуже помиляється. Ні! Цього мало! Коли падає не бідний старушок чи йолоп, що не вміє переставляти ногами на слизкій поверхні, а чудило... беркицьнувся «з копит» зарозумілий чудило, який знехтував здоровим глуздом, тоді за цим не лише видима банальність банального страху, розгублення чи... за цим і чимало – не банального! О!

Я вийшов після того з хати... лю-ю-юди! – порожній, як бубен! Вдар по... і бамкне! Бамкне... порожнеча, пустота, вакуум! Аж здається, що це ти... ти ось. Любка Франчук... то ти впав – і більше не підведешся, не... Не маєш з чим жити далі, – бо все – на дискеті, все – закодоване в слові, в комп'ютерній пам'яті – і вже не твоє! Ти – порожня, суха шкабатура, – після того, як з тебе вилетів метелик. Тож – на смітник тя! На смітник... як використаний презерватив! (Фе-е-е! Що за дурнота?! Геть! Виплюнь – плюнь – і розітри!). Нема Любка, нема – весь пропав, як... як сморід, тютюновий, цигарковий, нікотиновий... нікому вже до тебе... нікому ти вже... ні на що не знадобишся! Любка тепер – рядок символів, знаків, закодованих слів, – що вийшли з нього у світ – і... пливають світами, космосами в формі символів, знаків, словесних кодів. А людина без слів – не людина; людина без слів – істота тваринного походження, підкорена банальним інстинктам. Сама (куди податись?) не знає, бо то знає лише її клунок, її інстинкт виживання, самозбереження. Ось... висипав, скинув усі слова, словеса в роман – усі разом! – скинув у роман, наче виблював блювотину в шаплик після перепою, після нудоти, знуджений від перенасичення житейською усячиною, перепитий хмільними напоями з житейських доброт і підлот – та й кінець! Бо що ж то за писака, якщо він не викладається у своїй писанині цілком, до дна, – щоб аж кишки вивертало?... А я ж, дурень, і завше так... Так і теє... все – туди! – як у вир... Для мене ж роман – як ліжка виру, що втягує в себе, поки пишу, і сміття, і піну, і лайно, і золот... Роман, поки я з ним, висмоктує з мене весь словесний жар і холод – до крихти, – помисли-мисли, мудрість-премудрість, глупоту-дурість і... і лишається ось – оце: голий-босий – і додому далеко!

До хати – не хочеться...

І йти – не знати куди!

Там он, за рогом... купа дурнів, зараз на політику наляжуть, – а я вже про теє в романі щойно... аж носом лилося! Якщо ж через вулицю й завернути попри церкву до «Каправого Міська», там відразу зберуться debilі, що почнуть про мерзодія без кінчатку... коли ж той мер у мене – за прототипа. Нічого ліпшого не світить і далі, минувши й цю «точку», в Грубого Бодя; Бодьо завше радий Любкові-письменникові, одразу припре пузом до стіни... хоч і напоїть «на дурняк», зате вийме з тебе душу та демонструватиме усім заціяканим пиякам і буде хизуватися, що «письменник» у нього – в кулаці... Зрештою, нема що зараз із Любка «виймати» – Бодьо й образиться: плати в такому разі дзвінкою монетою! Не хочеться зараз ні плести баналюки, ні белькотати, ні... Бо наплів, набелькотався протягом трьохсот аркушів комп'ютерного тексту – аж отак!..

А вертатись – і сісти в хаті й дивитися в пустоту?! Ні! З кожного-бо кутка на тебе – німа пустота... як арктичний холод! Огидна пустота! Гидь і порожнеча!

Всюди, щоправда, куди не глянеш, а ось такі лишилось... лишилося ще доволі смердючого, мертвого мотлоху. І там, і там... Того мотлоху, з якого вже нічого не зліпиш. Тому – нема чого вилуплятись, – в той куток чи інший. Якщо й було там щось – протягом тих місяців, поки... то все пішло на сюжет, на колізії, на ті внутрішні духовні тельбухи героїв, що ними я мав би здивувати простодушного читача, який купився б на рекламу... та взяв би до рук роман Любомира Франчука.

Лишився, отже, мотлох, що не потрапив у романний вир, – бо то вже правдивий мотлох! І не тільки в паперах, але й у... Всюди його ще – до дідька! Покидьки, недоїдки з багатого стола...

Ба, на столі протягом місяців було смаколиків... словесних... лише тобою вигаданих... гори! Ти ними любувався, ним напихався, давивсь, об'їдався, викладавшикував їх у словесні ряди, здавалось, найдосконаліших конструкцій, – аж тобі тепло робилося під грудьми від гурманного задоволення, – а ось – минуло! весь «цімес» – у романі! лишилися просмерджені недоїдки. І кому вони тепер? Їх повно в кутках, під стелею, в цигаркових димах, – що й кінь би в цьому сопухові здох. Банкет слова скінчився. Словесна оргія завершилась. На останок – важке помілля...

А тепер – куди?!

І чорт його батька...

Сонце ось – і тепло, на дощ збирається...

Аж раптом – авто! (А біс його... нині тих марок-іномарок!) Авто зупиняється біля самої ноги, а в боковій шибці – Юркова мармиза:

– Що поробляєш?..

– А не бачиш?..

– Кудись зібрався?

– Нікуди... А ти?

– Теж... не знаю... до дідька!

– Як то? На авті – і не...

– А що?! То поїхали разом...

– Поїхали...

Вмоцуюся поруч з Юрком – і гарно!

Затишно, комфортно – то й чому ж?!

На якусь-то коротесеньку хвилику, щоправда, пенькнуло: з Юрком щось – недобре!.. таке з ним ось неможливе, – щоб не відав Юрко Мельничук, мій друзяка, куди ж серед білого дня вдарити своєю «тачкою» іномарківською, куди податись?! Юрко Мельничук – прецінь, менеджер дуже поважної фірми, то «хлоп» – з головою! – він щодень сушить свої високооплачувані мізки не лише над своїм

кожним наступним кроком... за що фірма, а надто її директриса пані Евеліна, «бізнесиня» глобального, так би мовити... ціну його... цього «крутого» чорнобрового, коротко стриженого, рожевощогого красунчика... перспективного в бізнесових колах... цінує вельми... вельми! І раптом він тратить «орієнтири», – власне, втрачає нюх, як старий пес, і блудить... не відаючи, куди спрямувати свій собачий ніс.

Але що... авто мчить, як на крилах, сонце в небі сяє привітно, хмари із-за Карпатських хребтів випливають з надією на теплий бажаний дощик, дерева обабіч дороги миготять, як блискавки, – життя вертається! Чим далі від дому, від хати, від міста, де кожен кутко смердить відпрацьованим мотлохом... Гей! Щохвили якось легше, легше... Так до дідька, – що Юрко забув про свій собачий нюх! Добре, що мені – добре! І, може, буде ще краще, – Юрко не з тих друзяк, що не вміють, не прагнуть порадувати свого «письменика» приємним сюрпризом, коли «письменик» теж – як використаний гондон. Щоб йому – трясця!

Та й так – Мельничук, який поза всім шарму не згубив, – костюмчик на ньому, як завжди, якщо не від Версачі, то, принаймні, від Воронова, молодий, здоровий, багатий! – пропонує:

– То що? – найперше – до Юльки?.. Обіцяла сьогодні делікатесні телячі мізки, – пальчики, отже, обли... – І ледве вивернув від стрічного «трайлера», – очевидячки, забув і за кермо, ковтаючи слинки, бляха!

«До Юльки» – це вгору від «заправки» на Стрийському тракті; на місці потужного будівельного комплексу районного масштабу, що перестав існувати з розвалом «імперії зла»; просторі цехові будівлі «прихватували» дрібні фірми, а Юльці вдалось «прихватувати» адміністративний корпус і «організувати» там «шикарний» ресторанчик для «порядних клієнтів», які не бажають «світитися по місцю проживання»; такі «клієнти» – всі з «мобільниками», тому замовлення поступають з «мобільників» – і Юлька процвітає!

Поки, отже, ми мчали Стрийським трактом у «нікуди», замовлений з «мобільника» делікатес був готовий. Лишилося тільки вибрати порядну горілку під «мізки», а порядний коньяк – до кави. Юлька зустріла нас... чи, власне, «пана Мельничука», так би мовити, з розпростертими... Готова задля процвітання свого бізнесу на хвильку офірувати Юркові свою щічку кольору «кров з молоком», а тверду набиту, як стругана дошка, для колежанського цалуса; водночас – глибоку сідловину, що нижче крижей, для недовозначного доторку його грішної долоні.

Мені – то що?! Мацай, дурню, – гроші твої! От би скоріш – до оковитої і гарячих, смажених за особливим рецептом «телячих мізків». Тим паче, і музика, і дизайн розкішної зали з елементами гуцульської ґражди – будить поклики не тільки в шлунку... Життя вертається! – з добрими надіями. Першу, отже, вихилили – пішла, як брехня по селі! І ще мить, ще хвилька насолоди від воістину «божественної» страви і що?! Та геть з тим дурним романом! Та щоб я ще коли втрачав за якісь глупі романи! – які висмоктують з тебе всі соки, ти чманієш і втрачаєш людську подобу... Жити! Жити! А не здихати в добровільному ув'язненні, прикованим до комп'ютера «мишкою».

– Друже Юрку, прозіт! А ще би по одній...

– У чім проблема?!

– Ти ж... за кермом...

– Хо-хо-хо-о-о... – заливається дрібненько, – а розкотисто! – мій друзяка, мейнджер поважної фірми.

Зрозуміло...

«Крутим хлопам» автоінспектори – в дупі!

Так – гуляй душа... без кунтуша!

Життя вертається!

І байдуже, що ж він там, Юрко-красунчик, тириндить, – ніби йому нині теж

доконче тра розслабитися... Замірився ось «покохати» свою директрису – в її кабінеті на дивані, а вона, мовляв, «курвеґа», – смальнула'го по піці... по піці, блін! Тепер він, – донині її «права рука», – на волоску! А сама ж, зараза, «очка робила», сама ж бісенята пускала... бери, мовляв, Юрцю-Юрчику, бери мене... свою Евелінку! Він же, дурило, й клонув. Та, як з'ясувалось, «лукава баба» лише пробувала персонального «раба» на твердість характеру.

– А ти знаєш. Любку, що то за робота... чортова, що прокляття бісове – оте «блядське» менеджержство?! То є, браце, сто раз гірше ярмо, ніж твій... роман, – що ти про нього так не файно ось... Менеджерство, «бляха», – новітнє капіталістичне рабство! А в Евеліні – тим паче! Капіталісти гіршого свинства для порядного хлопа винайти не могли! Менеджер – вічно по струнці ходить... Ні дня, ні ночі! Все тобі мобільник чортів при вусі – і ти... Ти – не гвинтик, а здоровенний цвях – забитий у фірму по саму головку, що його вже не витягнеш ні зубами, ні обценьками. А нехай! Яке ось щастя – нарешті обрету свободу! Прекрасне слово «свобо...»

І тиринди, на здоров'ячко! Мені то – що?! Справа твоя! – що якась там Евеліна зновилася... Важливо, що в тебе ще повні кишені менеджерських «бабульок-бабок». (щоправда, я теж – не жабрак!)

Врізали, так би мовити... врізали в Юльки, здається, і контетно. А в голові – хоть би хни! Е-е-е... що то є – як спожиеш порядного трунку!

– Як ти себе?... – питаю друга.

– Ти знаєш... не бере!

– Погана кнайпа, в такому разі! Десь би ще смоли... хе-хе!

– Ти знаєш... мудро! – змінимо «точку», – хочу шашлика. А мудрий шашлик, по-моєму, – тільки в Паливанюка...

Вдарили по колесах – і до... Теж не погидую «мудрим» шашликом.

Душа-бо, душа, чую – розпросторилася... так розпросторилася, що не лише все рідне Підгір'я, всі рідні Карпати, браття, але планету в цілості обійняв би – і тулив би... пригортав би до звільненого-вольного серця.

... чорт! І хто б міг подумати, що крім писання дебільних романів ще на світі правдиве-справжнє життя!

Життя буяє!

Гей-й-й!

І з шашликами повелися делікатно. Під «шашличок» справненько пішла «українська з перцем і з медом». Відтак:

– Як ти себе?... – питаю.

– А знаєш... веселіше!

– Так – повторимо?

– Не-є-є! Ми шо – з голодного краю? Якщо чоловіком обуяла веселість, то чоловікові сам раз би – до порядної панни!

– Гм-м-м... А що моя Христя – на сеє? ..

– Не будь ганчіркою під жінчиним капцем! Хлопе!.. Ану – гайда! В Моршин... «Під дубом» забудемося – ще перфектніше!

Мовляв, чекають нас там дві високородні дами, – приїхали відпочивати... Знайомі-близькі з його менеджерських доріг.

Не моє то – залишати друга самого серед дороги. Гайда!

«Під дубом» зустріли нас як рідних... власне, зустріли «пана Мельничука», який не перший раз привозить сюди «достойних гостей».

Найгірше, що я змушений був хильнути з дамами «шампана», – а ця «бурда» після доброї горілки суцзя трутизна!

Які дами?! Та-а-а... У Юрка – сма-а-ак! – нехай не кажу...

... очевидно, тому й до «директриси» поліз, – що нічим не гребує, коли його «обуяє веселість». (Бачив би він мою Христинку!..)

Як з Моршина... і коли ми з Моршина вибралися – не пам'ята... На автопілоті. У машині я, мабуть, відразу заснув. Під містом Юрко мене розкотурхав: куди тебе завезти?

Кажу: стоп! зйду біля городів – і городами до свого дому... аби на вулиці хто з сусідів чи з родини, часом, не вздрів у такому ось... порядному...

І побрів я стежкою попри бараболі.

Але йду... йду...

А дощ – як лийне-е-е!

Під дощем іду... Вже, здається, один город перейшов, другий... пошпортався об бараболиння, впав... а дощ – як з відра-а-а! Повзу, суну, як та мара... Давно повинен би – під домом, коло брами... А воно все – бараболиння і бараболиння – як ліс! Чорт! А щоб тобі тряця!

Здається, околицею міста вже всі городи сповзав на пузі, сходяв негнучкими... а краю – нема! Де ж тих городів стільки набралось?! – коли з вікна квартири глянеш на захід, де гори, і край – он, під носом – до шосе. Хотів, ото ж, найкоротшим шляхом, а бач! Хоч «караул»... А хто почеує, – коли навколо – все ліс та й ліс... цей чортів бараболяний-картопляний ліс! Череп якісь колючі дроти, через паркани... Де ж могли взятися на тій короткій відстані до мого будинку дроти – колючі – залізні паркани?! А, бач, вирости з якогось дива за ніч!

Уже геть зі сил вибився – на грані відчаю... Лю-ю-юди ряту-у-у!.. Та глядь – знойома брама! Знайома! Гос-с-споди! Та – шмиг! – і в коридорі, слава тобі Боже! Ніхто наче не спостеріг, що якась мара, брудна, мокра, як хлющ, вкотилася до будинку, де мешкає письменник Любоко Франчук. Та... де навкарачки, де тримаючись за стіни – і до рідної... О, Боже! Яке щастя! Врешті – до рідної домівки!.. А думалось – пропаденіє в проклятих бараболях! Гей-й-й!

Скоренько з себе мокре барахло – у ванну, а сам – під ковдру – і завмер! – у щасливому щасливенному щасті.

Але... де ж Христя? Невже – на роботі? ..

Раптово провалився у забуття, – гей би впірнув у теплу-теплу воду й поплив... поплив назустріч милому літньому сонечкові...

А випірнув – і рідне Христине личко... наді мною! Що?!

– Ну-у-у!.. Нарешті! Де ж ти, небоже, голубе мій, цілу нічку-у-у?.. Я вже всю міліцію – на ноги... всі лікарні обдзвонила! До твого поета, – що вчора презентував нову книжку в «Просвіті», двічі... А чомусь – без тебе...

Чую ж, однак, нотки – в цілому миролюбні, навіть – орадіснені. Любоко ж, прецінь, не баяр, не... не часто з ним такі катавасії. Роман пишеться іноді цілий рік...

От вона, Христя моя рідна, орадіснена знахідкою, і каже:

– Аж вертаюся додому без надії... без всякої надії, що Любоко вже знайдеться... переконана... чи не «пожартували» якісь твої воріженьки, – а нині з письменниками, з журналістами – всяке... не дай Господи! А в коридорі, бачу, – краплі дощу... до наших сходів, і по сходах – догори, під наші двері, – як то знаходять пораненого, слідуючи за краплинами крові, покапаними...

Та не встигає Христинка перевести дух після цієї досконалої метафори, як мене – мов з катапульти! – з ліжка якась магічна сила... і – до комп'ютера!

– Поранений дощем... – бурмочу, як зварюваний. – Христю! Дорога! Поранений дощем!.. Яка чудова назва для новели, повісті, роману! Гей-й-й!

Сів напівголий до столу та знову ж... знову прикував себе «мишкою» до комп'ютера.

А хто ж би то з порядних писак прогавив таку чудову назву?!

Віктор Баранов – сучасний український письменник. Народився 1950 року в с. Кривушах на Полтавщині. Закінчив Київський університет ім. Т. Г. Шевченка. Працював слюсарем на заводі, перебував на видавничій роботі, редагував газету «Веселі вісті». З 1986 р. – в журналі «Київ». Автор багатьох книжок поезії та прози, пісенних текстів, перекладів з молдовської та румунської літератур. Член президії Національної Спілки письменників України, віце-президент Товариства «Україна-Румунія».

Віктор БАРАНОВ

ПРИТУЛА

Конспект роману
(Уривок)

I

Тобі сниться: ти прокидаєшся у величезній кімнаті з високою стелею, оздобленою химерним ліпленням, крізь прозорий тюль на високих венетійських вікнах прозирає морозяний світлий ранок, у садку, що близько підступає до вікон, весело гріються синиці, струшуючи з галузок хмарки інею, а тут, у кімнаті, на широчезному ліжкові, на відстані не простягнутої тобою руки, лежить жінка небаченої вроди і вдас, ніби ще спить. Одначе й уві сні ти відчуваєш, що сон твій – солодкава ідилія, через те й із присмаком тлуму, підсвідомої тривоги.

Від того неспокою ти зрештою й прокидаєшся. Якийсь час відсторонено розглядаєш химерне ліплення на високій стелі, вгадуючи в ньому античні буколістичні сюжети – бідний пастух, овеча турма, нещирий усміх хитруватого Пана з-за найближчого дерева і ще щось таке, що можна хіба вгадувати у перші хвили пробудження, особливо ж такого ранку й дня, коли тебе не гнітить, не хльоскає над вухом батогом одвічне «треба» й коли можна дозволити собі бездокірне лайдакування, приємну млість думки й тіла; нині і є саме такий «безтребний» день, неділя. Отож ти лінкуватю вдась, ніби ще не вивітрився з тебе сон, та вже пробуджено наслухаєш перегук синиць у садку, поволи вбираєш ранкову світлінь за вікнами й думаєш про те, що варто простягти руку – доторкнешся руки жінки, врода котрої досі не усвідомлена тобою вповні, так само як і та незбагненна обставина, чому ця врода має належати саме тобі, Притулі.

Уві сні тобі не приснився Рем, та й чого б мав приснитися. То вже зараз ти перекидаєшся думкою до нього, бо ніяк не можеш позбутися відчуття «третього зайвого». Ти не дивишся **у той бік**, однак увіч уявляєш, як Рем

лежить на товстому зеленому килимі, немов на пухкому трав'яному газоні, й жде, коли ви на ліжковій перестанете вдавати із себе сплюх і винагородити його недільну терплячу делікатність бодай словом. Рем – пес розумний і вихований, як і всі собаки цієї породи, подолази: флегматичні, розважливі, повільні в рухах. Це коли вони умиротворені, приголублені. Рем – приголублений. Він лежить на килимі й теж, аби не стривожити післяснівної недільної розімлілості, вдає, мовби додрімує собі й ні про що гадки не має. І це після того, як усього кілька годин тому був недремним свідком пізніх і тривалих любовців твоїх, Притуло, й жінки неземної вроди, яка вже здогадується, що ти віднедавна не спиш, проте не квапиться озватися першою.

Коли вона вперше привезла тебе сюди і вперше розділила з тобою це ложе (ти подумки назвав його **полігоном**: таким було незвично великим для тебе), Рем спостерігав за вами із свого килима-газона. Горлі свічки й було видно майже як удень. Присутність водолаза драгувала тебе, ти ніяк не міг позбутися відчуття стороннього ока, та ще й собачого. Марина тоді здогадалася, перестала бурхливо пестити тебе, сказала:

– Ну чого ти, дурненький! Нехай собі дивиться. Він це любить.

Тебе тоді кольнуло нетривалою образою, що Марині й на думку не спало, а чи любиш **це** ти, тоді ще й не Притула, а людина з іншим прізвиськом, але що тобі з того: головне – то був-таки ти. Втім, образа якраз і стала несподіваною нагодою абстрагуватися від Ремової присутності, й надалі ти вже безоглядно шалів у любовцях, запропонованих чи й нав'язаних тобі Мариною і сприйнятих тобою як щось таке, чого ти геть не сподівався й чого, може, не вартий, проте коли **воно** тобі випало, то сприйняв мало не за щастя.

Згодом їх, любовців, було надивовижу багато, от як і цієї ночі, котра перестала для вас існувати, щойно ви знеможені поснули. Було так багато й так неповторно, що котроїсь миті ти пригальмував на мислі: ви з Мариною досі одне одному не набридли, не прохололи навзасм. Так не може бути безмежно довго, усе має свій початок і свій край. Але ж у вас так є! І краю геть не передбачається. І ти вже годен пристати на думку, що, може, тут якраз і спрацьовує ефект присутності водолаза Рема. Що то Ремова нерозтрачена песька сила переливається у тебе і в Марину, примішує до ваших людських пестоців щось тваринне, а відтак незбагненне, а раз незбагненне, то й незглибиме, невичерпне. Від тієї миті, коли ти це усвідомив, Рем став для тебе майже другом...

Коли ви снідали, Марина тримала на обличчі якусь таємницю або несподіванку, припасену для тебе. Врешті озвалася:

– Мені сьогодні треба бути в місті.

– У вихідний?

– Мені треба, – наполягла Марина.

– Ти ж ніколи не їздила в місто у вихідний.

– А сьогодні треба.

– Щось велике в місті здохло? – спробував ти жартом вивідати Маринину таємницю.

– Притуло! – сухо і з притиском сказала Марина.

Рем підійшов до тебе й поклав свою важку голову тобі на коліна. Якби він умів говорити, подумав ти, то теж називав би тебе тільки Притулою й ніяк по-іншому.

Марина зазбиралася.

Уночі небо розщедрилося на новий сніг, і ти взявся прочистити виїзд від гаража до воріт. Ти любив, і робив це завиграшки, відкидати сніг іще змалечку, й тепер перед очима замиготіли картини призабутого сільського дитинства: батьківська хата і двір ваш; саморобні дерев'яні санчата, на яких ти злітав з пагорба за довгим вузьким городом, укінці якого лет санчат гальмувався неприбраним ще з літа кукурудзинням та безголовим соняшничинням; лагідна, майже сердешна корова Марта, котра от-от мала привести телятко й ти, тоді хлопчак Степанко, вже облизувався в передчутті солодкого молозива, запеченого мамою в печі; й гаряча черинь тієї печі в хаті, де ти відігривав зашпори після літання донесчочу на санчатах... Нараз відігнав те видиво звук двигуна: Марина завела мерседеса в гаражі, пора відчиняти ворота.

– Не знаю, коли буду. Але не пізно. Ви з Ремом тут не нудьгуйте, – наказала Марина з машини, вже за ворітьми, опустивши скло передніх дверцят.

Це означало, що ти мав вигуляти Рема в лісі.

У лісі ви з Ремом розмовляли. Ти – словами, водолаз – діями у відповідь на твої слова, очима, в яких щоразу з'являлося щось інше, ніж хвилю тому, скупим гавкотом; частіше – інтонаційним повискуванням. Що Рем розуміє людську мову повністю, а не тільки спеціальні команди, ти здогадався одного разу, коли ви з ним збиралися на прогулянку, а ти десь приткнув зв'язку ключів і все ніяк не міг знайти. Переходив із кімнати в кімнату, з ванної у спальню, з вітальні в кухню, підіймався на другий поверх, загадковий для тебе, бо стояв пусткою, але в трьох великих кімнатах виразно вчувався дух обжитості, мовби тутешні мешканці щойно подались на роботу чи ще кудись; отак ти вимушено обстежував незліченний метраж розкішного особняка, і Рем (який за звичним порядком уже мав розкошувати на лісових стежках і галявах, а тут його прогулянковий напарник невідь-чого дляється) не давав ступити кроку, плутався під ногами, співчутливо хвицяв тебе великим і важким хвостом. Аж ти врешті гримнув спересердя:

– Ну що ти пристав, як шевська смола! Краще поміг би ключі знайти.

І Рем умить перемінився, неспішно, проте й не дуже гаючись, самоповажно і ображено водночас – мовляв, хіба раніше не можна було сказати! – подався углиб кімнат і скоро вернувся, несучи в зубах ключі.

Вражений, ти став на одне коліно і вперше обняв Рема за шию. Той самовдоволено лизнув тебе у вухо. Відтоді ти почав говорити до Рема так само, як і до Марини.

... Ви виходите за ворота і йдете неширокою, вже попорядкованою дорогою. Після нічного снігопаду на додачу до тих снігів, що впали раніше й уже встигли злежатися, хтось невидимий і нечутний устиг розчистити до рогу і стежки, навіть ті, котрі ведуть до лісу.

Час від часу ти спотикаєшся об думку, що, проживши тут кілька тижнів, досі не відаєш, де, в якій географічній точці й адміністративному районі лежить цей майже первісний ліс, що маскує в негрищах своїх Маринин будинок. Марина привезла тебе сюди пізнього вечора, ще розпашілого від виступу на залюдненому майдані, де твої громохкі слова, підсилені мегафоном, летіли у прапори, обличчя, корогви, транспаранти й над усім тим – дали над головами і прапорами, у холодний, настояний на непересідних затятих морозах присмерк вічного міста, б'ючись і відлунюючись об мури, будинки, котячись по бруківках і асфальтах. Марина привезла тебе сюди –

не знати куди. І ти зник тут, наче заліг у барліг досипати зиму і пропав для цілого світу. Ось ніби й мережиш слідами білий ліс разом із Ремом, але Рем, цей пес із породи водолазів, був і лишається водолазом Ремом, а ти існуєш у подобизні Притули, який з'явився відтоді, коли Марина, повернувшись котрогось пізнього вечора, подала тобі нову синю книжечку з єдиним словом на обкладинці: **паспорт**. Ти розгорнув її, побачив усередині власну фотокартку і прочитав: Притула Валерій Сергійович.

Першим порухом твоєї душі було навіть не подивування з того, що, не спитавши твоєї згоди чи поради, тебе перехрестили на якогось Притулу. Щонайперше тебе обурило – чому саме **Валерій**? Чому не Григорій, не Василь, Петро, Дмитро, Андрій? Ніби хто зумисне вчепив тобі того Валерія, достеменно знаючи, що цього імені ти не терпиш змалку. Ти й сам не знаєш – за віщо: не терпиш, і край. Якась стійка, задовнена, винесена ще з дитячих літ алергія. Можливо, через те, що коли у ваше село приїхали чужі люди, й на якийсь час поселилися в хаті, котра стояла пустою поруч із вашим обійстям, у їхній родині був хлопчик Валерик – як же ви з ним не мирилися. І от ним, спротивленим і окропленим твоєю зненавистою ім'ям, якраз винагородила тебе Марина – мовби тавром розпеченим припекла. І це означало, що того вечора перестав існувати Козачишин Степан Маркович.

... Рем любив ці лісові прогулянки. Гасав через замети, провалювався у снігу (важив-бо з добре теля!), з розгону наскакував на тебе, збивав з ніг, але якось м'яко і обережно, і, не озираючись і не цікавлячись наслідками своєї дружньої агресії, мчав собі навмання, упевнений, що хап тебе не вхопить: підведешся, обтрусишся, стежитимеш за моїм безоглядним гасанням, а я тим часом поженуся за білкою, хоча навіть мені таке мале нікчемне створіння, ну та все одно нехай пильнує і не дуже хизується своїм умінням літати з гілки на гілку, з дерева на дерево; а ондечки на кущі глоду понадималися снігурі, й зараз ми їм покажемо, як самозакохано дрімати в розповні такого чудесного дня, але де ж той Притула й чого він сьогодні не хоче до мене говорити.

Рем притьмом скаче до тебе, проте не валить додолу, а тицяється писком у твого засніженого кожуха-дублянку. Дивиться, підвівши голову, і жде від тебе слів. І ти мусиш справдити його ждання:

– Ти не знаєш, що вона привезе нам сьогодні?

Водолаз розуміє ті слова по-своєму, по-собачому. Йому вочевидь запахло смачним гостинцем від хазяйки, він радісно подає голос, у якому вчувається передчуття задоволення, передусім гастрономічного, отож можна сміливо тринькати нерозтрачувану ніде, окрім лісових галяв, силу й нагулювати апетит; і Рем знову летить через кучугури полахати дрібну лісову звірину і причасне, вистуджене на зимових протягах птаство.

Ти заходжуєшся обтрюшувати сніг з дублянки. Обтрюшуєш і обтрюшуєш, уже на кожухові не залишилося жодної снігової порохини, а ти знай і далі б'єш рукою об поли і вже не усвідомлюєш, що коїш і навіть коїш... А перед очима – видиво...

II

– Завтра похорон. Хочеш побувати?

Ви вечеряєте, як завжди, утрюх, тільки Рем не за столом, а біля столу – так близько, що вечерю подано таки на трюх і Рем бере в ній участь на

правах рівні. Тебе це драгує, ти ще всього тиждень перебував у схованці, куди тебе привезла Марина, Ремова присутність скрізь і завжди ще видається тобі протиприродною, але Марина вперто й настійливо її пропагує, «проштовхує», і ти мусиш коритися.

Цілий тиждень Марина привозить тобі газети, які на найвиднішому місці одна з-перед одної галасливо вихлюпують на обивательські голови сенсаційну новину про загадкове зникнення одного з чоловіх діячів опозиції Степана Козачишина. Упродовж цілого тижня ця новина заступає собою всі інші. Навіть далеко не остання за вагою інформація про зустріч трьох президентів щодо подальшої долі ядерної зброї у країні удостоюється тільки других сторінок періодики.

Сім днів ти тримав у руках ті газети, перемикав телевізійні канали, набачився, наслухався, начитався про самого себе стільки, скільки не чув і не бачив за все попереднє життя. Безліч разів телеекрани мерехтять, рябіють, строкатіють, готять кадрами з твоїм зображенням і голосом: ось ти на трибуні установчого з'їзду опозиційних сил; ось ти в натовпі людей, розбурханих і розбуджених часом, добою, епохою, і може, – трішки й тобою; ось ти стоїш у живому ланцюгу в день Злуки, і ті двос обабіч тебе, що тримають у своїх долонях твої руки, аж світяться щастям бути в цю мить поруч із тобою; ось ти несеш через залу парламенту відозву опозиції до президента, голови уряду й спікера, і у спину тобі націлено погляди незнищенної більшості, яка ще мається на силі, проте вгодованим нутром відчуває настання великих перемін, і це вже не якась там камуфляжна перебудова, а поворот грандіозний, поки що не уявлюваний і не передбачуваний у всій його повноті, отож як би його не вилетіти з насидженого місця під несподівано розгнузданий галас опозиції... Ось ти усміхнений і веселий, поруч із дружиною, на природі, коло багаття – це вже кадри суто домашні, «для внутрішнього вжитку», зафільмовані кимось із друзів любительською камерою: і їх роздобули й оприлюднили всюдипролазні телевізійники, долучили до роздмухуваної сенсації...

Нарешті через тиждень усього того газетно-ефірного рейваху випірнула нова сенсація: знайдено Степана Козачишина. Неживого. Спотвореного до невпізнання. Тіло і особу опозиційного діяча ідентифіковано після ретельної кількаразової експертизи молекули ДНК. Призначено день похорону і голову урядової комісії з питань поховання.

І ось Марина питає, чи хочеш ти побувати... Спершу ти мляво опираєшся запитуваному і вдаєш, ніби не розумієш, про що власне йдеться, і з погляду здорового глузду тут все правильно, адже мова – про поховання Степана Козачишина, недавнього тебе. Події останнього тижня приголомшили тебе, розтерзали твою здатність сприймати їх, себе й увесь білий світ (справді ж таки білий у цьому засніженому лісі, котрий і став тепер для тебе **усим світом**) так, як ти це годен був робити ще сім днів тому – розкладав по шухлядах і полицках «сірої речовини», миттєво аналізував і виховував можливий наслідок, тут-таки знаходячи найвигідніший для **вашої справи**, давав лад навалльному потокові інформації й іще навалнішому – дезінформації, за віщо тебе й поважали однимумці, заряджені **ідеєю** так само, як і ти, але чи то надто азартні, чи поспішливі, чи переконані в зайвості холодної логіки як на такий гарячий час, а може, й ледачкуваті від природи та від багатолітньої непотрібності своїх сил для суспільства, котре переймалося чим завгодно, тільки не вашими ідеями.

Отож, приголомшений і розтерзаний баченням і чутиєм, ти німо дивишся в розкриті сторінки нового паспорта, і твій знімок над прізвиськом «Притула» не дає тобі збагнути вчасно для Марини, якої відповіді вона від тебе жде. І вона твоє мовчання витлумачує по-своєму:

– А я поїду. Ти ж знаєш: мені належить там бути.

Ти справді знаєш, що Марині там бути належить. Вона вже давно... як це сказати теперішнім сленгом, однаково поширеним як серед напівосвіченої шпани, так і новітньої еліти?.. О, Марина – «продвинута»; від якогось часу вона вже грає далеко не рядову роль у вашій опозиції, і їй справді належить місце в дійстві поховання тебе, Степане Козачишин.

Цієї ночі Марина вперше, відколи ви тут разом, не домагається твоїх любощів. Точніше – не пропонує їх тобі. Рем узагалі вклався на килимі головою від вас, і якби його наполегливіша воля, то подався б він геть із вашої фешенебельної спальні: втім, то, може, тільки твій здогад, принаймні тобі таке побачилося в його очах, коли він одвертав свою велику й від того важку голову перед вимкненням світла, а свічок цього вечора ви не запалювали. Сказано ж – ніч перед похороном.

І ти лежиш у такій самотині – аж моторошно. Колись давно (а все, що було давно, є істинним і вічним, бо його ніхто не переробить і не перезнімкує на екрані власної пам'яті) ти ще малим Степанком прокинувся серед ночі на печі, мама поклала тебе на ряднину поверх збіжжя, що просихало на черені, аби ти не застудився від нестримного літання-гасання по теплих калюжах у високому спориші після рясної літньої зливи; ти лежав скрюнено до подушки, у скроні пульсувала прожилка, її пульсування відлунувало в голову, й тобі здавалося, що хтось невидимий і невідомий (а раптом домовик, про котрого так багато переповідало старшими?) ритмічно гупає десь усередині печі, й було тоді страшно. Чи не так само й тепер...

... Вона прийшла у штаб-квартиру опозиції й чогось допитувалася саме тебе. Її до тебе й провели – молоду, з біса вродливу, підкреслено не розцяцьковану косметикою. Вбрана у джинси, непоказну сіру курточку-вітрівку поверх бузкового светрика; на тлі светрика вирізнявся хрестик на ланцюжку – може, й із золота. Так би мовити, форма одягу – для буденної щоденної тяжкої роботи.

– Такий хрестик носитися на тілі, – замість привітання сказав ти.

Вона, усміхнена й наче аж задоволена твоїм зауваженням чи підказкою, мовчки уклала хрестика за пазуху, відкривши на мить високу, красиву, вочевидь пещену шию, і ти зауважив: вдяганка її теперішня не вельми пасує до такої вроди; то щось на кшталт уніформи колишніх готельних швейцарів або й навіть лакеїв, які прислужували в англійських родових замках.

– Марина, – подала вона руку через стіл. – Хочу прислужитися *вашій справі*. Про вас чула давно. Ми навчалися на одному факультеті. Лиш я закінчувала пізніше. То як, берете?

Степан Козачишин сказав тоді, що їм справді потрібне «нове вино в іще не старі міхи», а головне – сміливі й віддані люди (Марині від цього мовно-го штампугуби мимоволі розтягнув усміх з ледь помітним знаком іронії), і якщо вона усвідомлює *на що йде*, стаючи під прапори опозиції, то їй робота знайдеться, але хай вона потім не нарікає.

Ти, Притуло, добре пам'ятаєш той день і ту розмову. Марина справді перейнялася вашими ділами, не пнула перед очі керівництва, з тим са-

мим, уже знайомим тобі усміхом бралася виконувати будь-яку роботу, навіть невдячно чорнову (наприклад – розклеювання ваших агіток, для чого в опозиційній касі бралася трохи «капусти» й легко наймалися студенти з вічним гастрономічним комплексом), Мариною постійно опікувався й мав її під своєю рукою керівник штабу місцевої організації, і ти, заклопотаний, засмиканий безліччю проблем і проблемочок, вічно невиспаний і не завжди вчасно нагодований, як оті «капустяні» студенти, згадував про Марину відразу до рази, часом заскакуючи себе на думці, що чому ж вона, звернувшись насампочаток до тебе й ні до кого іншого, надалі поводить себе відсторонено й підкреслено байдуже (знову-таки новітній сленг: «фіолетово») до тебе. Щось схоже на гострі миттєві спалахи ревнощів, але ревнощів, коли можна так сказати, суто службових, ділових. Наприклад, коли керівник буває обійдений увагою талановитого підлеглого й мимохідь бажає наблизити того до себе, відчуваючи в ньому можливого конкурента в якомусь іще не визначеному роком, днем і годиною, але загрозово невідвортному майбутті.

Втім, час від часу тобі увіч поставав у пам'яті епізод: Марина лівою рукою відгортає комірець светрика й правою закладає за нього ланцюжок із хрестиком; хрестик чіпляється за цупку тканину, а Марині доводиться дужче оголити просто перед твоїми очима високу білу шию, цей клаптик молодого жіночого тіла, що увірвався в тебе на перевалі громохкого, трудного робочого дня – увірвався улесливо, по-доброму зухвало, підсолодивши твою свідомість пробудженням егоїстичного самовдоволення: а ти, *Степане*, іще здатний реагувати на жіночі принади, політика ще не до цурки притлумила в тобі чоловіче єство.

Відтоді ти почав ловити себе на тому, що хотів би мати Марину як жінку. Якийсь час це дратувало тебе, ти злостився на себе й наказував собі не зважати на ті напади примхливої забаганки-загаданки, що повторювалися чимраз частіше, до всього – у миті найнезручніші, ущерть напаковані суєтою, вічним заклопотанням, людьми, телефонними дзвінками і ще дідько зна чим. Проте згодом ти відчуєш: похитливе думання про Марину приносить відпочинок твоєму запаленому мозкові, котрий давно вже працює в режимі невимкненого комп'ютера. Кілька хвилюк уявної близькості з Мариною – і ти немов подихав прохолодним вечірнім бризом на березі моря, яке незворушно накочує на твої босі ступні схлюпи незглибимого спокою, прихованої від людського ока й душі таїни буття всього суцього на світі, умиротвореності. І ти дозволив собі не відганяти думок про Марину.

Воднораз ні ти, ні вона нічого не робили для того, аби твої спорадичні візії обернулись на реальність. Не випадало для цього ані найменшої слушної нагоди (ти в цілоденній неперевірній колотнечі сам по собі – і вона, теж не поміж байдиками, – сама по собі), не було й твоєї ініціативи стати призвідцею гріха. Ти любив дружину, матір твоїх синів, і дружина тебе обожнювала; може, саме більше обожнювала, ніж любила, бо з якогось часу почала вбачати в тобі не так коханого чоловіка, як мало не національного героя, особу харизматичну, одного з вождів народу, людину, котра належить уже й не родині – належить цілому розворушеному часові й вітчизні.

Дружина доглядала за тобою більше, уважніше й навіть догідливіше, ніж за дітьми. Вона випроводжала тебе вранці й зустрічала щораз, переважно пізно увечері чи й поночі, тихою неафішованою радістю, обов'язковим поцілунком, тішачись щастям від побутих з тобою куцих хвилин, і ти

ніколи не бачив на її обличчі слідів втоми, а в очах – неспокою, роздратування чи докору *за таке життя у шлюбі з коханим чоловіком*. І це тебе надихало на працю й боротьбу; воно ж виключало можливість будь-якої родинної зради.

І однак на непередбачуваному плетиві твоїх стежок-доріжок уже з'явився Марина. Ти йшов попереду – один із чоловік, з-поміж тих, у кого ще не перестало боліти серце за цей сплюндрований край, за всоте чи й утисячне окрадений і обдурений люд, один з тих небагатьох, хто відкрито став супроти нової влади, на верхівках якої повсідалися *ті самі* і яка *так само* лишалася ворожою до народу і країни, котру вона по-фарисейськи знущально представляла перед світом і ганьбила її ж в очах збайдужілого світу. Ти йшов безоглядно (коли тобі озиратися?! та й хіба дадуть обставини?!), але напевно знав, що десь там за тобою, разом із тими, кого не споїла омана паперової волі й не отруїв дурман офіційного словослів'я, наслідуетвій крок Марина – твоя найбільша таємниця й загадка, твоє притлумлюване тобою самим жадання, а може, навіть – твоя доля чи й фатум.

Тимчасом влада, не бажаючи далі терпіти дозояння з боку опозиції, перестала гратися в демократію. *Колишні* стали надійними *теперішніми*; одних малих вождів вони допустили до державного корита, й ті навдововижу легко до неї підсунулись, других прилаштували на дипломатичну службу подалі від отчих пенатів, де вони благосно відпочивали від вирування політичних пристрастей і снів про новітнє облаштування молоді країни, а третіх відкрито залякали. Від котрогось часу почали з'являтися й *четверті*: цих знаходили в моргу, в зашморгу, у ванні власного помешкання з перерізаними венами, десь у поруйнованих будівлях на околицях міст і містечок. І тоді до тебе вдруге прийшла Марина. Була у вечірній сукні, наведені брови, підчорнені виї, темна помада на губах, нігті налаковані в такий колір, що й назви йому немає. Ти стривожився, бо в думках про неї зайшов уже надто далеко.

– Слухаю, – мовив ти якомога сухо, рукою припросивши присісти.

– Мені страшно за вас, – тихо проказала вона.

– Оце й усе, що ви мені хотіли повідомити? – удавано безтурботно примружився ти.

– Пане Степане, я дещо знаю. Мій брат має *посаду* й доступ до інформації.

– То це ж чудесно! – усе ще намагався ти відбутися жартами.

– Не треба так легковажити. Я поки що не можу вам виповісти всього, але я достеменно знаю, що над вами нависла загроза.

– Пані Марино! Ми від самого початку знали на що йдемо. І, повірте, ви ніякого секрету мені не відкрили. Чи, може, маєте якусь іншу мету візиту?

– Маю.

Ти знову ледь примружився; Марина, либонь, витлумачила це як заміну твого офіційно-робочого погляду допитливим, вивідувальним.

– Маю, – повторила. – Але її відкрию другим разом. До побачення.

Вона підвелася й рушила до дверей кабінету.

«Постривайте, – сказав ти їй услід. – Так не буває між спільниками. Коли ви справді щось знаєте, то мусите відкрити карти до останньої. Мабуть, я не так вас зрозумів». – Марина зупинилася за крок від дверей: «У мене сьогодні день народження. Хотіла відзначити його у вашому товаристві».

– Ти перемінився на виду: «Вітаю! Але на ресторан не маю жодної секун-

ди. Хіба, може...» – Ти звівся, вийшов із-за столу, дістав із шафи-серванту пляшку червоного вина, два келихи, непочату коробку цукерок, поставив усе те на приставному столику. – «Сідайте, я з великим задоволенням вип'ю за ваше здоров'я, за вашу вроду й щасливу долю. Будьмо!»

Коли Марина йшла до дверей, тобі страшенно хотілось, аби так воно все й сталося: налите вино, тост, дві руки – її і твоя – з келихами наближуються одна до одної, кришталевий дзенькіт і терпкий присмак «Оksamиту України»... Але Марина вийшла, залишивши в кабінеті тонкі пахоці вишуканих парфумів. Ти забув про них через кілька секунд: озвався телефон, до тебе пробилася твоя мала батьківщина, голос у слухавці повідомляв, що в обласному центрі невідомі злочинці вчинили погром місцевої штаб-квартири опозиції, заведено кримінальну справу, але що з того, коли знищено чи викрадено списки, гроші, комп'ютерні дискети, документацію...

«Відкривати справи **вони** навчилися добре...» – ще встиг ти подумати тієї миті. А другодні виїхав автомобілем на свою малу батьківщину. Представник влади в області зустрів тебе як брата рідного, обіцяв і запевняв, замалим не бив себе в широкі груди над тлустим черевом («Зловмисників буде знайдено, най мене Господь скарає!»), але ти вже знав: усе піде в ринь, справу спустять на гальмах, борше рак на Говерлі свисне, ніж перед ясні очі правосуддя постануть винуватці. Твоє переконання в цьому зміцніло, коли мер обласного центру, з яким ти мав розмову того ж дня, вельми запобивався, що всі приміщення, придатні для облаштування штаб-квартири місцевої опозиції, вже роздано всіляким структурам, от хіба що з дня на день мають закрити дитячий садочок на «спальному масиві» («Самі знаєте, молодь розледащіла, не хоче народжувати...»); ти зачовпив мерове побивання демографічними проблемами простим запитанням: «А скільки ваша влада дає молодій матері за народжену дитину?!»), то, може, якось удасться виділити кімнатку-другу...

Керівник проводу обласного відділку опозиції, низький, лисий і гладкий чоловічок, який устиг тричі пошлюбитись і тричі виплутатись з Гіменєвих уз, живучи нині з четвертою жінкою «на віру», запопадливо бігав навколо тебе, щокроку нарікав на нестерпні умови діяльності й слізно налякав, чи не маєш ти змоги забрати його під своє крило в центр – наче в тому центрі всі під Богом ходять і там не діють ті самі правила гри влади з її опонентами. Збагнувши з твоїх реплік, що центр йому поки що ніяк не всміхається, бо хто ж тоді працюватиме в області, той чоловічок перекинувся на тему грошової винагороди за ризик підставляти власну голову під владний меч і тим остаточо згяньбився перед тобою; втім, уже до кінця року він таки опиниться в центрі, але вже не в таборі опозиції, а в коридорах Системи, рішучу боротьбу проти котрої він активно імітував досі. Саме в коридорах, бо до кабінетів його не буде допущено й близько, проте й на цьому лакейському (але ж столичному, столичному!) рівні той чоловічок спізнаватиме щастя досягнення омріяного.

Ти повертався з малої батьківщини з надірваним серцем. Цілу дорогу твоє авто переслідував рясний холодний дощ та з незбагненою періодичністю повторювані картини перекинутих легковиків: вони лежали то по один, то по другий бік шосе, чомусь усі догори колесами, і тобі та твоєму водієві моторошно повівало поза коміром від послідовної відсутності людей на місцях аварій. Мовби якась вища сила демонстративно порозкладала ті легковики – обов'язково догори колесами – упродовж твого шляху.

За всім тим другий візит Марини забувся, прикиданий у пам'яті поїздкою, дощем, новими клопотами після повернення...

... Тепер ось вона лежить на однім ложі з тобою, спить безжурно чи вдає, ніби спить; їй треба виспатись, бо завтра вона має бути на похороні Степана Козачишина – так їй велить її соратницька совість, сумління єдиномисленика, обов'язок провести в останню путь того, чий високі ідеали вона поділяла й пішла за них на боротьбу.

А ти, Притуло, ніяк не можеш склепити повіки, товчешся сам у собі й сам по собі, лукаво намагаючись утекти від власної розтерзаності в споми-ни; і куди ти втечеш, ідучи через незглибиму чорноту цієї ночі, після якої настане день, коли ховатимуть і тебе, й усе прожите і сподіяне тобою за сорок сім неповних літ...

«Поїду», – враз поклав ти собі, і прийшов до тебе спокій, і Рем проскiм-лив на килимі, по-своєму, по-собачому прокоментувавши сьогомиттєве сновидіння, і Марина зворужилася на відстані не простягеної тобою руки. І гойдливою хвилиною накопився на тебе сон, а може, й не сон, а марення чи видиво – щемке й солодке, ти пив його з пожадливістю й насолодою, бо то вернулася до тебе *ваша перша ніч*.

III

Твої громохкі слова, підсилені мегафоном, летіли у прапори, обличчя, корогви, транспаранти й понад усім тим – далі над головами і прапорами, у холодний, настояний на непересідних затятих морозах присмерк вічного міста, б'ючись і відлунюючись об мури й будинки, котячись по бруківках і асфальтах.

Ти стояв на подіумі-підвищенні, збитому з дощок незадовго перед початком мітинга посеред майдану, освяченого іменем святої Софії; разом з тобою стояли чоловічі діячі опозиції, перед вами аж до самих будівель по периметру майдану товпилася юрба – після перших ваших слів уже й не юрба, натовп чи стовписяк, а сила людська, що вірила у вас, а ви в неї, і від того ставало навзаєм радісно, щасливо, урочисто, немов у храмі; кожне людське серце наливалось вірою, впевненістю, рішучістю йти за вами, виразниками народного гніву й потреби справедливості та правди. Й не хотілося думати, що за якийсь час, коли спорожніє майдан, кожен тут присутній опиниться наодинці з холодним вечором і власною долею, нікому назагал не потрібною і жалю гідною, як гідним жалю буває достигла голова соняшника, зірвана із стовбура й позбавлена свого місця в гурті інших голів на лану.

Ти ще вдивлявся у ці розпашілі обличчя, вслухався в напружене, виповнене міццю гудіння майдану – гули людські серця й каміння під ногами, гула баня небесної сфери, ти вже майже готовий був ошчасливитися можливим скорим справдженням *усієї вашої справи* (з вами ж ген скільки народу, і якого народу – золотого, щедрого, мудрого й волелюбного!), але водночас ти, давно не наївний романтик, уже відчував під серцем зимний гострячок мінури. Ти ж бо добре знав, які ми є не в гурті, не громадою, а віч-на-віч з буденщиною, наодинці з одвічною думою, котру хоч як думай і передумуй, а все одно поверне на журбу й печаль, і тоді нікому немає діла до ще не схолого майданного братства і єднання, єдиномислія і рішучості – тоді кожен борсається самотужки, й поняття «народ» тратить будь-яку

силу, а слово «юрба» набуває суто арифметичного значення як множинність одиниць і не більше.

Ти любиш цих людей – і їх же боїшся. Вони із щирою утробною радістю сприйняли вас як вождів, зятято і вперто не уявляючи себе в цій ролі й усіляко відгоняючи саму тільки гадку *про таке*; вони лякаються такої гадки, плекаючи в генах синдром *вічно ведених*, але таких, яким прагнеться справедливості і які здатні мріяти про неї від покоління до покоління, але тільки мріяти – й ані на порух мізинця більше. Вони дивляться на вас, чоловічих опозиції, слухають ваші розвихрені промови й хочуть чути в них те, що розганяє їм застоювану кров і розбурхує з одвічної звичної дрімоти найпотасмніші сподівання *жити у світі справедливому й жити всім по правді*, проте вони більше воліють хотіти цього, ніж щось зробити для цього власноруч. Їм хочеться вождів, аби ті взяли їх за нагруджені порепані руки й під суремні марші перевели з майдану в райський куток, створений кимось іншим для кожного з них, де всього вдосталь і де правителі в точнісінько таких самих кутках, як рівня з рівнею, ложкою з такого самого металу й такої самої величини сьорбають гаряче вариво з одного на всіх казана. Їм потрібен вождь – їхній однодумець, спроможний опуститися до їхнього розуміння *загального добра*, до рівня їхнього душевного болю, до їхнього інтелекту – проте не вище й не більше ні на гран. Вони, умліваючи зсередини, віддають вам, чоловічим опозиції, *своє законне право* спитати у влади, коли ж нарешті настане обіцяне благоденство; та коли вам не вдасться достукатись у двері влади або коли вона, добре усвідомлюючи, хто й від імені *якого народу* стукає, не захоче відчинити вам двері чи й узагалі спустить на вас церберів з ланцюгів – отоді вони не пробачать вам вашого безсилля перед владою: безсилля, єдиною й найпершою причиною котрого є їхня незбагненна, тупа, зашкарубла байдужість до власної долі. О, народо! – думаєш ти й сам не відаєш, що треба розуміти під тим *народом*. Чи пишатися ним, чи його проклинати.

Що ж то за люд предивний, який не знає і знати вже не хоче своїх предків, обрубавши пам'ять про них на третьому (й не далі!) коліні, а під обрусом на єдиному в хаті столі ховає випадком прироблені гроші: та ти ж далі руку під той обрус просунь – а раптом знайдеш там давню метрику й доторкнешся до таїни родоводу свого, і відкриється тобі одне з імен дерева, на котрійсь галузці якого вигойдано й тебе в передаваній у спадок колисці, й тобі, радісно приголомшеному тим відкриттям, простелиться стежка до забутої, забур'яненої і закущеної, вже майже нічиєї могили, і ти підеш на її безгучний голос, станеш над ледь ущлілим горбиком землі, й душа твоя просяє від нікому, крім тебе, не чутого голосу з-під товщі земної, на поклик якого ти прийшов, і ти збагнеш по-новому, глибинно і вже ніколи не забутньо, що на цій землі ти не взявся нізвідки, що ти тут не байстрик історії, що коріння твого роду вічне в часі й просторі і що доки лунатиме тобі той голос предківський, доти й земля ця, і світ цей у часі й просторі *твоїми* суть, і навіть хай тебе, народо незбагненний, заб'ють і шкуру зуплять на буцегарні – ти все одно лишатимешся тут вічно, бо ніхто тебе не замінить, адже ніяких заміників ні з яких інших земель не сприймуть кістки твоїх предків, а голос їхній дзумітиме у вухах зайдам, аж доки доведе їх до божевілля.

Ти, народо предивний, за схованими для себе завтрашнього (але від себе сьогоднішнього!) кількома папірцями з портретами гетьманів, не ба-

чиш нічого іншого, крім власне портретів; а там же – «вивід прав і вольностей», і саме право на ті вольності, занедбані згодом недолугими поводитирями та твоєю волячою байдужістю (ідуть воли спорохнявілим шляхом, ратиці розмірено-приречено опускаються в нагріту пилюгу: пух! пух! пух! – злітають над ратицями кубельця порохняви й знову припадають до землі на довге й покірне лежання; cinis et umbra sumus) й нахабно занедбувани від чужого царя до ще чужішого. Царські знаки на твоїй землі ще й тепер охороняються законом суверенної нібито держави, натомість твої гетьмани покаяться (де там покаяться – катуються на тому світі!) невідь-де, по чужих краях, і хто й коли збере те, що від них лишилося, в єдиний український пантеон: ось тут Пилип Орлик, тут Іван Сірко, тут Мазепа, за ним Конашевич-Сагайдачний, Дорошенко один і Дорошенко другий, Іван Виговський, Богдан-Зиновій Хмельницький, Калнишевський Іван, Розумовський Кирило, Скоропадський Павло... Різні вони й неоднакові за роздумами про твою долю, народе, але ж думи їхні були про тебе й Україну, хоч і поклали вони на її вівтар більше чи менше свого серця й мозолів.

Ідея пантеону виштовхнула вас, на той час іще й не чоловіх опозиції, до Москви. Тоді ще всесоюзний Кремль переймався продовольчою програмою і домальовуванням «людського обличчя» до давно просмерділого, загідженого більшовиками соціалізму, і на Київському вокзалі Москви вас несподівано зустріла рідна діаспора в особі стихійних базарних рядів уздовж хідників і гранітних парапетів, тут повнокровно розкошувала мова твого люмпен-пролетаріату, любовно викоханого ще «Великим Жовтнем»: **сємочки, м'ясо, руб, дохтурська ковбаса, почки, пічьонка, почірьовка...** Твоя Україна стояла на московських асфальтах як остання перекупка, котра своє ж і продає за безцінь, від рота власного відірвавши, а в цю мить десь у політичній підворітні білокамінної нагороданий з великодержавної цицьки вилупок уже розколочував чорнило, що ним через рік-другий наклеїє на шматкові фанери гасло й вийде з ним на Стару площу: «Ельцин! Заставь хохлов накормить Москву!». Біля Кремля ти почуєш замучений голос усмерть байдужого екскурсовода, який розповідає черговій групі туристів про Кутаф'ю вежу й не може до пуття пояснити, звідки походить та назва («Видите, она какая-то неуклюжая, отсюда и называется Кутафья»), аж тобі захотілося крикнути ошуканим екскурсантам, що та вежа **кутова**, тому так і зветься, а «**неуклюжесть**» ваша московська – від невігластва й небажання визнати, що й мова, й віра, і освіта з наукою, і божественні співи з незрівнянною музикою прийшли до вас із Києва, з України, якій ви згодом і відплатили од щедрот своїх варварських. Та навіть назва народу вашого і країни вкрадені у нас, приватизовані **на вечные времена**.

Та вам не до Москви в той час. Десь там під Волоколамськом, це дорогою убік Смоленська, в Яропольчому селі, перекрученому аборигенною владою на **Ярополец**, спочиває від юдолі земної Петро Дорошенко, з родового гнізда якого – й красуня Наталі Гончарова, Пушкінова дружина й мати його чотирьох дочок. Ви довго їдете ікарусом, наданим українським товариством у Москві «Славутич» (сам голова товариства Павло Романович уділив вам кілька хвилин для фуршетного спілкування, прибувши на зустріч у супрязі з іще одним земляком – заступником Рафіка Нішановича в палаті всесоюзного парламенту, другом сім'ї самого компартійного помазаника; на фуршеті той другий земляк підійде до тебе з фужером міне-

ральної й по-дружньому довірливо нарікатиме, що котрась українська газета назвала його просто поетом, опустивши теперішні його високопосадові титули, і це ж потрібно не йому особисто – для престижу України потрібно, а вони, лускопери-недоріки, лопухами вуха понакривали, і їх «не прошибйош»), у дорозі тебе вразять небаченої висоти берези в гущавині пришосейного лісу та миле щебетання жіночки-функціонерки із «Славутича»: аж не віритиметься, що можна десятиліттями жити в Москві й зберегти таку гарну, таку природну українську вимову.

У Яропольчому водій без будь-чиєї підказки (либонь, це йому не вперше) кермує до майдану в центрі села, ви зомлілими ногами ступаєте на землю, в якій лежить великий український гетьман, одурений, як і майже всі гетьмани, царем. У невеличкій загорожі з металевого пруття – брила колись білого, а нині вже зсірілого від століть вапняку, мічена дощами, градом, затятими північними хурделицями і чиїмись нерозумними руками; викарбувані на ній літери вже не прочитуються; в одному з кутків загорожі вільготно розкошує кущ бузку; синя фарба на прутті поцяткована облупинами. «Оце так **вони** доглядають могилу гетьмана?!» – хочеться тобі заволати, але – до кого: окрім вас, до гетьмана нікому немає діла, та й чому б мало бути, адже чужий він тутешнім аборигенам, а перед чужим чиє ж серце здригнеться, от поїдете ви звідси – вигойдається бузкове пагілля увись і вишир, затулить собою і огорожу, і посірілий вапняк над кістями Петра Дорошенка. Яропольче переймається своїми гризотами, он у сільмазі, дерев'яній надбудові на високому кам'яному фундаменті, за якихось двадцять метрів од могили, саме «викинули» консервовану кільку в томаті, для сільської глибинки – супердефіцит, і берегині вашого гетьмана, такі самісінькі жінки й бабусі, як і в українських селах, у таких звичних твоєму окові й аж рідних кухвайчинах, приступом беруть магазин і вже аж уволівши свої матеріальні запити авоською консервів, знічев'я (і що вони все приїздять до тієї каменюки!) підходять до вашого гурту. Кобзар саме співає «Повіяв вітер степовий...», розлягається незвичний для аборигенного вуха передзвін струн бандури, бабусі стоять оддалік окремішньою зграйкою, й на старечих, збрижених віковим вигляданням кращої долі обличчя виразно прочитується запитальний подив: невже десь у світі люди говорять не так, як вони? **Ох уж эти хохлы: вечно им неймется.**

Цю фразу ти почув би, навіть якби натоптав у вуха вати. Кинута знову ж таки знічев'я, вона вгризлась у тебе, в'їлася кліщем, пекла тебе цілу дорогу до Москви й від неї до українського, досі не існуючого кордону, вона доймала тебе тим дужче, що мовлено її не політиканом-шовіністом, не затятим великодержавницьким ротом («Ельцын, заставь хохлов накормить Москву!»), не помисливим перекиньчиком-малоросом – її незворушно, безбарвно, незлобиво і саме через те страшно для твого українського єства прошамкотіли губи підмосковної бабці в запацьореній кухвайчині, через рукав якої звисає авоська, повна дефіцитного в цих краях делікатесу – консервованої кільки в томаті, по тридцять сім копійок за баночку, на яку в українському сільмазі ніхто й оком не кліпне, за путній харч не вважаючи.

Ти вертатимешся з Москви й гоїтимеш заподіяну рану щемкою втіхою, що твій народ – не такий, що він і гостинний, і милосердний, і до іногородців терпимо-толерантний (хоч, може, не кожен дядько й чув таке слово), а що вже пісень аж ген скільки нависпівував собі й цілому світові! – де ще знайдеш такий **практично ідеальний** народ.

То чому ж ти його боїшся, чого чуєшся мало не самотнім вовком серед цього велелюдного майдану, чому під серцем угніздився холод не від замороженої вечірньої години, а від незбагненного остраху за всю *вашу справу*, в яку ти й сам часом віриш небезоглядно, бо ж не взявся нізвідки той холодний протяг, що вистуджує спершу думку, а далі й душу.

І тобі спливає в пам'яті травневий Канів, міжнародне Шевченкове свято; ви, його офіційні учасники (складено відповідні іменні списки), підіймаєтесь сходами на Чернечу гору, кожному велено пришпилити на видноті бірку-візитівку (хтось сказав про неї «пейджик», то від англійського «page» – сторінка, аркушик, але хіба нема українського відповідника?) з емблемою свята і прізвищем учасника, й за тією біркою вас, наче овець до кошари, пропускають щільні міліційні кордони, і хтось там із їхнього начальственного рангу, не зважаючи на присутність закордонних гостей, передає по рації своїм численним підлеглим уздовж усього шляху на Гору по сходах: «Отсекай лишних! Лишних отсекай!..» Зайві – то по-святковому вбраний люд біля підніжжя Гори, йому зась на саму Гору до могили Пророка, бо там очікується приїзд Президента; для них, отих, що без «пейджиків», але в різноликих національних строях, у святість яких вони ще дивовижно не зневірилися, понатулено внизу на просторах трав'янистих галявинах усіялих яток, стилізованих корчомок, просто невибагливих «забігайлівок», в яких шароварно виряджені російськомовні торговки запрошують випити оковитою й закутити чим Господь послав.

Ти оглядаєшся на того, хто періодично й відкрито вимагає «отсекать лишних», і дивуєшся: ні, таки не схожий він на присланого з Московщини міліціанта, таки ж свій, доморощений, *ника обличчя* видає його гарантовану аборигенність, але – малорос від формених черевиків сорок четвертого розміру до кокарди на кашкеті.

Коли ви, мічені бірками офіційні учасники свята, піднялись на Чернечу, а відколись Тарасову, гору, Президент уже встиг тут побувати, його з'яву відфільмували нашвидкуруч для показу у вечірніх теленовинах, і гарант поквапливо відбув для подальшого вирішення справ державної ваги; справді, не буде ж він, обтяжений доленосною харизмою, ждати, доки «отсекут лишних» і ви, тавровані «пейджиками», здолаєте нарешті сходи до усипальні Генія. Ви мали ще одну нагоду зустрітися з Президентом – на відкритті пам'ятника Шевченкові в Корсуні, куди ви їхатимете двома автобусами, але на якомусь кілометрі між Каневом і Корсунем ваші автобуси буде загнано на польовий путівець, звідки ви спостерігатимете, як трасою на шаленій швидкості прохурчить президентський кортеж – ти налічиш близько двох десятків іномарок, і з котроїсь із них помахає у ваш бік гарант. Через хвилину десять вам дадуть дозвіл на продовження руху; прибувши в Корсунь, ви застанете самотні мікрофони, схожі на поодинокі соняшничини з відтятими головами, біля вже відкритого пам'ятника, люд уже розійдеться, якщо його взагалі збирали на честь прибуття першої державної особи, котра воліє в такому разі обходитися без *лишних*.

Ще на Чернечій горі усім вам різне промова тодішнього спікера, його «нове слово» в Шевченкознавстві («Тарас преклонявся перед Пушкіним»); особливо шокує присутній фраза промовця (хтось же з помічників йому ту промову писав!) «художник *Мікешевич* малював Кобзаря на смертному *одері*» – ти зафіксуєш її диктофоном, подаси у власній газетній публікації

й довго не стиратимеш запис на випадок оскарження спікером твого на нього «наклепу».

І оце **твій народ?** Чим же його уста благосніші, аніж шамкотливий рот старої баби з підмосковного Яропольчого? І це заради нього, **такого народу**, ти віддав себе на вівтар **вашої справи?**

Але ти вже не годен уступитися із стежки, якою перейдено добрий шмат життя. Ти вже не романтик, та щось не дає тобі кинутися зневірі в обійми, є ж **серед них** у цьому натовпі світлі голови – академіки, письменники, учителі, духівництво; ці ж повинні бути з вами від початку й до кінця, так їм Господом призначено. Повинні! Але поки що – не настільки, аби вам разом відчувти себе силою, спроможною виграти герць у влади.

Надвечірній мороз чимраз дужчає, а тобі невідь-чого спливає в пам'яті дисонантом до стужавілого холодного вечора призабута серпнева субота – день відкриття полювання на пернату дичину. Ти ніколи не був мисливцем і ніколи вже ним не будеш; на полювання тебе заманив твій однокурсник-полтавець, веселун і невірний оптиміст, мастак нескінченних оповідок на будь-яку тему (у студентські літа ви називали Миколу артистом оригінально-брехливого жанру), Мюнхгаузен місцевого масштабу, у чиїх устах, коли мова заходила про мисливство, зброя сама вистрілювала на шерех крил крижня над головою, а зварена звечора з гуртової здобичі юшка застигала на ранок таким густючим холодцем, що його можна хіба що сокирою врубати.

Микола тобі зателефонував, запропонував «дивертисмент для душі», й ти дав згоду, спокусився на його легенди, на обіцянні райські три дні. Зустріч було призначено в Липовому – першому селі Полтавщини, як їхати автобусом з Києва на Кременчук, тут Сула розлогим лиманом долучається до лівого берега Кременчуцького водосховища. Микола провів підготовчу роботу, домовився з місцевим єгерем, і той перевіз вас – чималий гурт любителів дивертисментів на природі – кудись на острови у глибині чи то лиману, чи водосховища, де ви опинилися відрізані від світу (другодні, коли скінчилася привезена в каністрах питна вода, ви пили чистий спирт і запивали горілкою, «щоб не пекло»).

Тобі дали чиясь давно не використовувану й тим більше не престижну одностволку, дитячу забавку порівняно, скажімо, з бельгійською п'ятизарядкою, котрою хизувався вчорашній воїн-інтернаціоналіст Славко, розказали, коли й куди можна і куди не можна стріляти – і розійшлися «по точках». Інструктаж виявився зайвим, бо за весь вечір, упродовж якого навколо шаленіло безнастанне бабахання, пахло спаленим порохом і час від часу неподалік із шурхотом падав з височини шріт, ти жодного разу не натиснув на спусковий гачок. Ждав того, заради чого, власне, їхав сюди: гуртової вечері й мисливського фольклору, всуціль настоящего на вигадках і легендах, зате ж яких! ..

Була дивовижна на смак юшка з дичини, пилася добра чарка, і то не раз, не двічі, палало багаття до пізньої ночі, й гостре на слово товариство не розчарувало тебе, наговоривши всього стільки, що на ранок у пам'яті твоїй зяяли діромахи, а лишилося тільки враження – тепле, зворушливе, заворожливе.

Наступного дня ви піднялись на зорі (ночували в кількох наметах, у супроводі тисячоголосого дзюмкоту комарів, намастивши відкриті обличчя й кисті рук «Тайгою») й години зо дві ще настрашували дичину пухканням

та войовничими перегуками з очеретів, але якось мляво, за інерцією: що птиця, навчена вчорашнім, уже вас обминала, а що ще й вечірне «відпускання гальм» за чаркою в добрім товаристві чимраз настійливіше навертало до думки про сніданок. Отож невзабарі ви – по двоє, поодиноці – почали стягуватися до «штабу»: доїдати й допивати залишки вечері.

І тут де не взявся біля вас дядько на коні. Спішився, без зайвої дипломатії підійшов до гурту, чемно, проте якось аж «по-свойськи» привітався (либонь, у таких товариствах бувати йому не дивина), й вираз його засмагло циганкуватого обличчя увіч видавав його хіть скласти вам компанію за столом у вигляді простеленої долі брезентини. Йому й справді налили (сказано ж бо: в дифіциті другодні опинилася чиста питна вода, а не спиртгорілка), заохотили до слова, й він виголосив: «Дай Бог поміж нас не крепкого здоров'я!» Деся після третьої піднесеної йому чарчини дядько, підбадьорений успіхом свого тосту, перехопив словесну ініціативу й, добре вже помхелений, утратив чуття міри, стаючи відверто надокучливим. Йому прямо дали знати, що, шановний, візит ваш затягнувся, ждуть вас великі діла, а ми вже якось тут самі добудемо і стіл, і свою мисливську місію. Дядько рвучко звівся, витер долонею рота й очима почав шукати коня; той, покинутий напризволяще, занурився в зелень заростей – теж, мабуть, трапезував. «Гнідко, Гнідко!» – покликав дядько, й кінь подав голос із гушавини, а за хвилику й сам об'явився на поклик господаря. Дядько підійшов до Гнідка, лівою рукою вхопив вуздечку, а правою раптом ударив коня навідліг по губах – і раз, і вдруге, і в усій дядьковій поставі ви побачили здичавілого звіра, який сам не відає, що коїть і навіщо. Гнідко отетерів, осадив назад, але господар утримував його за вуздечку на відстані, з якої його рука могла дістати до конячого писка.

На якусь мить ви заціпеніли, вражені несподіваною дядьковою люттю: щойно ж він був частиною вашого товариства, їв-пив з вами, жартував, здавався вам таким *типовим представником* рідного й улюбленого народу, аж хотілося цілувати його в засмаглі щоки й тиснути жилаві руки – а він тією роботящою рукою нізащо гамселив таку саму роботящу тварину. Найскоріше спам'ятався воїн-інтернаціоналіст Славко. У два-три скоки наблизившись до дядька, перехопив тому праву руку, готову й далі завдавати дошкульні удари, так її стис (таки пройшов добрячий вишкіл у обмеженому контингенті військ) і так глянув на дядька, що той у змиг ока протверзів, благально вивільнив руку, скочив у старе, геть усе в латках сідло, й за ним подаленіло гупання копит, доки й зовсім не стихло. Ви забирались, хоч ггер іще не скоро мав по вас прибути – отак по-дурному закінчився «дивертисмент для душі на лоні природи».

Тобі пригадався той серпневий день, і ти зараз, перед оцим велелюдям на майдані, із гіркою думаш, що оце ж він і є, твій народ: він водночас і невідь-чого озвірілий дядько, і нізащо відлупцьований дядьком кінь. Нещасний, упосліджений, без найменшого відання про те, яка пригода, приключка, поворот долі випаде йому через годину, через день, через рік, ким він є нині й ким буде завтра, які порухи душі скерують його на ту чи іншу дію, загалом же – на *бездію*, бо хіба ж можна возвести в ранг *дії* дике побиття власної відданої худобини, на яку поволі обертаєшся й сам. Тобі його жаль, цей народ, до нерозтопленої холоднечі в мозку. І ти вже ладен простити йому все: і надмірну сентиментальність, і флегматичну повільність, і генетично передавану нерішучість та обережність, і ненависну

тобі філософію «якось воно буде, бо ще ніколи не було, щоб не було якось», і апатію та байдужість до всього, що з ним коїла віками й коїть нині влада і держава.

Бо цей народ – твій і *такий*, і коли ти хочеш зробити щось разом із ним, то мусиш мати залізне терпіння, мусиш уподібнитися скульпторові, котрий руками, на яких нема й не повинно бути накрохмалених манжетів, відкришує від гранітної брили зайвину доти, доки постане досконалий виплід задуманого.

Вирує натовп, гойдається маса людських тіл і голів, палахкотять очі, запалені ще одним промовцем од вашої опозиції, і тут твій болісний внутрішній монолог уривається звертанням до тебе: «Пане Степане! Пане Степане!..» Ти озирнешся на голос: Марина. Знов у джинсах, бузковому светрику, що видніє з-під не застібнутого на верхній гудзик кожуха, але ти чогось шукаєш хрестика на її грудях, та хрестика немає, й це тебе трохи розчаровує. Відтак ти не знаєш, що їй казати, надто несподівано стався перехід від твоїх роздумів до Марининої з'яви унизу за подіумом-підвищенням, Марина теж нічого більше не каже, лиш простягає тобі руку, запрошуючи спуститись до неї. Ти покійно виконуєш її безсловесну волю, подивований із її гарячої як на таку пору, пещеної руки, до якої ти *вперше торкаєшся*.

У тебе таке враження, буцім ніхто й не помітив твого відлучення від майданового дійства. Унизу Марина нахилиється до твого вуха: «Скажіть своїм, що маєте нагально зателефонувати, а тоді непомітно зникніть. У мене для вас сюрприз. Приємний!» Ти відчуваєш, як тебе покидає самоконтроль: мозок твій заблоковано, волю паралізовано, ти маріонетково підкоряєшся мовленому Мариною, діючи так, як вона звеліла. На подіумі, де й справді ніхто не перейнявся твоєю хвилинною відсутністю, ти дістаєш мобільний телефон і показуєш на мигах, аби хтось зафіксував поглядом, що маєш негайно зателефонувати, але ж тут, у цьому децибельному гармидері, нічого не почуєш і не скажеш, ото ж... Ти знову спускаєшся з подіума, з мітингового піка, з його наелектризованого апогея, не спроможний дати собі звіт у тому, що саме з тобою коїться. Тебе щось веде невідькуди, ти йдеш, немов керований радіосигналом, але ж ти не навмання обираєш напрям, чітко тримаєш курс до найближчого темного завулка, наче все життя щовечора квапився туди, довівши подолання цього маршруту до автоматизму.

Далі триває мітинг, розкотисто гримкотить мегафон, переходячи з рук у руки, натовп гіпнотично реагує на чергового промовця, дубіють на морозі чолові опозиції у своїй інтелігентській узувачці й одяганці, маючи на думці скору вечерю в недорогому ресторанчику, де вже замовлено стіл і де жде стілець також і тебе – а ти покрадьки долаєш неосвітлені мітингові тили позад подіума, й тільки шереха міліційних офіцерів, у якій нема чину нижчого від майора, байдуже супроводжує тебе втомленими очима.

У найближчому провулку, безлюдному, бо темному й нахолодженому, Марина розчиняє перед тобою дверцята мерседеса, сама сідає за кермо. «Що сталося», – кажеш ти без ніякої запитальної інтонації, немовби хтось третій відсторонено фіксує цю маленьку, непомітну для решти світу подію. Марина веде машину від завулка до завулка, зрештою видобувається на одну з переповнених транспортом і людьми вулицю, вдає геть зосередженого водія і на твоє повторне, так само безбарвне «що сталося» відбува-

ється механічним «потім, потім...» Раптом ти спохоплюєшся від дивовижі майже нереальної: Марина кермує, оминаючи легковики, тролейбуси, маршрутні таксі-мікроавтобуси, і робить те доволі вправно, але її ліва рука міцно затиснена твоєю, теж лівою, і вашим двом рукам незручно під правим рукавом Марининого кожушка, але ж ви й так їдете, і то досить швидко.

«Що сталося?» – цього разу слова набувають запитального змісту, тільки ти вже питаєш подумки і в самого себе. Відповіді ждеш від когось третього, та його нема з вами, й ти мусиш відповідати сам. Це тебе, Степане, **викрадено**, банально взято в полон і начеплено кайдани. Добре, що сьогодні на мітингу не було твоєї дружини; ти констатуєш цей факт і тим самим позначаєш якусь провину за собою. Яку? В чім вона полягає? Яка за неї жде тебе розплата?... Ти обережно випускаєш із своєї руки Маринину, втуплено дивишся перед себе, світло від фар ковзає по засніженій найждженій дорозі, ви вже десь за містом, але цією дорогою ти ніколи не їздив, відтак покладаєшся на чийсь волю – випадку, когось третього, якого немає між вами, самого Всевишнього, на якого покладаються всі й саме тоді, коли від них уже нічого не залежить. Отже, не залежить і від тебе?..

... Засніжена дорога, з якогось часу – ліс обабіч неї, високі ворота, що в них уперлися фари мерседеса; Марина торкнула щось там на «торпеді» авта – ворота автоматично розчахнулися. Ви увійшли в будинок. «Посидь», – сказала Марина, й до тебе не одразу дійшло, що до «посидь» вона не додала «...те»: отже – таки справді полон і кайдани. Вона полишила тебе у великій кімнаті (либонь, вітальні), ти несамохіть роззираєшся, бо маєш чимось заповнити ждання Марини, доки вона десь там порядкує у глибині дому, зникнувши за різьбленими дверима, одними з трьох, що ведуть з вітальні ще кудись, і раптом у проймі дверей, котрі лівобіч од тих, за якими зникла Марина, з'являється велетенська голова звіра, він іде просто на тебе й за кілька своїх ступнів зупиняється, сідає і часто дихає, не зводячи з тебе запитального погляду, і ти вже ні з чого не дивуєшся, індіферентно думаючи собі: оце так песик!

Ще за мить ти чуєш голос Марини: «Ви вже познайомилися? Прекрасно. Це Рем», – вона ніби й не виходила нікуди, була тут із тобою всі ці хвилини, ти перекидаєшся увагою на неї – вона вся така сама, як під час другого візиту до тебе в штаб-квартирі опозиції: вечірня сукня, підведені брови, зачорнені вії, полаковані нігті. І ти не годен позбутися думки, що якраз після другого її візиту ти почав хотіти Марину як жінку...

Вона дістає з серванта і ставить на ідеально білий, з окремистими візерунками квітів, яких немає в природі, стіл пляшку червоного вина, два фужери, цукерки. «Роздягайся». Ти розумієш це як запрошення скинути пальто, і ти його скидаєш. Ви п'єте вино, ви наливаєте вдруге, ви б і втретє налили, але для третього разу вина не зосталося в пляшці, ви одночасно підводитеся порізнобіч столу, сходитеся близько, ти береш її на руки – точніше, береш її **в руки**, як несподівано виграну в лотерею дорогу річ, тобі хочеться мати її в руках, відчувати вагу її неймовірно красивого тіла, усвідомлювати її **матеріальність**, можливість мати з неї зиск і задоволення, і ти готовий нести її **до місця її призначення**. Марина рукою вказує на ті двері, звідки вийшов до тебе Рем: там – спальня...

ГЕЙ, ХТО В СВІТІ, ОЗОВИСЯ!

Рауль ЧІЛАЧАВА

СПРОБА САМОЗВІТУ

Не брав... Не мав... Не виїздив...
Не чув... Не знав... Не зустрічався...
Не заклинав: "Навіки слався!"
Не божеволів: "Диво з див!"

Не нагромадив, не набув,
На відданість не присягався,
Ні перед ким не гнувсь: не слався...
Ні, ні... Самим собою був!

ДАВНЄ КЛАДОВИЩЕ

Впаде зоря на давнє кладовище,
З дупла несамовито зойкне сич,
Посує в ніч юрмовище облич,
Почує сич – в діброві вітер свище.

У темряві, як збитий з пантелику,
Загубить перелесник власний шлях,
І кладовища потойбічний жах
Вмить воскресить журбу святого лику.

ДОДОМУ

Полтава... Харків... Далі – на Донбас
І через Дон – до рідної оселі,
Де в спогадах всі юні та веселі
І з білих скель виблискує топаз.

Промчуся я шляхами давніх літ,
Якими доля стрімко пролетіла.
Я – син землі, яка мене зростила,
А не якийсь бридкий космополіт.

Ту землю я не те, що не лишив,
Не те, що з нею в снах не розлучився,
Я в неї віри й мужності учився,
Вмирав і воскресав, і знову жив.

Живу й тепер... Дарма, що часоплин
Давно вже запорошив мої скроні,
Але летять, летять шалені коні,
Й домчить мене додому хоч один!

ТІНЬ

Я ніколи не повзав
Ні перед ким
І не повзатиму,
Не примусить
До цього
Навіть диявол,
І лютую з того,
Що не зміг навчити
Власну тінь
Ходити на землі
В
е
р
т
и
к
а
л
ь
н
о
!

СОНЕТ ПРО КАМІКАДЗЕ

Він самогубець, дивний мій земляк,
І я його жалію, наче брата,
Коли з очей, мов струмінь, б'є розплата,
Щоб супостат вжахнувся і заляк.
Йому байдуже – Де? Навіщо? Як?
Що розірве – ракета чи граната?
Для нього кров – неначе сік граната,
У небо бризнув і зник останній ляк.
Де узялось це прагнення незвичне
(Будичне, синтоїчне чи язичне):
Всіх на пекельні муки, сам – у рай!
Ми у житті шукаєм порятунку,
І тільки він знаходить в смерті трунок –
Одвічний бунтівник і самурай!

Іван КИРИЗЮК (Польща)

Осінь

Тче вітер на скрипці
Музику суму,
Під осіннім віконцем
Лежать яблука зрілі,
В жовто-червоних надіях
Йде у повазі
Осінь по саду,
Несе коромисло
Із грон винограду,
Молоком білим
Розлилось сонце по хмарах
Чорні ворони,
Мов шапка барана,
Присіли
На вершку тополі.

Суть

В Тобі пахощі черемхи
Й орябини,
В Тобі весняний водограй
З синього льону,
Зеленим вітром обережно
У грудях спомин розчиняй.
Мій давній біль
Продовжує горіти
Шепотом гарячих уст
Біллю черемхи не прикрити
Те,
Що передумав – що не досказав,
В тому й суть
Життя, розділене надвоє,
Лелеки в вирій понесуть.

Музика життя

Заходить час
За північ,
Година терпка
Від вина,
Я не твій
І ти вже не моя
Між нами стіл,
Мов човен, що відплива,
Ще раз
Хильнем до дна.

Дніє,
А груди,
Наповнена питанням
Про сенс зустрічі,
Зароджує слова,
Та все
Здається просте і легке
У вогнику свічі,
Що догоря.
Залишилось наше,
Мов квітка
Без запаху,
Без кольору,
В келихах гойдається вино,
Та не шукай взуття,
Не входи
На сходи розставання,
Щока твоя,
Твої уста,

Залишки кохання
Розгладжую,
Читаю музику життя

На їй танцює
Молодість моя
Без корони

Під вінчання.

Віконце

З димника дим,
Мов сива хустина,
Снується
Із тріском
Поліна догряють,
У стіні
Під іконами
Біліє віконце,
Веселий фонар
Підляшського раю.
Дивлюся на сад,
Запорошений снігом,
Там – за плотами,
За перелазами
Вітер пряде
Білі куделі
І пливе то все за село,
Мов морські каравели.

ПУБЛІЦИСТИКА

Вшанування пам'яті О. Духновича в Пряшеві

(Міжнародна наукова конференція під захистом двох президентів)

20 і 21 червня ц. р. у Пряшеві проходила міжнародна наукова конференція «*Олександр Духнович і наша сучасність*», присвячена найвизначнішому представникові церковного та культурно-громадського життя русинів-українців Словаччини *Олександрові Духновичу* (1803-1865). Захист над конференцією взяли президенти двох держав: Словацької Республіки – Рудольф Шустер та України – Леонід Кучма. Її організаторами були: Пряшівський університет, Асоціація українців Словаччини, Наукове товариство ім. Шевченка у Словаччині, Товариство ім. Духновича, Музей українсько-руської культури у Свиднику, Союз русинів-українців Словацької Республіки та інші установи.

Конференцію відкрив декан філософського факультету Пряшівського університету *Рудольф Дукала*, а з вітальними промовами виступили представники урядів Словаччини та України (були зачитані листи президентів цих країн, Уряду України та Національної академії наук України), найвищі представники Пряшівського краю та міста Пряшева, Матиці Словацької та інших установ. У відкритті брали участь представники Посольства України в Братиславі, консул України в Пряшеві Ігор Пригула тощо.

На пленарному засіданні першого дня було зачитано дев'ять доповідей, з яких перших п'ять належали пряшівським науковцям. У вступній доповіді *Олена Рудловчак* розглянула здобутки духовничезнавства за останніх сорок років, підкреслила теми, які чекають на дослідників, та показала на основні місця зберігання його спадщини. Дальші доповіді були присвячені найважливішим ділянкам зацікавлень О. Духновича. Організатори дбали, щоб на пленарному засіданні конференції була представлена кожна країна хоча б одною доповіддю.

Юрій Бача, розглядаючи літературознавчу ді-

яльність О. Духновича, зупинився на питанні мови. *Михайло Ричалка* в рамках дослідження педагогічної спадщини О. Духновича детальніше розглянув його внесок в андрагогію. *Михал Данилак* проаналізував його історичні праці, головним чином, «Истинную историю Карпато Россов или угорских Русинов» та «Хронологическую историю славной епархии Пряшевской». *Микола Мушинка* на підставі аналізу маловідомих народознавчих праць О. Духновича вказав на його внесок в загальну етнологію, фольклористику, етнопедагогіку, етнотеатрологію, етномедицину, етноветеринарію та етнокулінарію. Цінною була доповідь *о. Атанасія Пекаря* із США про взаємини О. Духновича з чиним св. Василія Великого. Угорщину на пленарному засіданні репрезентував *Ласло Секе* доповіддю «Від Лучкая до Духновича», Росію – *Іскра Чуркіна* доповіддю про взаємини О. Духновича з М. Расвським, а Сербію та Чорногорію – *Микола Цап* доповіддю про Георгія Шовша, священика у Коцурі, єдиного русина Бачки, який був членом Літературного заведення Пряшівського, заснованого О. Духновичем. М. Цап приніс до Пряшева і доповідь *Юліана Тамаша* «Духнович, Шевченко та Костельник», яку буде опубліковано в збірнику матеріалів конференції. Чеське духовничезнавство на конференції представляв *о. Михайло Олекса* із православного монастиря (Груба Врбка). У програму пленарного засідання були залучені також доповіді науковців Києва (В. Німчука), Львова (М. Гнатюка) та Ужгорода (І. Сенька). На жаль, ніхто з них на конференцію не з'явився.

Дальші засідання конференції проходили у трьох секціях. В першій секції «*Біографія та літературна творчість Духновича*» голова оргкомітету конференції *Любиця Бабота* з Пряшева розглянула відображення постаті О. Духновича на сторінках європейських та американських енцик-

лопедій. *Наталія Кляшторна* з Києва говорила про популярність О. Духновича на закарпатській Верховині. *Анатолій Трембіцький* із Хмельницького навів паралелі між біографіями О. Духновича та Ю. Сіциньського. *Мирон Бендик* з Дрогобича за таким же принципом розглянув паралелі і взаємини між О. Духновичем та М. Шашкевичем. *Йосиф Шелепець* із Пряшева розглянув літературні тексти О. Духновича, а *Володимир Задорожний* із Ужгорода – його зв'язки з Галичиною у 50-60 роки 19 ст. *Любомир Сікора* з Дрогобича познайомив присутніх з діяльністю О. Духновича на фоні загальноукраїнських ідей. *Мирослав Сополіга* та *Степан Гостиняк* із Свидника розповіли учасникам про духовничану у фондах Музею українсько-руської культури. *Павло Федака* з Ужгорода говорив про О. Духновича і товариство «Просвіта» в Ужгороді. Дуже добре вписалося в програму конференції наймолодше покоління пряшівських науковців. *Марія Чижмар* розглянула постать О. Духновича на сторінках підручників української мови і літератури для основних і середніх шкіл Пряшівщини. *Ярослав Джоганик* говорив про українську літературу Словаччини від поезики О. Духновича по літературну естетику сьогодні, *Ярміла Кредатусова* – про чеських дослідників спадщини О. Духновича (Ф. Тіхого, Яна Махала, Я. Гартла, Я. Затлоукала та інших), *Валерія Юричко* – про принципи побудови художніх образів у драматичних творах О. Духновича, а *Петро Гурайчик* провів мовно-художній аналіз драми О. Духновича «Добродітель превyšаєт богатство».

В другій секції – «*Історія, мова та педагогіка в творчості О. Духновича*» робоче засідання відкрив *Мирон Жирош* із Мучоня в Угорщині доповіддю «Олександр Духнович і югославські русини». На нововиявлених матеріалах були побудовані доповіді науковців Росії. *Ніна Пашасва* з Москви розглянула відображення О. Духновича на сторінках російських видань 19-20 ст., москвичка *Марина Досталь* показала постать О. Духновича в інтерпретації російських та українських емігрантів, а *С. Михальченко* із Брянська розглянув взаємини О. Духновича з І. Філевичем. *Михайло Роман* із Банської Бистриці вказав на значення «Книжниця читальної» О. Духновича для освіти закарпатських русинів-українців. *Микола Штець* із Пряшева з'ясував суперечні погля-

ди О. Духновича по відношенні до цекровно-слов'янської та народнорозмовної мов. *Павло Чучка* з Ужгорода в полемічній статті «То якою ж мовою писав Олександр Духнович?», між іншим, заявив: «*Дискусія навколо мови О. Духновича точиться вже понад сто років і не вщухає, однак переконливої відповіді на поставлене питання дотепер немає, оскільки висновки часто робляться без належного аналізу текстів творів О. Духновича*». Тут же він на конкретних прикладах довів, що редактори часто «виправляли» мову Духновича, а то й приписували йому авторство творів, які він зовсім не написав. На характеристику мовних поглядів О. Духновича була спрямована й доповідь *Ярослава Радевич-Винницького* з Дрогобича. *Микола Зимомря* з Ужгорода розглянув педагогічну спадщину О. Духновича в оцінці німецького вченого Едуарда Вінтера.

Засідання третьої секції «*Культурологія та вшанування пам'яті О. Духновича*» відкрила Валентина Федонюк з Києва доповіддю «Патріотичні мотиви в творах О. Духновича». *Павло Василь* з Пряшева з музикознавчої точки зору розглянув збірник «Хоры на слова Александра Духновича», виданий в Празі 1928 р. *Ігор Ліхтей* з Ужгорода зупинився на діяльності мукачівського єпископа Василя Поповича та її оцінці О. Духновичем. *Юрій Кундрат* із Пряшева проаналізував мовні редакції творів О. Духновича в різних виданнях. *Станіслав Конечний* з Кошиць подав історію Общества ім. Духновича. *Михайло Белень* з Ужгорода привіз на конференцію свій щойно виданий альбом-монографію «Олександр Духнович» (Ужгород, 2003, 344 стор.). Свою доповідь він присвятив пам'ятникам О. Духновичу в Пряшеві, Ужгороді, Мукачеві, Хусті та інших містах.

Всього на пряшівській конференції прозвучало 47 доповідей: 25 словацьких і 22 закордонних науковців. Зареєстрованих учасників було 150. Майже всі доповіді були на належному науковому рівні. Уявлення про них дає 64-сторінковий збірник тез доповідей, виданий на кошти закарпатських земляків у Канаді (зібрані доц. Йосифом Сіркою, уродженцем Пряшівщини) як додаток до газети «Нове життя» (вступна стаття та упорядкування М. Мушинки).

Недоліком конференції можна вважати факт, що її зігнорували обидва богословські факультети Пряшівського університету – греко-католиць-

кий і православний. Незважаючи на те, що О. Духнович був священником та каноником Пряшівської єпархії і основне поле його діяльності було спрямоване на збереження руського (українського) національного характеру греко-католицької церкви (яку він послідовно називав *православною*), ніхто із пряшівських теологів не вважав потрібним взяти участь в конференції. Цю прогалину до певної міри надолужили духовні отці: *Мирон Бендик* з України, *Атанасій Пекар* з США та *Михайло Олекса* із Чехії.

З конференцією було пов'язано кілька супровідних акцій: урочистий концерт у пряшівському Театрі ім. Й. Заборського (режисер та диригент Левко Довгович), задушевна панahiда в Кафедральному соборі св. Іоанна Хрестителя (яку відслужив вікарій для русинів-українців о. Петро Павло Галько) та відвідини крипти з тлінними останками О. Духновича в тому ж храмі. В крипти учасники з подивом з'ясували, що меморіальну дошку біля гробу О. Духновича, відкриту 6 червня ц. р., «фундувала» не Пряшівська єпархія, а Карпаторусинський центр в США, очолюваний проф. П. Магочі.

В другий день допоздня проходило заключне пленарне засідання, в ході якого голови секцій звітували про хід секційних засідань. В дискусії учасники високо оцінили зокрема науковий характер конференції. В заключній резолюції говориться, що «*названа конференція була гідним внеском науковців у святкування Року Духновича*».

В рамках конференції в суботу, 20 червня, відбулася автобусна екскурсія *По слідах Олександра Духновича в Бардіївському окрузі*, яку провів автор цих рядків. Учасники оглянули найдавнішу дерев'яну церкву в Карпатському регіоні в с. Трочани (з кінця 15 або початку 16 ст.), в Бардіїві оглянули будинок Яна Андращика (в якому О. Духнович був частим гостем), постійну експозицію ікон в Шариському музеї та здійснили екскурсію по місті. До речі, перша згадка про Бардіїв знаходиться в «Початковому руському літописі» під роком 1241. В той рік в місті побував князь Галицько-Волинської Русі Данило Романович. В селі Комлоша (нині Хмельова, де О. Духнович в 1833 році розпочинав свою душпастирську діяльність) учасників екскурсії привітав староста села Ян Железний та старенький парох Василь Прокіпчак. Учасники побували в церкві Пресвятої Бо-

городиці (з 1827 року), познайомились з історією села, а на прощання староста подарував кожному учасникові екскурсії листівки зі зображенням герба та видів села (деяким ще й брошурку та керамічну емблему села). Його дочка Маріянна Железна (лауреатка престижного фестивалю «Маковицька стурна» в Бардіїві) заспівала гостям віночок місцевих пісень.

В селі Біловежа (яке Духнович в автобіографії називає «островом св. Гелени», бо туди його єпископ Таркович вислав за кару) учасники оглянули недавно відкриту меморіальну таблицю О. Духновичу (на будинку парохії) та п'ятибанну Церкву св. Михайла з 1778 року, в якій О. Духнович служив понад чотири роки (1834-37). І тут гостей привітала старостка села пані Ева Поборжілова, її заступник пан Микула та місцевий священник Альфонз Боцко. В будинку сільського уряду учасників чекала присмна несподіванка: столи накриті домашніми колачачами та іншими наїдками та напитками. Фольклорна група «Біловежанка» тут же показала найбільше своє багатство – заспівала гостям народні пісні, які 170 років тому тут записував О. Духнович.

В Музеї українсько-руської культури у Свиднику учасники конференції оглянули виставку про життя і діяльність О. Духновича. Увечері взяли участь у відкритті 49 Свята культури русинів-українців Словаччини, перша фольклорна програма якого була присвячена 200-літтю від народження О. Духновича (сценарій М. Мушинка, драматургія – А. Каршко, режисура Л. Бачинського). В ній взяли участь 19 колективів народної художньої самодіяльності з місцевостей, пов'язаних з О. Духновичем.

Пряшівське видавництво «NITECH» у співпраці з Товариством ім. О. Духновича до наукової конференції перевидало фотодруком один з найвишніших творів О. Духновича – «Книжищо читалную для начинающих» (з післямовою Ю. Бачі та М. Ричалки), а пряшівська Бібліотека ім. Гвездослава видала – словацькомовну брошуру «Alexander Duchnovič po 200 rokoch».

Пряшівська міжнародна наукова конференція «Олександр Духнович і наша сучасність» була достойним внеском науковців у святкування 200-ліття від дня народження найвишнішої постаті закарпатоукраїнської історії.

Микола Мушинка (Пряшів)

«Кавказ» мовами народів світу

Кавказ. Ця територія, це поняття колись і зараз відмінюється у всіх відмінках. До проблеми Кавказу зверталися й письменники, з різних позицій розглядали обставини, які тут панували.

Не скажемо нічого нового, що на цю проблему відгукнувся і Тарас Шевченко у поемі «Кавказ», дата написання якої 18 листопад 1845 р. До змісту й суспільного значення поеми в контексті суспільної ситуації заговорили вже багато сучасних літературознавців, шевченкознавців. Мабуть, саме тут треба шукати поштовх, імпульс до видання поеми «Кавказ» Т. Г. Шевченка мовами народів світу, яке нещодавно видала Головна спеціалізована редакція літератури мовами національних меншин України (Київ – 2003).

У виданні «Кавказ (Переклади мовами народів світу)» читач знайде й чеський переклад поеми, автором якого є Ярослав Туречек-Їзерський. Поява цього перекладу у книзі виправдана, адже чеська інтелігенція неодноразово заявляла, що у світовій поезії немає творів, які були б для чеського народу ближчими, ніж твори Т. Шевченка¹. Більше того, у першій половині XIX століття чеська інтелігенція обґрунтовано висловлювалась про самотність українського народу. Шкода, що згадана публікація не приносить й інформацію про перекладачів поеми Т. Г. Шевченка, і не тільки чеських.

Видання «Кавказ (Переклади мовами народів світу)» приносить чеський переклад Я. Туречека-Їзерського, який появився у книжці «Вибране з творчості найбільшого поета і будителя України», яка вийшла у 1951 р. у празькому видавництві «Svět sovětů». У цю книжку ввійшло 33 віршованих творів, уривок з «Гайдамаків», повість «Варнак», уривки з щоденника і вісім репродукцій. Той же перекладач разом з О. Вергрженівським був, наприклад, упорядником творів Т. Г. Шевченка під назвою «Було колись на Україні...» (Bylo kdysi v Ukrajině...). Словацький україніст Михайло Мольнар у монографії про зацікавлення чехів та словаків творчістю Тараса Шевченка у зв'язку з

¹ Житник В. К. Тарас Шевченко чеською та словацькою мовами. В кн.: Шевченко і світ (літературно-критичні статті), Дніпро, Київ – 1989 р.

поемою «Кавказ» пише: «1951 року в Празі вийшла ще одна книга, яка мала досить велике значення в історії чесько-українських літературних зв'язків. Це антологія української поезії «Перемагати й жити» (Vítězit a žít). У ній репрезентовано 52 українських поетів, від Котляревського до сучасних. Антологію підготував празький колектив перекладачів. Велике місце в ній було приділено українському Кобзареві: серед 21 з його опублікованого твору ми знаходимо й ліричні, й епічні («Кавказ», «Гамалія», «Перебендя», «Заповіт», «Не женися на багатій», «Мені тринадцятий минало», «Закувала зозуленька» та ін.). В кінці антології подаються невеличкі довідки про авторів, зокрема дуже вдала про Шевченка»².

А чи було перекладено поему Т. Г. Шевченка «Кавказ» на словацьку мову? Вже згаданий україніст Михайло Мольнар у своїй монографії пише, що 24 лютого 1958 року Словацьке видавництво художньої літератури в Братиславі влаштувало вечір, присвячений Т. Шевченкові, на якому з доповіддю про поета виступив словацький академік А. Мраз і було прочитано неопубліковані переклади Юліуса Кокавця («Кавказ», «Думи мої, думи мої», уривок з «Гайдамаків», «Тополя» та ін.)³. Слідом за цією інформацією ми подивились на перекладацький доробок Юліуса Кокавця, який вийшов книжково. У 1959 році у братиславському видавництві саме у перекладі Ю. Кокавця вийшло вибране творів Т. Г. Шевченка під назвою «Думи мої...» (Dumy moje...). У цьому виданні знаходиться й переклад поеми «Кавказ» (с. 282-287). Дивує, що цей словацький переклад поеми не появився у виданні «Кавказ (Переклади мовами народів світу)» і не збагатив його.

Іван Яцканин

Тарас Шевченко

КАВКАЗ

Искреннему моему Якову де Бальмену

Кто даст главе моей воду
И очесем моим источник слез,
И плачущя и день, и ночь
о побиенных...

Иеремии глава 9, стих 1

За горами гори, хмарою повиті,
Засіяні горем, кров'ю політі.
Споконвіку Прометей
Там орел карає,

² Мольнар М. Тарас Шевченко у чехів та словаків. СПВ – відділ української літератури, Пряшів, 1961, с. 200-201.

³ Там само, с. 268.

Що день божий добрі ребра
Й серце розбиває.
Розбиває, та не вип'є
Живущої крові, –
Воно знову оживає
І сміється знову.
Не вмирає душа наша,
Не вмирає воля.
І неситий не виоре
На дні моря поле.
Не скує душі живої
І слова живого.
Не понесе слави бога,
Великого бога.

Не нам на прох з тобою стати!
Не нам діла твої судить!
Нам тільки плакати, плакати, плакати,
І хліб насущний замісить
Кровавим потом і сльозами.
Кати знущаються над нами,
А правда наша п'яна спить.
Коли вона прокинеться?
Коли одпочити
Ляжеш, боже, утомлений?
І нам даси жити!
Ми віруєм твоїй силі
І духу живому.
Встане правда! встане воля!
І тобі одному
Помоляться всі язики
Вовіки і віки.
А поки що течуть ріки,
Кроваві ріки!

За горами гори, хмарою повиті,
Засіяні горем, кровію політі.
Отам-то милостивіі ми
Ненагодовану і голу
Застукали сердешну волю
Та й цькуємо. Лягло костями
Людей муштрованих чимало.
А сльоз, а крові? напоїть
Всіх імператорів би стало
З дітьми і внуками, втопить
В сльозах удов'іх. А дівочих,
Пролитих тайно серед ночі!
А матерніх гарячих сльоз!
А батькових, старих, кровавих,
Не ріки – море розлилось,
Огнєнне море! Слава! слава!

Хортам, і гончим, і псарям,
І нашим батюшкам-царям
Слава!

І вам слава, сині гори,
Кригою окуті.
І вам, лицарі великі,
Богом не забуті.
Борітеся – поборете,
Вам бог помагає!
За вас правда, за вас слава
І воля святая!

Чурек і сакля – все твоє;
Воно не прошене, не дане,
Ніхто й не возьме за своє,
Не поведе тебе в кайданах.
А в нас!.. На те письменні ми,
Читаєм божії глаголи!..
І од глибокої тюрми
Та до високого престола –
Усі ми в золоті і голі.
До нас в науку! ми навчим,
Почому хліб і сіль почім!
Ми християне; храми, школи,
Усе добро, сам бог у нас!
Нам тільки с а к л я очі коле:
Чого вона стоїть у вас,
Не нами дана; чом ми вам
Чурек же ваш та вам не кинем,
Як тій собаці! чом ви нам
Платить за сонце не повинні! –
Та й тільки ж то! ми не погане,
Ми настоящі християне.
Ми малим ситі!.. А зате!
Якби ви з нами подружили,
Багато б дечому навчилися!
У нас же й світа як на те –
Одна Сибір неісходима,
А тюрм! а люду!.. Що й лічить!
Од молдованина до фінна
На всіх язиках все мовчить,
Бо благоденствує! У нас
Святую біблію читає
Святий чернець і навчає,
Що цар якийсь-то свині пас
Та дружню жінку взяв до себе,
А друга вбив. Тепер на небі.
От бачите, які у нас
Сидять на небі! Ви ще темні,
Святим хрестом не просвіщенні,
У нас навчіться!.. В нас дери,

Дери та дай,
І просто в рай.
Хоч і рідню всю забери!
У нас! чого-то ми не вмієм?
І зорі лічим, гречку сієм,
Французів лаєм. Продаєм
Або у карти програєм
Людей... не негрів... а таких
Таки хрещених... н о п р о с т и х .
Ми не гішпани, крий нас боже,
Щоб крадене перекупать,
Як ті жида. Ми по закону!..

По закону апостола
Ви любите брата!
Суєслови, лицеміри,
Господом прокляті.
Ви любите на братові
Шкуру, а не душу!
Та й лупите по закону:
Дочці на кожушок,
Байстрюкові на придане,
Жінці на патинки.
Собі ж на те, що не знають
Ні діти, ні жінка!

За кого ж ти розіп'явся,
Христе, сине божий?
За нас добрих, чи за слово
Істини... чи, може,
Щоб ми з тебе насміялись?
Воно ж так і сталось.

Храми, каплиці, і ікони,
І ставники, і мирри дим,
І перед образом твоїм
Неутомленніє поклони.
За кражу, за войну, за кров,
Щоб братню кров пролити, просять
І потім в дар тобі приносять
З пожару вкрадений покров!!
Просвітілись! та ще й хочем
Других просвітити,
Сонце правди показати
Сліпим, бачиш, дітям!..
Все покажем! тільки дайте
Себе в руки взяти.
Як і тюрми муровати,
Кайдани кувати,
Як і носити!.. і як плесті
Кнути узловаті, –
Всьому навчим; тільки дайте
Свої сині гори

Остатні... бо вже взяли
І поле, і море.

І тебе загнали, мій друже єдиний,
Мій Якове добрий! Не за Україну,
А за її ката довелось пролити
Кров добру, не чорну. Довелось запить
З московської чаші московську отруту!
О друже мій добрий! друже незабутий!
Живою душею в Україні витай,
Літай з козаками понад берегами,
Розриті могили в степу назирай.
Заплач з козаками дрібними сльозами
І мене з неволі в степу виглядай.

А поки що мої думи,
Моє люте горе
Сіятому, – нехай ростуть
Та з вітром говорять.
Вітер тихий з України
Понесе з росюю
Мої думи аж до тебе...
Братньою сльозюю
Ти їх, друже, привітаєш,
Тихо прочитаєш...
І могили, степи, море,
І мене згадаєш.

18 ноября 1845, в Переяславі

KAVKAZ

Jakubu de Balmenovi

Ó, kdo mi to dá, aby hlava má byla,
a oči mé praimenem slzí,
abych dnem i noci oplakávati mohl zmdovaných...

Jeremiáš, kapitola 9, verš 1.

Za horami hory, mraky obalené,
posázené hořem, krví pokropené!
Odevždy tam k Prometheu
orel zlý se vrhá,
dloube žebra, srdce jeho
rozbíjí a trhá.
Rozbíjí a živé krve
přec mu nevypije –
ono vždy se vysměje mu

a vždy znova žije.
Neumírá duše naše,
volnost ani hoře.
Ani ďábel nevyorá
pole na dně moře.
Nepřiková živé slovo
ani duši jeho.
Nepohaní slávy boha,
boha velikého.

Nám nepřisluší přít se s tebou!
Ni soudit skutky vůle tvé!
Nám zbývá jenom plakat, plakat
a mísit potem krve své
chléb vezdejší náš každodenní.
Nás kati tupí zkrvavení
tu v posměch pravdě opilé.
Kdy se pravda ze sna vzbudí?
Kdy chceš, bože, jíti
lehnouti si, unavený?!
Kdy nás necháš žítí?!
Věříme tvé velké síle,
lásce, duchu tvému.
Vstane pravda! Vstane volnost!
K tobě jedinému
pomodlí se národové
na věky a věky,
ale zatím tekou řeky,
krve celé řeky!..

Za horami hory, mraky obalené,
posázené hořem, krví pokropené!
My vznešení a milostiví
tam svobodu jsme stihli holou
a hladovící, přeubohou
teď štveme, její krve chtiví.
Co padlo lidí bojujících!
Co slz! a krve! moře běd!
že všechny imperátory a cary
by postačilo napájet!
A utopit i s dětmi jejich
je v slzách vdov všech opuštěných!
I v dívčích, tajně prolitých!
I v otců slzách zkrvavených!
I v hořkých slzách mateřských!
Ne řeky – more rozlilo se,
to moře ohně! Sláva! Sláva!
Všem chrtům, psům i psododům
i našim carům, bát'ušům
sláva!

Sláva vám, vy modré hory
s ledem horských plání!
Těž vám, velcí rytířové,
bohem milovaní.
Jděte v zápas – zvítězíte!
Bůh jde v naše kraje!
S vámi pravda, s vámi sláva,
s vámi svoboda je!

Tvůj chléb a dům – tot' všechno tvé:
to nedané a neprošené,
to nikdo za své nevezme
a v okovech tě nepovede.
Však u nás!.. Vždyť jsme vzdělaní,
i písmo svaté čísti známe!..
Ať ve vězení spoutaní
či na trůnu ať zasedáme
jsme všichni v zlatě... a přec holí.
My chcem vás učit, vzdělávat,
zač chléb a sůl je prodávat!
My křesťané; vždyť máme školy
a všechno nejlepší, i chrámy,
i Pán Bůh sám tu stojí s námi!
Nás v oči píchá jen váš dům:
proč sami jste ho postavili,
když my jsme k tomu nesvolili;
proč neházíme jako psům
vám chléb váš! Proč nás neprosíte,
proč za slunce nám neplatíte! –
My přece nejsme pohané! –
vždyť my jsme praví křesťané,
nám stačí málo. – Málo chcem.
Však když se s námi spřátelíte,
tu mnohému se naučíte,
jet' přehromná naše zem.
Jen Sibiř velká, požehnaná!
A věznic! lidu... co je v nich!
Zde od Fína až po Multána
vše mlčí ve všech jazycích,
vždyť všichni blahobyť zde mají!
Mnich z bible svaté učí nás,
že nějaký car svini pás,
že přítelovi ženu vzal
a druhu zabít rozkázal.
A za to za vše je teď v ráji!
Hle, jací lidé u nás v ráji
tak snadno dojdou spasení!
Jen vy jste dosud nevzdělaní,
křtem svatým neosvíceni!
Jen přijd'te, my vás osvítíme,

jen přijďte, my vás naučíme!...
Neb u nás zvykem bližní dřít
a na kostel pak zaplatit –
to stačí, bys i s příbuzenstvem
v ráj svatý mohl přímo jít.

Ach, u nás! Co my všechno známe!
Sít pohanku, Francouzům lát
a také hvězdy počítat.
My bez ostychu prodáváme
a také v kartách prohráváme –
ne negry – ale lidi křtěné,
však prosté jen a neučené.
Chraň bůh, abychom kupovali
jak židi zboží kradené.
My nejsme přece Španělové!
My po zákonu – jinak ne!..

Po zákonu apoštola
bratra milujete!
Vychloubači, pokrytcové,
boha zrazujete!
Milujete na bratrovi
kůži a ne duši,
loupíte tu po zákonu,
co vám nepřísluší:
vlastní dceři na kožíšek,
a bastardům věno,
svoji ženě na střevíce;
to je utajeno,
že loupíte po zákonu.
bohem, lidmi kletí,
na to, o čem nesmí vědět
žena ani děti!

Za koho byls ukřižován,
Kriste, boží synu?
Za nás dobré, za pravdu snad
smyl jsi světa vinu?
Anebo snad svaté tělo
křižovat se dalo,
bychom se ti vysmát mohli?
Tak se to i stalo!
Hle, chrámy, kaple, ikony,
i svícny, vonné myrhy dým
a před obrazem svatým tvým
těž vytrvalé poklony.
Hle, o lup války zkrvavené –
bys dal jim bratří krev tě prosí,
a na tvůj oltář darem nosí

pak roucho z ohně ukradené!

Chceme, sami osvíceni,
jiným světlo dáti!
Slunce pravdy slepým dětem
pyšně ukázati!!
My vám všechno ukážeme:
kterak pouta kovat,
pevně kovat, jak je nosit,
kterak zařizovat
věznice. A pak, jak plésti
knuty uzlovaté. –
My vás všemu naučíme,
jenom když nám dáte
poslední své – modré hory,
svoje hory holé –
nebot' vše už jsme vám vzali,
i moře, i pole!..

I tebe pryč zahnali, vlasti své synu,
můj Jakube dobrý. Ne pro Ukrajinu
a pro kata jejího bylo ti lít
krev dobrou, ne černou. A musel jsi pít
jed severský z carské otravné číše!
Ó, druhu můj jediný! Druhu můj milý!
Kéž mysl tvá vznešená v domov můj plíí;
tam v rozryté mohyly ve stepi vzhledni
a s kozáky nad břehy v závod se dej!
Pak drobnými slzami zaplač si s nimi,
mě z otroctví ve stepi vyhledej!

Prozatím své tiché dumy.
i své kruté hoře
budu síti. Jen at' rostou,
s větrem pohovoří.
Tichý vítr z Ukrajiny
s rosy krůpějemi
zaneše je k tobě, druhu,
ve vzdálenou zemi.
Tvoje duše přivítá je,
tiše přečte kdesi –
na mohyly, stepi, moře,
na mne vzpomene si.

Přeložil Jaroslav Tureček-Jizerský

KAUKAZ

Jasnému môjmu Jakubovi de Bal'men.

Ó, kto mi dá, aby hlava moja vodou bola
a oči moje prameňom slz,
aby dňom i nocou oplakávať som mohol
zamordovaných...

(Jeremiáš, kap. 9., verš 1.)

Za horami hory mrakmi ovenčené,
bôľom porastené, krvou skrvavené.

Od vekov na Prométea
orol tam sa vrhá,
deň po dni mu rebra kmáše,
srdca kusy trhá.
Trhá, kmáše, lež nepije
z tej krvi živúcej –
vždy ožíva, precitúva,
nesmrteľné srdce.
Sloboda nám nezahynie,
duše nedohoria,
nenávisťník nevyorie
brázdu na dne mora.
Nezakuje živej duše,
ni slova živého,
neponíži slávu boha,
boha všemocného.

My nehodní sme ti odvrávať!
Nehodní posúdiť tvoj čin!
Môžeme len plakať, plakať, plakať,
vozdajší chlieb svoj s krvavým
zamiesiť potom, so slzami.

Aj kati opovrhli nami,
opitá pravda ľahla v stín.

Kedyže sa vzbudí zo sna?
Kedy unavený
k spánku ľahneš, pane bože?
Daj nám žiť na zemi!
My veríme tvojej sile
aj duchu živému.
Vstane pravda! I sloboda!
Tebe jedinému
celý svet sa modliť bude
až na večné veky.
No do tých čias tečú rieky,
skrvavené rieky!

Za horami hory mrakmi ovenčené,
bôľom porastené, krvou skrvavené.

Jasnosti naše a milosti
ta slobodienku vyštváli
a tam ju, biednu, týrali,
a krv jej pili. Ľudských kostí
execírovaných hojne tam.
A slz a krvi!? Môžu pit'
cárovía všetci, cárovnám
dost' zvýši – synov utopit'
i vnukov v slzách vdov a panien,
čo veky tiekli neprestajne!
A oheň materinských slz!
I dedov slzy skrvavené!
Nie rieka – more, more slz,
ohnivé more! Sláva, sláva!
Chrtom, honcom, ba i psiarom,
i bat'uskom našim – cárom
sláva!

Sláva i vám, beláskavé
hory s ľadovcami!
I vám, veľkí bojovníci,
bohom milovaní!
Len sa bite – zvit'azíte!
Boh vám silu dáva!
S vami pravda i sloboda
– naša svätá sláva!

Chlebík i domec – všetko máš,
a nevyprosené v modlitbách.
Nik nemôž' rieknúť; späť to dáš!
Nik t'a nepovedie v okovách.
Lež nás!... Lebo – gramotní sme,
čítavame božie zákony! ...
Či v temniciach by sme boli
a či sadávame na tróny,
či sme v zlate a či holí...
Učiť sa pod'te! Vedieť treba,
čo stojí soľ, čo krajec chleba!
My kresťania sme: máme chrámy,
školy, i božiu dobrotu.
Iba váš domec otrhaný
očí nám ešte kole tu.
Nechceme vidieť! Prečo vám
ako psom prosto nehádzeme
ohryzky chleba?! A tiež daň
zo slnca platit' nekážeme?! –
Už iba toto! Pravoverní
kresťania sme, nie pohani.
I málo – dost' nám!... Chceme len –
by ste sa s nami spriatelili,
všeličomu sa podučili!
Celý svet náš je! Celá zem,

ba i tá Sibír nedozierna!
Žaláre, ľudia!... Škoda slov!
Moldava, fínska zem jazerná,
premnoho u nás jazykov –
a všetky mlčia. Chvália nás.
Bibliu svätú u nás číta
mních svätý; poučenie skytá:
cár dáky svine pásol raz,
blížneho ženu žiadal pre seba,
– blížneho zabil. Prišiel do neba!
Nuž pozrite, kto sa u nás
do neba driape! Nevidíte.
lebo kríž, svätý nenosite!
Učte sa u nás! Der len, der
a zabíjaj!

Čaká t'a raj,
ber ženu, deti i mater!
Ech, my! Čože my nepoznáme?
Sejeme proso, rátavame
hviezdy, Francúzom nadávame
a ľudí v kartách prehrávame
– i predávame... negrov nie...
prosté len duše... krstené.
Nie sme Španieli! Nech boh chráni,
by jak židia kupčili sme
s nazbíaným! – My len právom!...

Dľa zákonov apoštolských
milujete bratov!
Vy ste bandou podvodníkov
i bohom prekliatou!
Z bratov kožu milujete,
a nie dušu božiu!
A zbýjate dľa zákonov:
to dcérke na kožuch,
pankhartovi zapchat' oči,
to na čižmy žene,
mne na to, čo musí ostat'
svetu zatajené!
Za koho t'a križovali,
Kriste, boží synu?
Za nás dobrých, či za slova
božieho vidinu?...
Aby sme t'a vysmievali?
A tak sa i stalo...

Kaplnky a chrámy, ikony,
svietniky, myrhy vonný dym
a pred obrazom posvätným
neprestávajúce poklony

za krádež, krv, za vojny žiar –
hej, preliat' bratov krv t'a prosia –
a ukradnuté rúcho nosia
z požiarov – tebe na oltár! ...

My už cele osvietení
druhých osvietime,
slnce pravdy ukážeme
slepým... Hospodine!
Naučíme, ukážeme,
umeniu tomuto.
ako žalár treba stavať,
ako ukut' puto –
ako nosiť!... čo sa robí
s hrčovatou knutou...
naučíme!... Len nám dajte
hory beláskavé...
Vzali sme vám polia, more –
len tie hory práve...

Aj teba vyhnali, priateľ môj jediný,
Jakub, druh môj dobrý! Za česť Ukrajiny
krv si neprelieval, ale za jej kata,
tú dobrú krv čistú!... Za to ti naliata
do moskovskej čaše moskovská otrava!
Ó priateľ môj dobrý! Večná tvoja sláva!
Vitaj, živá duša, u nás, v Ukrajine!
Poletuj s kozákmi po brehoch, stržami,
do rozrytých mohýl v stepi nazeraj.
Potom plač s kozákmi drobnými slzami
a na mňa z otroctva v stepi čakávaj.

A do tých čias – moje dumy,
srdca môjho rany
– rozosejem. Nechže rastú,
hovoria s vetrami.
Tichý vetrík z Ukrajiny
s rosičkou odveje
moje dumy až ku tebe!...
Slzou ich zaleješ,
keď prečítaš, tichou slzou,
ako rosa ranná...
Spomenieš si na mohyly,
na step, more, na mňa.

(18. novembra 1845 Perejaslav)

*Preložil **Julo Kokavec***

Слово про «Кавказ»

Російська війна на Кавказі позаминулою століття серед інших породила два геніальні твори – «Мерані» Ніколоза Бараташвілі і «Кавказ» Тараса Шевченка. Щоправда, причини їх написання були кардинально різними: для грузинського поета поштовхом стало викрадення горцями його рідного дядька князя Іллі Орбеліані (якого вдалося згодом визволити), а для Шевченка – вбивство ними ж художника, ілюстратора рукописного «Кобзаря» 1844 року, офіцера царської армії графа Якова де Бальмена. Француз за походженням, Бальмен народився на Чернігівщині, був на рік старший за Шевченка, мав короточасне знайомство з ним, яке переросло у дружбу. Його загибель на кавказькому фронті приголомшила поета і змусила взятися за перо. Однак особисті переживання, які стали першопричиною поетичних роздумів автора, вийшли за межі конкретного факту і набули величезного громадянського звучання. Так само і Бараташвілі, переживши глибоке потрясіння від трагічної долі найближчого родича, створив надивовижу емоційні і водночас насичені філософськими роздумами поезії, де з юнацьким максималізмом заперечується існуючий світопорядок і здійснюється «універсальний бунт вільного розуму» (Гурам Асатіані).

Читаєч, не посвячений у передісторію написання «Мерані», навряд чи з його тексту може здогадатися (на відміну від «Кавказу»), що саме спонукало автора до його написання. Однак є у Бараташвілі ще один вірш з досить довгою назвою «Похід грузинських князів і селян проти Дагестану і Чечні, року 1844-го, під керівництвом губернського маршала князя Дмитра Тамазовича Орбеліані», в якому оспівується відвага співвітчизників у двобої з гірськими сусідами. І тут Бараташвілі і Шевченко ніби опиняються на різних, абсолютно протилежних позиціях. Погляд, спрямований на Кавказ із України, не збігається з поглядом, спрямованим туди ж із Грузії. І справа тут, як може здатися необізаному читачеві, зовсім не в реакційності великого грузинського поета, а в взаперечних історичних реаліях, які свідчать про неоднозначність і суперечливість взаємин кавказьких народів (у світі майже не знайдуться сусіди, в яких завжди були дружні, безмарні стосунки. Як відомо, набагато легше любити і поважати тих, хто далеко від нас, ніж тих, хто поруч).

Грузія, давня православна країна, відтоді, як північний Кавказ став мусульманським, перманентно потерпала від розбійницьких нападів різноманітних гірських племен. Ці напади набули катастрофічного характеру на початку XVIII століття, коли Грузія, розірвана Іраном та Туреччиною, доbita внутріфеодальними чварами, не була здатна їх витримати. Невеличкі, добре озброєні і мобільні загони північних сусідів несподівано з'являлися там і сям, хапали юнаків і дівчат, забирали майно, викрадали худобу. Нерідко за людей вимагали великий викуп. Однією з таких жертв розбійницького нападу горців став і Давид Гурамішвілі.

Расул Гамзатов, аварський поет, мудра і дотепна людина, якось пожартував: «Ми ненадовго полонили Давида Гурамішвілі, а він полонив нас назавжди!» Цей красивий афористичний вислів, звичайно, не може згладити той драматичний епізод викрадання дагестанськими розбійниками майбутнього класика грузинської літератури, котрий після втечі з полону потрапив спочатку в Росію, а потім в Україну і так і не зміг повернутися на улюблену батьківщину.

Кавказ, на жаль (а можливо, на щастя), ніколи не був єдиним політичним і тим більше мовнокультурним організмом. Це, з одного боку, сприяло розвитку і збереженню унікальної матеріальної і художньої культури багатьох етносів цього краю, перетворенню його у мініатюрну модель світу, а з іншого – їхня роздрібненість, роз'єднаність, релігійні, звичаєві та інші розбіжності між ними призводили до міжусобних чвар, ворожнечі і в кінцевому результаті зробили їх здобиччю велетенського хижака

– Російської імперії, що невпинно розширювала свої кордони, одночасно просуваючись в усіх можливих напрямках.

Треба віддати належне стратегам царату, які тонко використовували особливості історико-культурного розвитку кавказьких народів, їхньої ментальності, темпераменту, національного характеру в цілому. Поставивши за мету колоніальне освоєння Кавказу, вони, ті стратеги, передовсім намагалися не допустити зближення самих кавказців, пускали в хід усі дозволені й недозволені засоби для безвідмовної дії принципу: «розділяй і владарюй!» (Коли, наприклад, 1915 року в Туреччині сталася різанина вірмен, уцілілих біженців царська влада не пустила на їхню історичну батьківщину, а поселила на напівомусульманеному півдні Грузії, аби на всяк випадок мати там законсервоване вогнище етнічного конфлікту).

Росія, власне, ніколи не приховувала своїх намірів зробити весь Кавказ російським, перетворити його в південний форпост імперії, назавжди закріпитися на чорноморському узбережжі. До цієї мети вона йшла чотириста років. Ішла уперто, крок за кроком, не шкодуючи ні людських життів, ні матеріальних ресурсів.

Росія тимчасово справді підкорила Кавказ. Одні народи до неї були приєднані «добровільно», на засадах двосторонніх дипломатичних угод, дарма що невдовзі поранені в односторонньому порядку. Іншим же після багатолітнього виснажливого протистояння довелося скласти мечі і зробити вигляд, що здалися. Зовнішніх ознак підкорення, до того ж вельми красномовних, було достатньо. Після поразки і захоплення в полон великий імам Дагестану Шаміль входить до російської еліти, його сини стають генералами імперської армії, з представників переможених кавказьких народів створюється так звана «Дика дивізія», а добірні чеченські вояки (ледь не написалося – бойовики!) охороняють царську родину. Я вже не кажу про багатьох грузинських вельмож, які досить активно поповнюють лави російського генералітету. Тих же, хто не мириться з поразкою, насильницьки виселяють за межі імперії. Цей незаперечний факт, до речі, свідчить про те, що депортація народів зовсім не є вигадкою Сталіна. Вигнання з рідних місць цілих етносів, що набуло справді страхітливих масштабів у радянський час, – було педантичним продовженням апробованої в XIX столітті в Російській імперії практики. Так після «мирного приєднання» Кавказу до Росії були виселені абхазі, черкеси, убихи (про трагічну долю цього зниклого вже народу можна прочитати в романі абхазького письменника Баграта Шинкуби «Останній з тих, хто пішов»). В абхазькій мові досі існує печальне слово «махаджир» – насильно вигнаний, депортований, на згадку про ті страшні часи.

Один з лідерів громадського черкеського руху «Адиге-Хасе» («Парламент народу») Асфар Куек пише: «Була столітня Російсько-кавказька війна, наслідком якої стало винищення автохтонного черкеського народу і депортація залишків єдиного етносу в країни Османської імперії. Нині адиги (черкеси) проживають більше ніж у 50 країнах світу. Був геноцид черкеського народу, який, без сумніву, зберігся в генах народу. Поки Росія і росіяни офіційно не визнають факт геноциду і не дадуть адигам статусу народу-вигнанця – ген пам'яті житиме».

Саме цей ген прокинувся, мабуть, колись у зразковому генералові радянської армії, в синові також депортованого чеченського народу Джохарові Дудасві, який очолив національний рух у своїй автономній республіці і став її президентом. Коли він і Звіад Гамсахурдіа, підтримувані переважно більшістю своїх народів, заговорили про «спільний кавказький дім», об'єднання політичних, економічних та інтелектуальних сил для максимального використання геостратегічного розташування їхніх країн, тоді ще існуючий імперський центр перелякався не на жарт. Багатоковіке панування на Кавказі, детальне знання його в усіх аспектах і водночас наявність добре вишколених агентів впливу дозволило йому холоднокровно втрутитися в плани ще малодосвідчених політиків і частково скомпрометувати їх в очах світової громадсь-

кості. Те, що ідея «спільного кавказького дому» була провалена, остаточно стало очевидним, коли гнаний зрадниками і ворогами грузинського народу перший президент країни Звіад Гамсахурдіа з групою своїх соратників опинився на території сусідньої Вірменії, а її лідер, також колишній дисидент, давній християнин, навіть не поцікавився долею колеги, не подав йому руку братерської підтримки.

У той же час Джохар Дудаєв, глава самопроголошеної Чеченської республіки, мусульманин за віросповіданням, присилає особистий гелікоптер опальному грузинському президенту, забирає його до себе в Грозний, оточує увагою, створює йому, наскільки це можливо під час військової облоги, домашній затишок.

Однак цьому благородному жесту Дудаєва передувала жахлива історія, коли так званий «чеченський батальйон» (Дика дивізія?), нашвидкуруч сколочений з кадебістів, козаків-волонтерів, чеченців-головорізів, очолюваний сумнозвісним Шамілем Басаєвим, восени 1993 року на гагрьському стадіоні одрубаними головами страчених, ні в чому неповинних мирних грузинів влаштував гру в футбол.

Так на древньому Кавказі, що завжди славився щирістю й гостинністю, хоробрістю і відданістю кунакові, другові, переплелися високий дух лицарства, слава і ганьба. Підтримуючи природне, благословенне Богом нестримне прагнення народів до волі, незалежності, самостійного облаштування власної долі, слід пам'ятати і про це.

Відомо, що Кавказ ще з міфічних часів був місцем особливим, овіяним романтичним серпанком таємничості. Саме до скель його могутніх гір прикувала уява давніх греків титана Прометея. Грецький досвід творчо засвоїв російський царський двір, який своїх неслухняних підданих, як цивільних, так і військових, засилав у цей «теплий Сибір». (Щоправда, для десятилітнього заслання Шевченкові визначили інший, справжній Сибір – оренбурзькі та казахстанські степи!) Потрапивши сюди, вони зачаровувались засніженими вершинами гір, скелястими ущелинами, гримучими водоспадами, усім буйним розмаїттям величної місцевої природи. Їм подобались кавказці, красиві і мужні люди, подобались їхні фольклорні скарби – багатоголосі пісні й запальні танці. Одні про це писали в листах і щоденниках, інші – у віршах і прозі. Хто не пам'ятає зворушливе: «На холмах Грузії лежить ночна мгла» або «Не пой, красавица, при мне ты песен Грузии печальных...» Пушкіна, або ж «Синие горы Кавказа, приветствую вас...» Лермонтова.

Ці та інші твори великих російських поетів міг знати і Тарас Шевченко. Він міг знати й інші їхні твори, в яких йшлося про війну на Кавказі.

Однак наскільки разуче несхоже сприйняття цієї війни українським поетом на сприйняття його російських побратимів по перу. Останні, ставлячись до Кавказу із захопленням, надихаючись його неповторною красою, знаючи його, зрештою, не з переказів, а з особистого досвіду перебування там, на жаль, так і не змогли подолати в собі почуття великодержавності, віру у месіанську роль царя-землезбирача.

Є у Лермонтова поема «Измаил-Бей», написана 1832 року. Це – твір зовсім юного поета, але в ньому вже чітко зафіксована саме великодержавна позиція автора:

Какие степи, горы и моря
Оружью славян сопротивлялись?
И где веленью русского царя
Измена и вражда не покорялись?
Смирись, черкес! И Запад и Восток,
Быть может, скоро твой разделят рок.
Настанет час – и скажешь сам надменно:
Пускай я раб, но раб царя вселенной!
Настанет час – и новый Грозный Рим
Украсит Север Августом другим!

Водночас мистецька сумлінність і вірність правдивому зображенню дійсності змусили Лермонтова дати й таку моторошну картину влаштованої якраз за велінням російського царя каральної експедиції, де в усій своїй «красі» постає перед нами «победитель»:

Горят аулы, нет у них защиты,
Врагом сыны отечества разбиты;
И зарево, как вечный метеор,
Играя в облаках, пугает взор;
Как хищный зверь, в смиренную обитель
Врывается штыками победитель,
Он убивает старцев и детей,
Невинных дев и юных матерей
Ласкает он кровавою рукою,
Но жены гор не с женскою душою!
За поцелуем вслед звучит кинжал,
Отпрянул русский – захрипел – и пал!
«Отмсти, товарищ!» – и в одно мгновенье
(Достойное за смерть убийцы мщенье!)
Простая сакля, веселя их взор,
Горит – черкесской вольности костер!..

«Смирись, черкес!» – закликає Лермонтов. Пушкін ще грізніший: «Смирись, Кавказ! Идет Ермолов!» В іншому місці Олександр Сергійович каже: «Кавказ подо мною...» А що каже Тарас Григорович? Він каже:

Борітеся – поборете,
Вам Бог помагає!
За вас правда, за вас слава
І воля святая!
Чурек і сакля – все твоє,
Воно не прошене, не дане,
Ніхто й не возьме за своє,
Не поведе тебе в кайданах.

Український поет нещадно зриває маску з обличчя гнобителів і завойовників з імперськими амбіціями, з тих, хто насправді «суєслови, лицеміри, Господом прокляті». Він із задрісною прямоотою і відвагою показує всю анатомію великодержавного шовінізму, показує неприхований цинізм і глибоку зневагу до туземних народів з боку офіційної влади, якій хотілося б, аби їй платили навіть за сонце!

Інформаційний привід, як сказали б сьогодні, – загибель друга у кавказькій бойні, влаштованій царатом, – викликав у душі поета потужний емоційний вибух, потягнувши за собою рідкісне одкровення, яке вражає точністю думок, місткістю образів, пульсацією і динамікою рядків.

Слов'янин Шевченко не вітас, а рішуче засуджує агресивність «слов'янської зброї», загарбницький апетит слов'янського царя. Його поема ніби поетичне протияддя для «московської отрути», що її довелось «запити з московської чаші» Якову де Бальмену. На Кавказ він дивиться очима доброзичливця, друга, одноступця, бо пам'ятає сплюндровану тими ж «просвітителями» історію власного народу, яка німо волає до нього з розритої могили.

Шевченко скупим розчерком пера викарбував надзвичайно містку, можна сказати, універсальну метафору про цинічну сутність російського самодержавства, повністю підтверджену і всією радянською дійсністю:

У нас же й світа, як на те –
Одна Сибір неісходима,
А тюрм! а люду!.. Що й лічить!
Од молдованина до фіна
На всіх язиках все мовчить,
Бо благоденствує!

Очевидна масштабність, всеохопність поетичного спостереження, в якому сфокусовані національні трагедії поневолених народів:

Кати згнущаються над нами,
А правда наша п'яна спить.

Зойком пекучої, невмирущої правди можна назвати поему «Кавказ», де автор продемонстрував неабияке уміння докопуватися до істини, бачити далеко наперед, безпомилково розставляти поетичні і політичні акценти.

У своєму знаменитому есе «Українська Феміда» Константине Гамсахурдіа зауважує про Гоголя, маючи на увазі його українське походження: «жоден росіянин не помітив би так виразно негативні сторони російського життя». Цю фразу, гадаю, можна повторити і на адресу Шевченка, який, подібно своєму славетному побратимові, не тільки помічав їх, а й сміливо викривав. Будучи поетом з Божої ласки, він мав разом із блискучим хистом віршотворця ще й нечувану мужність звинуватити сильних світу цього в деспотизмі, погранні святих людських прав. Його «Кавказ» – це своєрідний кодекс честі української літератури, художній маніфест її духовних першооснов.

Тарас Шевченко безастережно став на бік правди і справедливості, на бік добра і доброти, відверто висловив власне обурення насильством і святенництвом, гнівно затаврував національну зверхність і чванство.

Було б наївно думати, що «Кавказ» тільки про Кавказ. Як будь-який істинно видатний твір, він має пряме і символічне прочитання. Заголовок і епіграф лише вводять нас у запальну атмосферу оповіді, вказують на ґрунт і коріння, з яких ця оповідь проростає. Такий рівень цілком реалістичний і загальнодоступний – речі названі своїми іменами, вказано конкретне місце дії, прямо, різко й безкомпромісно висловлена авторська позиція. Однак, на перший погляд, за оголено-публіцистичним речитативом ховається складніший, метафоричний рівень, який створюють три взаємопов'язані образи: Прометей, власне самого Кавказу й України.

Десь далеко-далеко за імливими горами загубився романтично-трагічний край – місце вічних Прометєєвих тортур. Прометей – невмирущий символ добра – витримує всі важкі страждання, щоб продемонструвати людям приклад стійкості й витривалості, переконати їх у необхідності протистояння злу ціною особистих фізичних мук. («О Прометєю! Варто? – Варто! – Так він сказав мені з-за хмар», – підтверджує ніби цю думку Ліна Костенко).

У поемі й сам Кавказ постає, як узагальнений образ орлом покараного лицаря, для портретної характеристики якого автору досить кілька традиційно поширених штришків («сині гори...», «чурек і сакля...» тощо), бо йому важливо не стільки достовірно змалювання реального Кавказу, про який, очевидно, мав досить туманне уявлення (як впливає із спогадів Акакія Церетелі, український поет майже нічого не чув про Грузію, в столиці якої, до речі, у XIX столітті знаходився адміністративний центр

Кавказу), скільки переконливе відтворення вкрай напруженої, принизливої для лелюбних горців атмосфери загарбання, насильства, окупації. З цієї точки зору поет досягає максимального ефекту – зшаржований ним самозакоханий поневолювач-самодур викликає в читача однозначно відразу.

Образ України, окраденої і ошуканої тим же загарбником задовго до кавказької епопеї, увінчує поетову думу про Свободу, Національну гідність, велич Духу. Полеглого у неправедній війні побратима, якого «не за Україну, а за її ката довелось пролити кров добру, не чорну», Шевченко закликає літати «живою душею», бути разом з козаками янголом-охоронцем батьківщини.

Як відомо, поему «Кавказ» було написано 18 листопада 1845 року в Переяславі, а вперше надруковано в збірці «Новые стихотворения Пушкина и Шевченки» у Лейпцигу 1859 року. Очевидно, друкувати її в Росії чи в Україні одразу після написання з цілком зрозумілих причин було важко або й зовсім неможливо.

В епоху «суцільної дружби» радянських народів, коли не прийнято було (вірніше – не дозволялось) говорити про «незручне» минуле, «Кавказ» ніби втратив політичну гостроту і розглядався виключно як високохудожній поетичний твір. Утім новий спалах протистояння на Кавказі, розгортання широкомасштабних військових операцій в Чечні, що тривають і досі, знову привернули увагу до Шевченкової поеми, в якій час ніби застиг, перетворившись у вічну теперішність. Літературний, соціальний, історичний контекст поеми майже не змінився, змінилися лише дійові особи й виконавці.

Кавказ сьогодні – знову зона нестабільності. Відновлення «конституційного порядку» на землі, завойованій колись вогнем і мечем, але, як з'ясувалося, зовсім не зломлений духом, коштує величезних втрат, передовсім людських. За десять років бойових дій у Чечні поступово перестали вражати фронтів повідомлення й страшні вантажі, з байдужою позначкою «200», майже нікого вже не хвилює наче в мирний час поява цілого покоління, яке не ходило й не ходить до школи і вмє лише вбивати, знищувати, мстити.

З сумом доводиться констатувати: світ не став добрішим і мудрішим за півтора століття після створення «Кавказу». Повертаючись до полум'яних рядків поеми, ми запитуємо себе: а що змінилося на краще у ставленні до Кавказу і кавказців в епоху демократичних перетворень, глобальної гуманізації суспільства? Власне нічого. Не без «братерської» допомоги ззовні азербайджанці й вірмени мають гірке яблуко розбрату – Карабах, Грузія ніяк не врегулює свої проблеми з абхазами і осетинами, хоча вже десять років тримає на своїй території російських миротворців, яким щопівроку продовжують повноваження, на Північному Кавказі батіг, тимчасово замінений прямином, знову свистить над головами упертих «незаконних бандформувань», породжуючи у відповідь шалений опір аборигенів, хвилю тероризму і обопільної жорстокості. Відлуння кривавого «Норд-Осту» на Дубровці тривожить серця мільйонів людей, які не сприймають принцип «залізної руки» там, де варто було б вдатися до цивілізованих методів залагодження конфлікту.

Видання безсмертної поеми Тараса Шевченка «Кавказ» мовами народів світу ще раз підкреслює планетарну значущість і надзвичайну актуальність її основних постулатів, нагадує про безальтернативність мирного співіснування народів і держав, про необхідність постійного міжкультурного діалогу. Поема-заклик, поема-пересторога, поема-застереження йде до своїх нових читачів, палко апелюючи до відстоювання усім світом вищих ідеалів честі, перемоги добра над злом, торжества правди.

РАУЛЬ ЧІЛАЧАВА,

*поет, доктор філологічних наук, професор,
заслужений діяч мистецтв України*

Згадаймо і його...

Микиті Шумилу (1903-1982), українському письменникові, у червні цього року виповнилося 100 років з дня народження. Він відомий передусім статтями та публічними виступами на захист української мови, хоча у його творчому доробку є ще й на сьогодні зворушливі своїм гуманістичним пафосом повість «Я – твій брат» (1960), оповідання для дітей (збірка «Де ти, моя часечко» (1979)), статті-есе про українських письменників-класиків, – Т. Шевченка, В. Стефаніка, С. Васильченка, А. Тесленка, П. Тичину, Г. Косинку, О. Гончара. Через їхню творчість він прагнув прищепити широкому читачеві любов до української культури. Та апогей його творчого злету припадає на неопублікований роман про націю і людину як її творчоорганізуючу силу. Це засвідчують посмертно опубліковані щоденникові записи з книжки «Силуети» (К., 1990). А епіграфом до того роману могли б бути його слова: «Мій бог – мій народ. Мій народ вийшов з тих же самих глибин, що й усе людство. Кожен народ – брат моєму народові. Братерство людей і братерство народів. Відчуття цього – найбільший скарб душі... Подив перед незбагненою таємницею Всесвіту, подив цей – моя релігія» (с. 287).

Микита Шумило здобув собі авторитет не лише патріотично настроєної, а й правдивої, благородної і доброзичливої людини. Його любили за душевність та неабияке почуття гумору. Керуючись високими моральними принципами і живучи у світі ідей, поза дріб'язковістю зовнішніх обставин, він виявляв підвищену нетерпимість до будь-якої непорядності.

Повернувся Микита Шумило з фронту, де був військовим кореспондентом, сповнений віри у можливість творення легальної української національної культури, – працював деякий час заступником головного редактора «Літературної газети» (пізніше «Літературна Україна»), але дуже скоро відчув, що послаблення національної політики під час війни було лише заграванням з різнонаціональною інтелігенцією в ім'я Перемоги радянського народу. Ось чому в 1957 р. на сторінках «Зміни» (№ 7) з'являється його стаття «Любов до рідної мови», а 1963 р. – стаття «Могутня і чарівна» на сторінках журналу «Українська мова та література в школі» (№ 7).

Мало хто знає, що М. Шумило подав в цей час до ЦК КПУ відкритого листа, в якому писав про стан української мови в Україні. Цього листа допоміг передати до ЦК КПУ В. А. Костюченко, який на той час працював там на посаді літературного консультанта. (Він, до речі, зараз розшукує цього листа в архівах). А вже сьогодні стало відомо з публікації Л. Бойка «Як мертві хопали живих», що 1 грудня 1964 року тодішній секретар ЦК КПУ з ідеології Скаба у доповідній на

адресу ЦК писав про те, що «окремі представники творчої інтелігенції... під виглядом боротьби з культурою особи... підлібно, а то й публічно вимагають перегляду національної політики Комуністичної партії, яка нібито зараз не відповідає ленинському вченню про нації і національну культуру. Особливо бурхливу «діяльність» у цьому відношенні розгорнули письменники Антоненко-Давидович, Шумило, Дзюба, Назаренко та ін.» («Українське слово» від 21 вересня 1995 р.). Після численних розмов у верхніх ешелонах влади з приводу надісланого листа до ЦК КПУ (від яких як фронтовика прихистив О. Гончар) М. Шумило зробив у словнику запис:

«Народе мій, великий страднику, прости мене, злоло й нерозумного сина твого, прости, що я так довго вірив брехунам, політичним кртякам... Прости мене, матінко, простіть, люди... Не міг я припустити, не хотів так думати, що високі й прекрасні принципи можуть стати зняряддям у руках холодних егоїстів, зарозумілих і жорстоких честолюбців. Не міг і не хотів припустити думку, що між тими принципами й людьми, які їх так урочисто проголошували, існує прірва. Неймовірно важко було перебороти могутню ілюзію. Кажу це не для виправдовування, – я шукаю істину. І шукаю виходу з цього трагічного становища»(с. 263).

Пізніше він здебільшого перекладав, – твори В. Короленка, К. Паустовського, К. Ушинського, Ф. Абрамова, В. Некрасова, Ч. Айтматова, В. Бикового та інших письменників братніх літератур. «Я дуже вдячний Вам за Вашу турботу. Вашу добру про мене пам'ять і Вашу увагу, – писав у листі до Шумила-перекладача Василь Биков після того, як дві його повісті – «Третя ракета» і «Фронтowa сторінка» побачили світ українською мовою. – Це дуже добре, що Ви й Ваші товариші сповнені ентузіазму і прагнуть щось робити для дружби, взаємозв'язків, контакту культур та літератур...».

Дбаючи про літературну зміну, М. Шумило багато працював з молодими перекладачами, по-батьківськи підтримував їх. Він тривалий час очолював секцію перекладу СПУ, був постійним членом редколегії альманаху «Сузір'я», «Літературної України»; володіючи емоційно-пристрасним публіцистичним словом, головував не тільки на вечорах, присвяченим питанню майстерності художнього перекладу, а й творчості багатьох українських митців слова. А головне – весь час готувався до написання гостросюжетного роману про сьогоднішня. А вже художній досвід мав (довоєнна повість «Прокурор республіки», 1958; оповідання «Голубий зеніт», 1946). Вочевидь, психологічного виходу із трагічного особистого становища як письменник і громадянин Микита Шумило так і не знайшов (роман-бо не встиг написати), а помирав з усвідомленим почуттям великої провини перед своїм народом. «Я думаю як вони, – казав він про українських дисидентів. – Я повинен був піти з ними».

Стаття «Любов до рідної мови» в час перебудови транслювалась по Українському радію двічі. Після цих передач до журналу «Українська мова і література в школі» надійшов лист слухачки В. С. Ратушинської з м. Дубно Рівненської області з проханням передрукувати цю статтю.

«Шановна редакціє! – зверталась дописувачка. – Я не майстер писати довгих ні переконливих листів, бо за професією я (на жаль!) не вчитель, а інженер. Однак з величезною увагою стежу за дискусією, яка точиться довкола питання про мову, зокрема, розширення сфери її функціонування тут, на Батьківщині, на нашій любій Україні. Зважаючи на ті обставини, що останнім часом склалися з вини неперебудовно мислячих функціонерів від освіти й культури, на ті тривожні тенденції, що намітилися у вирішенні цього архіважливого, як на мій погляд, питання, я прошу (ні, я вимагаю!) надрукувати в одному із номерів часопису «Українська мова і література в школі» статтю Микити Шумила «Любов до рідної мови». Коментування цей лист не потребує.

Згадаймо сьогодні Микиту Шумила, в час, коли його душевні болі за Україну та українську мову, як багатьох інших свідомих українців, ще, на жаль, не втратили підстав.

Нижче друкуємо уривки із спогадів Юрія Бачі про М. Шумила та лист М. Шумила до Ю. Бачі:

«Приїхав я у Київ в жовтні 1956 року незнайкою з українських питань, не розуміючи багато чого з Вашого тодішнього життя і був свідком таких аномалій, з якими можна було зустрітись тільки в Радянському Союзі та Радянській Україні... Я боявся, чи не повернуть мене додому як аспіранта з української літератури, якщо я не володію українською мовою і майже нічого чи дуже мало знав з історії та культури України. Проте я дуже швидко переконався в тому, що я був не найгіршим аспірантом з україністики. Мені довелося зустрітись з такими зрусифікованими українцями, з такими формами русифікації українського життя, що я диву давався, проте пояснити собі ті речі я ніяк не міг...

А Микита Михайлович, як тільки почав говорити про українську мову, її багатство, красу й цінність, але й про її стан та позиції в Україні – тут все ставало на свої місця. І коли я, насмілений його мовою, почав питати про різні інші речі, з нашою бесідою пов'язані чи й прямо не пов'язані, він, ніби знаючи мене від років, а мої проблеми й сумніви як свої власні, наводив такі аргументи, такі факти і давав такі пояснення, – пригадую, вже при першій зустрічі ми говорили про козацтво, про Яворницького, пізніше про Мазепу, Катерину, про Калнишевського, він звертав мою увагу на такі факти та явища – позитивні й негативні, що я не встигав відкривати очі й дивуватися.

Він говорив, а я слухав і запитував. Він пояснював, а я починав розуміти суть проблеми, основу політики Росії по відношенні до України. Ось так ми зустрічалися і такі вели розмови.

Його мова – вимова, вжиті слова, побудова речень, його аргументація були такими точними, прозорими, зрозумілими, такими досконалими і такими переконливими, – хоч він говорив спокійно, тихо й без будь-якого притиску на якомусь аргументі, – що я після нього уповільнював свою мову, бо боявся вжити якесь неправильне слово, якусь зросійщену форму, якесь невдале словосполучення».

1999
Юрій Бача

Дорогий Юро!

Я перечитав рукопис Вашого твору «Перша скіба»; читаючи робив зрідка олівцем деякі виправлення, а подекуди тільки обкреслював слово, щоб Ви звернули на нього увагу й замінили. Треба було б зробити глибші стилістичні поправки, але я зараз зайнятий роботою по горло і такої праці виконати не зміг.

Про зміст нічого Вам у листі писати не буду.

*Якщо Вам доводилось читати статтю Івана Франка «Що таке поступ?» без купюр, то це добре. Якщо ж Ви ще не читали (повного тексту), то прочитайте неодмінно.**

Зараз я поспішаю на поїзд, їду в Москву, а тому лист мій короткий.

Передавайте від мене сердечний привіт Михайлові Шмайді, Іванові Мацінському і Федору Лазоріку.

Друзі мої хороші, бажаю вам усім творчих успіхів і радості в житті.

Міцно тисну Ваші руки.

М. Шумило

P.S. Юрочку! Вам над мовою треба працювати більше. Мова у Вас сухувата. Але Ви – розумна, вдумлива людина. Ви зможете багато досягти.

*Примітка: «Вам напевно відомо, що я виконав бажання Вашого батька і, зрозумівши надзвичайну важливість тої статті, надрукував у нашій «Дуклі» спеціальну «студію» про цей твір Франка, в якій повністю навів саме той уривок праці (щоб його прочитало якнайбільше людей, зокрема в Україні), який ваш батько мав на увазі, коли натякав мені на потребу «неодмінно прочитати згадану статтю»...:– з листа від 7 листопада 2002 р. до дочки М. Шумила.

27.X.64 Київ

Публікацію підготувала
Наталія Шумило

Детектив... від Юрія Бачі

Прочитав статтю пряхівського науковця Ю. Бачі «Духнович... у 2003 році у «Дуклі» (2003, № 1, с. 47-51). Окремі абзаци цієї праці присвячено мені, але, окрім здивування, інших емоцій вони в мене не викликають. Безперечно, кожен автор має право на особисте бачення проблеми, і це не є предметом дискусії. Але коли мова йде про конкретні факти, особливо ті, що стосуються людей, які тебе оточують, з якими ти спілкуєшся чи спілкувався, бажано висловлюватися коректно, уникаючи формулювань, які можуть бути сприйняті читачем двозначно.

Пан Ю. Бача припустився формулювань, які кидають тінь на сам факт захисту мною у 1990 році кандидатської дисертації в Інституті літератури ім. Т. Шевченка НАН України. Зупинившись на проблемі русифікації, автор Ю. Бача піддав сумніву тезу про позитивну роль російської культури і літератури на розвиток літературного та культурного життя Закарпаття у ХІХ столітті. (Саме ця тема була предметом мого дисертаційного дослідження, якому я присвятив 8 найкращих років мого життя і яка й досі є для мене цікавою. Цей вплив був багатобарвним, багатограним, багатополосним, про це я неодноразово писав, оперуючи архівними фактами, але дискутувати з цієї теми з п. Бачено, вважаю, немає сенсу, оскільки, окрім гололівних узагальнень та узагальнених звинувачень, в статті конкретних фактів на користь своїх тез він не наводить).

Натомість, не ознайомившись із моєю дисертацією, а потримавши в руках тільки автореферат (16 стор.), п. Бача перевів тему у русло шпіономанії та таємної боротьби проти себе. Виявляється, ще далекого 1990 року він поставив під сумнів виступки моєї дисертації, які конкретизував у своєму відгуку, який офіційно направив в інститут, де мав відбутись захист моєї дисертації. Сьогодні, зі слів Ю. Бачі, виявляється, що саме його тодішня позиція щодо русифікації стала причиною зникнення з інституту (викрадення?) його офіційного відверто критичного відгуку!!!

Насправді, все набагато простіше. Мабуть, п. Бача вже забув, що 13 років тому, вже після захисту дисертації, він написав мені листа. Окремі місця листа пояснюють причину, з якої його відгук не надійшов вчасно до інституту: 1) писав поспіхом; 2) відправив листа зі Словаччини в Київ «за пару днів» до захисту; 3) надіслав листа не з Пряшева, а з гірського села в Словаччині, де відпочивав.

З того часу пройшло лише 13 років, але в інтерпретації п. Бачі цей абсолютно незначущий факт переріс у справжнісінький політичний детектив із шпіонами, войовничими прибічниками русифікації, агресивними українофобами та відважним головним героєм з маленького статечного м. Пряшева.

Нижче друкую уривок листа Ю. Бачі до мене від 10.08.1990 р.

В. Падак,
кандидат філологічних наук,
директор видавництва

«Шановний незнайомий друже,

дуже шкодую, що мій відгук про Вашу працю досі не знайшовся, тим більше, що писав я його на вимогу Олени Михайлівни [Рудловчак] дуже поспіхом (бо йшлося про якийсь пару днів чи тиждень перед захистом), послав я його з села, де маю хатку і де я відпочивав і тому власне я й не маю копії того листа. Та не будемо горювати: сталося, Ви захистилися, і це головне в даному разі, а до розмови з Вами і до Вашої праці я б дуже радо повернувся ще раз...

Так що не переживайте за загубленого листа. В ньому я, зрозуміло, писав тільки про позитивні аспекти Вашої праці, бо вони, я певен, високо переважають. Тому й пишу Вам. З повагою – Ю. Бача».

Треба говорити по суті справи..!

Щоб не зволікати, – відреагую на «критику» пана Падяка зразу:

На підставі однієї моєї примітки (та й та в дужках, як припущення) – «може, саме тому наш відгук на його працю, який вказував на наведену тенденцію (на тенденцію русинізму. – Ю. Б.), поштою загубився, Валерій Падяк знайшов у моїй статті «русло шпіономанії», «справжнісінький політичний детектив із шпіонами, войовничими прибічниками русифікації, активними українофобами та відважним героєм з маленького статечного м. Пряшева».

Замість того, щоб пан Падяк бодай спробував об'єктивно захистити свою вигадану теорію «русинізму», якій приділено мою увагу, він іронізує навіть над містом, у якому «противник» (його теорії «русинізму») живе.

Отже, чому Падяк не пробує навіть захистити свою теорію русинізму, а кидається тільки на мос принагідне зауваження в дужках, яке ні його дисертацію, ні когось іншого конкретного не звинувачує? Однозначно лише тому, бо в нього немає аргументів на захист наукою давно розбитої та розвінчаної псевдотеорії.

А писати про вплив російської культури на закарпатську народну культуру, сперечатися, чи він був справді «багатобарвним, багатогранним, багатополосним» (можна б нагромаджувати далі: «багатоплановим, багаторесурсним, багатогалузевим, багатоступеневим, багатоярусним»), можна і варто, проте жодне нагромадження подібних характеристик впливу російської культури на закарпатську не зніме основного значення того впливу, а саме того, що він був позитивним лише з короткочасної точки зору, коли він, як довів вже Іван Франко, в атмосфері суцільної мадяризації пробуджував бодай яке-таке життя народне. Проте в цілому той вплив був шкідливим, бо виходив з невизнання існування українського народу, його мови, культури та літератури і тому він гальмував розвиток народної культури на Закарпатті і замість неї насаджував тут (близьку, зрозумілу, переважно прогресивну проте) іншомовну культуру, культуру (близького, «братнього» проте) іншого народу. Про все це, на думку Падяка, немає сенсу дискутувати, бо він про це все вже багато разів писав, оперуючи архівними фактами, а я, «окрім голосливих узагальнень та узагальнених звинувачень» в статті конкретних фактів на користь своїх тез ніби не наводжу. А насправді Падяк не хоче дискутувати, бо в нього нема по суті справи аргументів на доказ вигаданої «теорії русинізму»?

І ще словечко: коли пан Падяк готувався до захисту, тоді він був скромнішим і просив (бо потребував) подати відзив на його роботу на підставі автореферату, який він мені надіслав. Отже, не я «не ознайомившись із... дисертацією, а потримавши в руках тільки автореферат»... (то, може, я той автореферат хоч продивився, га? – Ю. Б.). Нині пан Падяк поводить себе принаймні як пан «попадяк», бо має власне видавництво, пише про що хоче і як хоче. Добре, що він може писати про що хоче, не зашкодило б мати хоч трохи звичайної людської порядності і не перекручувати, не критикувати одну принагідну замітку в дужках, коли йдеться про зовсім інші, і то немаловажні, справи.

Оцінка своїх і моїх праць паном Падяком – то його рівень полеміки. Я б радо дискутував в інтересі справи та виявлення правди навіть з таким «багатобарвним, багатогранним, багатополосним і багатоплановим та багато обдарованим «партнером», якого вдає з себе пан Падяк, коли б він не підміняв суті справи за вигаданим «русло шпіономанії», «справжнісінький політичний детектив із шпіонами... та відважним... героєм з маленького статечного м. Пряшева».

Юрій Бача

Сльоза ностальгії

Хто не прожив вдалі від своєї Батьківщини хоча б один місяць, не впізнавши, що таке ностальгія, відчуття болю розлуки з своєю ненькою, яка тебе породила, виколисала, випестила і випустила у світ, той не зазнав материнської любові, не відчув її ніжні дотики, не зазнав материнської тривоги. Отакій людині важко зрозуміти навіть своїх діток, які так тужать за казочкою, яку ніхто так гарно не розказував, як їхня бабуня, ніхто так ніжно не співав колискової, як співала їм рідна бабуся.

О, рідна ненько! Часто отак звертаємось до країни, в якій людина народилася, виросла, до країни, де лежать останки твоїх дідів і прадідів, яка не дає загинути твоєму прадідівському корінню.

Більшість країн все робить для того, щоб її співвітчизник ніколи не соромився за те, звідки він походить, де початок його роду. Така нація не вмирає, не асимілюється, але живе, розвивається.

Наш народ має притуплені національні рецептори. Вже, наприклад, мало хто з молодих знає наших національних героїв, які захищали наш край, моє рідне Закарпаття. Майже ніде не згадується ім'я єпископа Ромжі, якого знищили кагебиські головорізи, мало хто знає про єпископа Маргітича, якого не зломила російсько-кагебиська тюрма, який

залишився вірним рідній українській греко-католицькій церкві. Не вчать на уроках історії наших діток про Августина Волошина, не згадується в підручниках історія нашого краю в період чехословацького панування. Не таким же добрим був для нас українців «татічек» Масарик, як його змальовували чехи та словаки. Ми б його могли назвати хіба що вітчимо, який стояв над нашими школами і вчителями з мечем і затикав їм рота, коли ці виступали за свою рідну українську школу. Це масариківсько-бенешівська машинерія дала хід русинству, яке розділило наш народ, аби самим тут запанувати.

Але де нам жалуватися, що нас не шанують, коли ми самі себе не шануємо. В українському парламенті дозволяємо цвенькати по-російськи, більше того, мовчимо, коли російські прихвости виступають за те, щоб в Україні російська мова стала державною мовою. Всіх наших державних мужів, які таке дозволяють, бачу хворими, конкретніше – сліпими. Ця хвороба називається сліпота духу. Сліпота фізична – це недуга, яку ми можемо лікувати, душевна сліпота – це коли людина викидає з душі Бога, викидає зі свого життя історію. Бачу, що мій народ і надалі хворіє цією найстрашнішою хворобою – душевною сліпотою. А все ж таки віримо, що будемо своїм плугом орати, віримо, що буде у нас не лише держава, але Держава Україна.

Михайло Бобинець

Етимологічно-семантичний аналіз слова *глобалізація*

У сучасному світі знайдеться дуже мало людей, які б не зустрілись із словом *глобалізація*. Про глобалізацію читаємо на сторінках періодичної преси, наукових журналів та монографій. Кожного дня чуємо це слово у світових та місцевих передачах радіо та телебачення, головним чином у тих, які присвячені політичним, економічним, культурним і спортивним темам. Про глобалізацію говорить багато людей, оскільки гадають, що без згадки про це слово їх виступ не буде комплексним. Незважаючи на те, що з цим терміном так часто зустрічаємось, погляд на нього щодо змісту не є спільним, єдиним. Це стосується як нефахових кіл, так і наукової громадськості.

Нефахівці розуміють глобалізацію здебільшого зовсім по-іншому, ніж представники наукових кіл. Погляди політиків відрізняються від погляду економістів, політологів, соціологів, культурних антропологів, географів. Частина з них семантику цього слова значно звужує, інші знову її розширюють. Дехто розуміє глобалізацію як процес, добу, теорію або парадигму. Також існують розбіжності у розумінні цього слова між західними та східними авторами наукової літератури про глобалізацію. Багато з них у своїх працях виходить із політичних аспектів і партійних інтересів. Деякі дослідники говорять, що це є прогрес, інші – занепад. Дуже часто зустрічаємось із дефініціями, які не є повними і достатніми. Багато з них досить складні, а деякі навіть являють собою плутанину поглядів. На основі вищезгаданого можемо

зробити висновок, що глобалізація – це дійсно дуже складний феномен, який і надалі весь час ще розвивається.

При зустрічі з будь-яким словом, під яким розуміємо певне суспільне явище, дуже важливо знати його точне значення. Ще більше значення це має у суспільних науках, особливо у політології, тому що неясність значення слів, якими користуємось у своїх дослідженнях, може спричинити деформації, якщо намагаємось відкривати суть даних суспільних явищ. Значення слова *глобалізація* міняється, відповідно із самим процесом вивчення суспільного явища, який означає. Незважаючи на те, що етимологічно-семантичний метод є лінгвістичним методом, для кращого розуміння предмету нашого дослідження, яким є глобалізація, намкреслимо певну семантичну схему основи слова, якою можемо найменувати предмет вивчення. Дуже важко визначити, хто, коли і де слово *глобалізація* вперше поширив, у якому зв'язку і в якому значенні. Тому, як основні джерела для визначення семантики цього слова, були використані доступні різні словники (тлумачні, перекладні та спеціальні) та енциклопедії деяких світових мов. На основі їх аналізу (походження та значення слова) були встановлені послідовні дійсності.

Корінь слова глобалізація *glob* – є латинського походження. Можемо цей корінь знайти вже в латинському слові *globus*, що означає куля. Пізніше від цього латинського слова походить французьке слово *globe*, яке згодом почало вживатись в англійській мові. За

«Оксфордським словником» слово *globe* (у значенні куля) в літературній англійській мові з'явилося уперше в 1551 р. (Simpson et al., 2000, 582). Подібний запис у 1553 р. вже говорить про те, що в наступний період слово *globe* дістане ще нове значення. Тобто вводиться у сполученні *the globe of (the) aerth / of world*, що у дослівному перекладі означає земля куля / всесвітня. Нарешті, воно почало означати ціле сполучення слів – *земна куля*. У письмових джерелах з цим поширеним значенням слова *globe* вперше зустрічаємось у 1575 р.

З первісного французького слова *globe* (незалежно від себе) сформувались два прикметники: один – англійський, другий – французький. Приблизно за сто років на основі англійського слова *globe* утворився прикметник *global* у значенні кулястий (Simpson et al. 2000, 582). У французькій мові словотвірний процес проходив трохи по-іншому. В цій мові також сформувався прикметник *global*, але в іншому значенні. Замість зовнішньої форми він мав значення внутрішніх властивостей структури: *загальний, всебічний, повний*, пізніше навіть значення *всесвітній* або *універсальний*. Мабуть, ці прикметники взаємно впливали один на одного, внаслідок чого значення англійського прикметника було більш поширеним, ніж у французькій мові. Відбулось це більш ніж двісті років тому, оскільки «Оксфордський словник» перший запис слова *global* у такому значенні наводить тільки у 1892 р. Нове значення слова витіснило старе значення до такої міри, що в сучасних перекладних та тлумачних словниках англійське слово *global* (у значенні кулястий) зовсім не вживається (див., напр. Saforio, 2001, 144 або Crowther et al. 1988, 503).

Отже, це був французький варіант значення прикметника, який увійшов

у склад англійської мови, на основі якого внаслідок подальшого словотвірного процесу сформувалося слово глобалізація. Цікавим фактом є те, що в наступний період уже на світі появилось *global* (у значенні *всесвітній, універсальний* і т. п.) як в англійській, так й у французькій мовах. Незважаючи на це, за основу найменування явищ, що зараз називаємо глобалізацією, його прийняла тільки одна мова. На перший погляд, мала б нею бути французька мова, оскільки це поняття виникло у Франції і вживалося тут довше, ніж в англійській мові. Але цією мовою не була французька.

В англійській спільноті процес творення нових слів із словотвірною основою *glob-* був значно швидшим. У 1930 р. утворюється інше нове слово *globally*. Це прислівник, який означає *глобальним способом, в глобальному обсязі; в цілому; універсально; всесвітньо* (Simpson et al., 2000, 582). Після нього у 1944 р. з'являється дієслово *globalize* (*робити глобальним*) та іменник *globalism* (Scholte, 2000, 43).

З погляду подальшого формування поняття слова глобалізація більш важливим був факт, коли у 1960 р. на сторінках книг Маршала МкЛугана *Exploration in Communication* зустрічаємось із усталеним сполученням слів *global village*, що означає *глобальне (гігантське) село*.

Введення цього слова було спробою точно назвати зміни, які відбулись в області технології та були також однією з передумов для здійснення змін і в інших областях нашого життя. МкЛуган говорить, що завдяки нечуваному розвиткові засобів інформації є можливість передати інформації з одного місця на інше з величезною швидкістю, внаслідок чого окремі відстані скорочуються настільки, що наш світ здається одним величезним селом: «...електронні засоби інформації зменшують

світ на село або плем'я, внаслідок чого для кожної людини всі процеси відбуваються водночас: кожний усе знає *про* всіх, а тому поділяється на всіх подіях у тому ж самому моменті, коли вони відбуваються. Цю властивість одночасності глобальне село може спостерігати лише завдяки передачам телебачення» (Simpson et al., 2000, 582).

У результаті утворення дієслова *globalize* та сполучення слів *global village* скорочується процес формування іменника *globalization* (глобалізація). Вперше у письмовому вигляді знаходимо це слово у 1961 р. у словнику американської англійської мови Вебстера (Simpson et al., 2000, 582). Спочатку характеристика цього слова була досить стисла лише на загальному рівні і здебільшого як «спосіб робити щось глобальним», причому вихідним моментом було значення дієслова *globalize*. З такою інтерпретацією ще і сьогодні зустрічемося в англійських тлумачних словниках, але з різною модифікацією, див., напр., Webster's Second New Riverside Dictionary (Soukhanov et al. 1984, 534) або різні видання The Oxford English Dictionary (напр., Simpson et al. 2000, 582). У багатьох словниках гасло глобалізація є зовсім відсутнє. Як приклад можна навести відому енциклопедію Britannica.

Незважаючи на те, що до недавнього часу частота вживання цього слова у писемній формі була невеликою, слово *globalization* після свого утворення за короткий час стало основою для формування слів цього значення майже в усіх мовах світу. Як приклад можна навести декілька еквівалентів: в німецькій мові загальноновживаним є слово *Globalisierung*, в російській мові – *глобализация*, в італійській – *globalizzazione*, у Швеції і Голландії – *globalisering*, в іспанській – *globalizacion*, у португальській – *globalizacao*, в польській – *globalizacja*, в угорській – *glo-*

balizálódás, у чеській – *globalizace* та в словацькій – *globalizácia* (Ekonomický slovník v 11 jazycích, 1998, 436-437).¹

Поступово значення цього слова збагачується залежно від того, як формується сам процес, названий цим словом, а також як міняється рівень нашого знання про цей процес. Хоча і з деяким запізненням, ці зміни у розумінні значення слова глобалізація послідовно ввійшли у склад словників.

Словацькі та чеські словники (період 80-х рр.) поняття глобалізація характеризують як напрям в області педагогіки. Чеський *Ilustrovaný encyklopedický slovník* гасло глобалізація пояснює як «педагогічний напрям, який у процесі навчання виходить від цілого (загального) та природного оточення». Його психологічною основою є гештальтизм. Як метод навчання поєднує різні предмети до одного цілого, працює з різними т. зв. проектами (напр., Decrolyho metoda centier záujmu) (Štěpánek, 1980, 734). Подібну характеристику знайдемо також у словацькому *Slovníku cudzích slov* (1983 р.).²

У половині дев'яностих років минулого століття слово реакція як гасло входить до складу наукових економічних словників. Це була відповідь на зміни, які відбулись в області економіки. Отже, під гаслом глобалізація читаємо, що відбувається «розвиток та поглиблення міжнародних економічних відносин на світовому рівні», який «сприяє технологічному прогресу», крім цього, «цей тренд підтримується лібералізмом та зростанням спроможності вести конкретну боротьбу, особливо в області комунікаційних та транспортних послуг» (Baláž et al., 1996, 207). Разом із збагачуванням цього слова новими значеннями з'являється нова тенденція прибавляти до нього різні означення, особливо тоді, коли було потрібно підкреслити лише одну з більшої кількості областей, яких це

стосувалось. У галузі економіки, напр., говорять про *глобалізацію фінансових ринків* (Echaudemaison, 1995, 125).

Водночас й словники суспільних наук реєструють зміни в галузі культури. Для їх найменування було використано слово глобалізація, яким уже користувались в економічній сфері, тобто на основі подібності характеру змін, які настали в цих областях. Як приклад можна навести визначення гасла *глобалізація вартості*, яке є комбінацією слова глобалізація з означенням. В галузі культури глобалізацію вартості розуміємо як «тренд світового узагальнення деяких цінностей, котрі б взагалі могли бути основою та критеріями в процесі оцінювання якості розвитку окремих суспільних шарів. Ця тенденція виходить з першої частини логічного судження, що розвиток світу прямує до спрощення, ліквідації різноманітності та до спільного упорядкування» (Kiczko et al., 1997, 84).

Ці три сфери визначення слова глобалізація, з якими можна зустрітись на сторінках доступних словників, зовсім не відображають усі значення, в яких це слово в сучасному вживається. Це зумовлене тим, що словники зміну значення цього слова реєструють з деяким запізненням. Поширення значення слова необхідно розуміти як реакцію на зміни, що відбуваються у самотньому процесі, названому цим словом. Оскільки процес глобалізації, який зараз відбувається, міняється та стає більш інтенсивним, не може бути завершеним процес поширення значення цього слова, яке є його рефлексією. Метод етимологічно-семантичного аналізу слова, який застосовується при опрацюванні інформації, що знаходяться в словниках та енциклопедіях, ми обрали, усвідомлюючи собі ці недоліки. Незважаючи на те, що він нам не дасть повного та вичерпного означення слова глобалізація, вважаємо цей ме-

тод належним, як початкову базу для подальшого теоретично-політичного аналізу глобалізації.

Примітки та література

1. Особливий виняток становить французький еквівалент, який відрізняється тим, що його словотвірною основою не є *glob-*, як це буває у більшості мов. Розвиток, який спостерігаємо в англійській мові після запозичення французького прикметника *global*, у французькій мові не відбувся однаковим способом. Хоча у франкомовній області і оформувався прислівник з такою ж словотвірною основою, але утворення дієслова і прикметника вже не відбулось. Можемо це перевірити у будь-якому французькому тлумачному або перекладному словнику, дивись, напр., найновіший *Francúzsko-slovenský prekladový slovník* (Porubská et. al., 2002, 383). Таким чином, французький еквівалент сформувався на основі зовсім іншого слова, тобто такого, яке було близьке слову *monde*, що означає *світ* у найбільш ширшому значенні. Пізніше на основі цього слова утворився прикметник *mondial* (*світовий, всесвітній*), прислівник *mondialement* («світово»), дієслово *mondialiser* (*зробити світовим*) та іменники *mondialisme* – «доктрина, яка намагається утворити політичну єдність людського суспільства; політика у світовому масштабі» (Neumann, 1974, 115) і *mondialisation*. Перше вживання слова *mondialisation* у писемній формі не вдалося знайти, але вже в 1974 р. як гасло його можна знайти у французько-словацькому перекладному словнику, де його було перекладено описом як «здобути значення світового характеру; вивести на світовий рівень; (прагнення о) пристосовування вимогам світового ринку» (Neumann, 1974, 115). Зараз це слово на словацьку та чеську мови перекладається як *globalizácia* (Porubská et. al., 2002, 383), а також *globalizace* або трохи несмі-

ло як *mondializácia*, або ж *mondializace* (Sokol, 2002, 529).

Отже, сьогодні маємо два різних слова, якими можемо найменувати те ж саме явище, тобто *глобалізація* та *мондалізація*. Оскільки в сучасному світі переважає англо-американський вплив над французьким, то більш поширеним і найчастіше вживаним є слово *глобалізація*. Всупереч тому між науковцями ведеться дискусія про те, котре з цих двох слів є найбільш точне. Як приклад можна навести короткий уривок із статті Яна Сокола: «Глобалізація не є занадто вдале найменування, тому що натякає на те, нібито йдеться про справи географічні. Жак Деррінда має правду, коли замість цього слова пропонує термін «*мондіалізація*», тому що це справа виключно культурна, цивілізаційна, таким чином людська та суспільна» (Sokol, 2002, 529).

2. За цим словником глобалізація є «педагогічний напрям, який при навчанні виходить від цілого та природних обставин і зберігає «життєву цілісність» поки окрема особа сама ж почне займатись аналізом природним розвитком» (Ivanová – Šalingová et. al., 1983, 329).

BALÁŽ, Peter et al. 1996. Vel'ká ekonomická encyklopédia. 1. vyd. Bratislava: Sprint v'fra, 1996. 624 s. ISBN 80-88848-02-4.

CAFORIO, Aliberto. 2001. Slovensko-anglický slovník. 1. vyd. Bratislava: Sma-ragd pedagogické nakladatel'stvo, 2001. 1000 s. ISBN 80-968276-5-0.

CROWTHER, Jonathan. 1998. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. New York: Oxford, 1998. 1430 s. ISBN 0-19-431499-5.

ECHAUDEMAISON, Claude-Daniele. 1995. Slovník ekonomie a sociálních věd. 1. vyd. Praha: EWA Edition, 1995. 419 s. ISBN 80-857 64-13-X.

Ekonomický slovník v 11 jazycích. 1998. 1. vyd. Praha: Václav Svojtka & Comp., 1998. 1136 s. ISBN 80-7237-148-7.

IVANOVÁ-ŠALINGOVÁ, Mária - MA-NÍKOVÁ, Zuzana: Slovník cudzích slov. 2. rev. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladatel'stvo, 1983. 944 s. ISBN 67-001-73.

KICZKO, Ladislav et. al. 1997. Slovník společenských věd. 1. vyd. Bratislava: SPN, 1997. 304 s. ISBN 80-08-02592-1.

NEUMANN, Josef – Hořejší, Vladimír et al. 1974. Velký francouzsko-český slovník. 1. vyd. Praha: Academia, 1974. 836 s.

PORUBSKÁ, Emília – GRÜNDLERO-VÁ, Viera. 2002. Francúzsko-slovenský slovník. 1. vyd. Bratislava: Ikar, 2002. 795 s. ISBN 80-551 – 0259-7.

SCHOLTE, Jan Aart. 2000. Globalization: A Critical Introduction. New York: Macmillan, 2000. 304 s. ISBN 0-312-23631-X.

SIMPSON, J. A., WEINER, E. S. C. 2000. The Oxford Dictionary. 2nd ed. Vol. VI. Oxford: Clarendon Press, 2000. ISBN 0-19-861248-4.

SOKOL, Jan. 2002. Kdo se chce spravedlivě rozhorčit, ať radši dál nečte. In: Vesmír, 2002, roč. 81, č. 9, s. 529.

SOUKHANOV, Anne H. et al. 1984. Webster's II New Riverside University Dictionary. [s. l.]: The Riverside Publishing Company, 1984. 1536 s. ISBN 0-395-37928-8.

ŠTĚPÁNEK, Miroslav. 1980. Ilustrovaný encyklopedický slovník. 1. díl A – I. Praha: Academia, 1980. 970 s.

ІЗ РОДУ В РІД

Ян Замбор

ЗУСТРІЧІ З НАТАШЕЮ РОСТОВОЮ

1

*«Полохлива привабливість»
«цнотлива недоторканість» співу
на довжелезних рухливих сходах метро*

Розминаєтесь

2

*У вестибюлі вона
на три кроки від тебе*

*Але негайно її поглине
натопв*

3

На другому боці бульвару

*Між вами оглушливий гуркіт
потоків, автомашин що мчать без зупинки
в обох напрямках*

Попрямуєш до під'їзду

Ніде її немає

Ані на сусідній вуличці з поверненою старою назвою

4

Тремтячий біль!

Хоче її задушити

гадюка-смог Садового кільця

Береза

*Біля гардероба в Доме Европы
(напис Дом дружбы ще не усунули):*

– Наташа Ростова?

– Ні Я Жульєта

*І не відповівши на твою усмішку
полетить
за зграєю подруг _____
_____*

Листопад 1995 р.

La mujer muerta

*Сидимо з мовчазним мадридцем Салустієм
в Сеговії у кав'ярні з видом на панораму міста
й країни.*

«Зверни увагу на те нагір'я... Звати його... Мертва жінка».

*Розпростерте тіло, контур малої груді, здутого живота,
ніг, навіть частковий рельєф обличчя...*

Слова мені замерзають в горлі.

*...Який страшний монумент приятелевого болю
сотворила природа – і на тисячі літ загодя – о, Господи!*

*Вранці мені Салустію розказував, як він із своєю
молодого дружиною, яка три роки тому змерла, побував у цьому
місті.*

Сидимо у Сеговії, тихо квилимо.

Ще завидна на автомашині рушаємо у Мадрид.

*Відразу перед нами Мертва жінка. Надзвичайно
реальна, ніби й не була з каменя,*

І ми до неї з кожним разом ближче.

Тамуючи страх, мовчимо.

Мертва жінка зникне,

Зразу з'явиться вже зліва.

Салустію за кермом декілька разів напружено оглянеться.

*Потім все те намагається заговорити банальними словами про
недалекий королівський замок, про корови, що пасуться на месеті
та зайвими метафорами, які виникають перед нами під час
споглядання країни.*

Листопад, 1996 р.

Гомін

16 грудня 1999 року пополудні
в Мадриді дув сильний морозний вітер
а студенти філологічного факультету Університету Комплутенсе
у просторому вестибюлі де не отоплювалось
перед відходом на святки
відмічали перелом років мабуть століть й тисячоліть
Постоявали сиділи де попало на холодній підлозі
курили пили з великих пластмасових стаканів «Кока-Колу»
з льодом а з менших – вино
Говір спів як на словацькій сільській гулянці голоси гітар
спливали
у невизначений гомін

Ще оточений тишею бібліотеки на четвертому поверсі
у довгому пальті
з посивілою чорною бородою
в наступаючим грипом
я мов привід тинявся по залу

З близького кола сидячих на підлозі
я відчув на собі
погляд дівочих очей

Ніби я цього і ждав:
я торкнувся їх поглядом з виявом усмішки
і негайно відійшов –
прийняти гомеопатики й аспірин залягти й потіти
у квартирі з дзеркальним приміщенням
де на мене з кожної стіни ніші
підстерігають немов здобич
мої відображення

однак
з тендітним талісманом на грудях з дівочим запрошенням
у нові дні

Із словацької переклав
Ілля Галайда

ШТРБСЬКЕ СЕРЦЕ

АРХЕОЛОГ У КРАЇНІ СЕРЦЯ

*Черепки
Або іржа?*

Без сліду провалені колоси.

*Коли вода почалась їсти?
А коли почалось м'ясо пити?*

*Він може весь дочудуватись,
він може весь доухатись,
у шлуночках чорних, як вуглина
спостерігати розпад вуглецю,
лупою зловити злодійського
мікроба у кровоносних тенетах...*

Велетні колосально маленькі.

*Археолог у країні серця.
А ніде ані ністочки.*

НА БАТЬКІВСЬКОМУ ДВОРІ

*Донечка підіймає до вуст
флейту
Прилетіли пташенята.
І дівчатко вибирає з кишені
на синій спідничці
кусник хліба.*

*Кришить маленьким рученням
й очима кличе щебетунів.*

І раптом осторопіє:

*На плоті появилися
кігті чорні...*

ТАТРИ

*Собори
застиглі у гарнокрутості*

*Покірливі
Та нескорені*

*Болісними обіймами
пригорнуть тебе*

*Ти прийшов
І відійдеш*

Але камінь отут зістає

*Камінь отут на камені
зістає*

QUO VADIS?

*Полохливою поезією
скобу забивати.
Мотузи скручені.
Мотузи.*

*Першосунальник зап'ястя
на горло прикладав.
І язик спалахнув,
й світив спелеологам.*

*Хто змиє з вірша тінь печалі
коли поет засинає
та засне у криміналі?..
Мудреці втомлені боєм правди.*

*І знов десь вирубають дерева.
Сокирою до живого тнуть уперто.
За зраду помилування,
за помилування зраду.
Данайські дари неодмінні –
опівнічна часина нестерпна...*

СМЕРТЬ У ГОРАХ

*І сюди приходить.
Зичливо.
Невибаглива у перетвореннях.
А співає.*

*Оскільки тут співає
все.
Каміння й повітря.*

*Охоче щоденно кидається
навкруги,
однак вона завжди
друга...*

Аж після життя.

В БУРЮ

*По оболонках неба вдарила грімниця
Сутеніє.*

Повернення вогню землі.

*Долина піснями гримить
і хорал скель
настроює себе
на тональність іншу.*

Напруження після дотику.

*Немов звір у смертних ранах,
знякловіла тиша на майданах.*

*Без посвисту
розпорота хмара-туча.*

*Небо повертає вогонь землі,
швидко кидаючи блискучим кортиком.*

Поквапно й жаднуче.

З ВІДЛУННЯ

/Іллі Галайді/

*Затишає пісня на долині...
А що буде з хлібом-пашнею,
поки перемелеться у нашому млині..?*

*Дозріє нам, мов добре вино
чи пісня легкоплинна.*

*Схвилюється полем, рівною нивою,
та поки появиться на столі
пахучим хлібом,
колос ще вклониться землі.*

Так, як поет до думки.

*А потім перед самим собою і перед світом
співає пісню... про долини...*

*А цей вірш святий, правдивий
зерням зістає у людському млині.*

Пряшів, 1988 р.

КИЇВ

*Київ набожний
п'є з фонтанів тихих й холодних.*

*А газована вода за пару копійок.
І квас.*

Спас мене у цей пообідній час, спас.

*Дніпро рябіє.
Вже вечоріє.*

А спасителі спасають, що тільки можна.

*Тіло при тілі.
А рибак приманку закидає,
повіривши удачі – щось та й клюне на гачок.*

*Ах рибаче, ах голяче,
все піде та за водою.*

*Із словацької переклав
Ілля Галайда*

РЕЦЕНЗІЇ

ФАНТОМ ЧИ ІДЕОЛОГІЯ?

(*Рец.: Radomír Vlček, Ruský panslavismus – realita a fikce. Historický ústav AV ČR, Praha 2002, c. 292*)

Чехи й словаки завжди були вельми чутливі до долі своїх народів, але цікавили їх також проблеми інших слов'ян, навіть доля й майбутність усієї слов'янщини. Можна сказати, що праці їхніх будителів (Шафарика, Добровського, Коллара, Юнгмана, Л. Штура та ін.) розпочали славистичні студії, чим пробудили до діяльності й інші слов'янські народи. Високого рівня досягли теж праці сучасних чеських і словацьких славистів, базовані на синтезі минулого й сучасного стану своїх, але й інших слов'янських народів.

З українського, загальнослов'янського й міжнародного становища здаються нам нині найбільш актуальними дві монографії, видані недавно у Братиславі й Празі. Про першу з них (A. Duleba, Slovensko a Ukrajina. Slovenská AV, Bratislava 2000, s. 402) ми недавно згадали в досить вичерпній рецензії *Lux in tenebris* (Сучасність, 2003, 4). Другу тут розглянемо. Її автор – Радомир Влчек, сьогодні один з визначних чеських славистів. Слов'янською проблематикою він займався у багатьох своїх працях, конципованих з різних позицій і на ширшому культурно-історичному матеріалі. Вищезазначена монографія є синтезом й підсумком цих його попередніх праць. Після докладного вступу, він її розподілив на чотири основні розділи: I. Коріння російського панславізму (39-86), II. Його формування (87-116), III. Його вершини (117-199), IV. Його стагнація й занепад (200-247). Після Закінчення (248-255) слідує Вибіркова бібліографія, Перелік вжитих скорочень, Іменний покажчик, англійське й німецьке резюме (кожне 2,5 стор.). Варто було включити резюме також на одній з слов'янських мов, позаяк у монографії Р. Влчека від початку до кінця йдеться про слов'ян.

Відразу треба сказати, що парадоксом стає вже саме походження терміну панслов'янство, який зродився не в Росії, але був імплантований із Заходу. До активу словаків – факт, що його перший висловив менш відомий словацький письменник Ян Геркель (с. 78). В інтенції утворити для слов'ян спільну мову він вжив його цілком невинно і наївно. Магічне слово панславізм не було вперше вжите в тому чи іншому політичному трактаті, але в його латинській граматиці **Elementa universalis linguae Slavicae** (Основи загальнослов'янської мови), виданої у Будині 1826 р. В ній Геркель подав правила спільної для всіх слов'ян мови. Цю його спробу, повну романтичного нагнення, гостро засудили Шафарик, Копітар, Палацький та інші визначні славісти.

Як бачимо, термін панславізм постав у середовищі малих і беззахисних слов'янських народів, котрих манила Російське імперія з її «батькошком» царем, просторами, потужною армією, багатою літературою й наукою. Внутрішні роздори Росії, а особливо поневолення царизмом «домашніх» слов'ян – поляків, українців і білорусів – вони не знали, або попросту це їх не цікавило. Вони наївно думали, що Росія має їх захищати перед німцями, мадярами, турками та іншими поневолювачами. З цього їхнього некритичного відношення до Росії й починаються незгоди слов'ян, які поступово виявляються в слов'янському питанні, що постає у XVII ст. Його ідеологом був хорватський католицький священик і вчений Юрій Крижаняч (1618-1683), кот-

рий перший висловив ідею племінної спорідненості слов'ян. 1659 р. він відвідав Україну й Росію, де хотів запровадити католицизм. Під час другої подорожі в Росію (1660) він наївно запропонував цареві взяти під свою опіку поневолених слов'ян, але за цю зухвалість був засланий в Сибір. На каторзі пробув 20 років (у Тобольську). Провинився він тим, що утопічно поєднав ідею слов'янського об'єднання під егідою царя з католицизмом, який був запеклим ворогом російського православ'я. (41-43). Ідеї слов'янської взаємності, котрі на початку XIX ст. теоретично обґрунтували діячі чеського й словацького відродження Коллар, Домбровський і Юнгманн, які були захистом національної ідентичності поневолених слов'янських народів, росіянам були незрозумілі. Росія мала свою імперію, простори якої були заселені різними народами, мала сильну армію, росіяни національне поневолення не зазнали. Їхня дитина завжди відвідувала рідну школу, інтелігенція не була переслідувана за любов до рідної мови, культури і батьківщини.

Незважаючи на це, слов'янські ідеї до Росії все ж таки пробивались. Найбільше заслугою чехів. «Без ширших європейських контактів, – пише Р. Влчек, – передусім із чеськими славістами, російське зацікавлення слов'янським питанням зупинилося б на романтичних пушкінських ілюзіях» (65-66). Таким чином, російський панславізм живився романтичними візіями малих слов'янських народів, їхнім некритичним русофільством і страхом перед ворогами, насамперед перед німцями й мадярами. Але живився він і власною візією месіанізму, який у всьому підкреслював російський пріоритет, всемогутність царя і православ'я, котре поступово стало державною ідеологією (154). Першим, що захитало російський панславізм і русофільство західних і південних слов'ян, було польське повстання 1830-31 рр., криваве придушене царизмом.

Реакційна суть російського панславізму виявилась також у тому, що він був проти скасування кріпацтва, захищав інтереси поміщиків (115). В полеміці про взаємини Росії із Заходом постав гурток слов'янофілів (Погодін, Асаков, Надєждін, Хом'яков та ін.), які незабаром виявили своє сервільне царофільство, масковане «любовью к отечеству». Для своїх цілей вони хитро використовували рабську відданість російському простолюддя православній церкві і самодержавству. Вони висунули тезу про принципову відмінність слов'янського (фактично російського) світу від Заходу: «Кожну панславістську акцію, – пише Влчек, – вони підпорядковували російському націоналізму, а його посередництвом експансивним цілям російської імперії... Тим російський панславізм цілком з'єднався з войовничим русофільством і російською експансивною політикою і, навпаки, вельми виразно відрізнявся від культурно-відродженецьких ідей слов'янства малих слов'янських народів» (250). А ті поступово переходили від вузько етнографічно-фольклорного розуміння національної емансипації до політичних вимог. Визначну роль в цьому відіграв Слов'янський з'їзд у Празі 1848 р. На відміну від нього т. зв. Всеслов'янський конгрес у Москві 1867 р., який скликали російські панславісти, зазнав поразку. На ньому були відсутні поляки, українці й білоруси. На ньому проповідувалось для всіх слов'ян – православ'я і «общеславянская» російська мова. Слов'яни, ясна річ, це відкинули.

Російський панславізм досяг свій Zenit у добі російсько-турецької війни, в якій царська Росія перемогла. «Натхнення російських панславістів не мало кінця. Усною й письмовою формою хвалили перемогу Миколи I, писали йому панегірики» (121). Всі вони були в душі імперської політики. Погодін твердив про «політичну незрілість неросійських слов'ян» і був переконаний, що слов'яни самі «добровільно підуть під російське керівництво» (121-122). В занепаданні російського панславізму чеський вчений бачить – попри внутрішні неполадки Росії – також мілітарний характер. Цей упадок настав після програної Турецько-російської війни 1877 р., в якій Росія не досягла бажаного панування над Балканом (198). Ще скоріше російський панславізм скомпрометувався після кривавого придушення царським військом польського повстання 1863 р.

Такою політикою російський панславизм стався для царизму, а згодом і для більшовизму, знярядям і метою дальшого завойовництва. В інтересі цього російські панслависти часто перекручували історичні, мовні, літературні та інші докази самотності тих чи інших слов'янських народів, прославляючи лише себе, православ'я, російський народ і його «батюшку» царя чи пізніше генсеків. Для самодержавства російська православна церква завжди виконувала роль авангарду російського експансіонізму і колоніалізму. Особливістю російського панславизму була традиція російського життєвого стилю, завжди схильного до містицизму і візіонарства, які й породжували манію величності, винятковості і мнимої місії російського народу. Все це баламутило малі слов'янські народи, які обожали і з подивом дивились на все російське (140, 254).

Від 90-х рр. ХХ ст. почався процес розпаду російської – в новіші часи більшовицької – імперії, що відобразилось навіть у творі О. Солженіцина «Россия в обвале» (1998). В кризовій ситуації деякі російські інтелектуали знову шукають опори, якою б укріпили втрачену російську пиху і своє національне самопочуття. Для цього вони намагаються знову піднести фікцію панславизму на ідеологію. Нинішня російська пропаганда панславистичних візій, як і в ХІХ та ХХ ст., маскує мілітаризм і завойовництво. Цим може спровокувати пангерманізм, панамериканізм і будь-який інший «пан», який завжди близький до фашизму. «Нестабільність, – кінчас Р. Влчек, – відчувається також нині в інших слов'янських країнах. Тільки її подолання й наближення до рівня цивілізації західного (гуманістичного – М. Н.) світу буде достатньою запорукою їх державного оздоровлення».

Р. Влчек вважає граматику Яна Геркеля *Elementa universalis linguae Slavicae* (1826) словацькою (76). В дійсності вона була всеслов'янська, через що її визначні слависти гостро засудили. Розвиток пішов на користь національних слов'янських мов. Незважаючи на велику кількість критичної літератури, яку використав чеський дослідник, кілька вельми важливих праць українських учених він, на жаль, лишив боком. З них найважливіші: І. Франко, Два панславизми (1887), Нашим приятелям (1884), Катков і українофільство (1887), Do wiadomości pp. Czechów (1887), Слов'янська взаємність в розумінні Яна Коллара і тепер (1893), Die slavische Brüder (1898), Темне царство (1914) та ін.; М. Грушевський, Українство і всеслов'янство (1908), В слов'янських обіймах (1911); І. Мірчук, Панславизм і пансоветизм (1955-57); С. Маланюк, До проблеми більшевизму (1956), І. Дзюба, Інтернаціоналізм чи русифікація? (1968, переклади на англійську, французьку, німецьку, китайську, російську та ін. мови), У всякого своя доля (Епізод із стосунків Шевченка із слов'янофілами, 1989), Між культурою і політикою (1998), Спрага (2001), З криниці літ (2001), Пастка. До 50-ліття смерті Сталіна (2003).

Не досить виразно в монографії Р. Влчека сказано про відношення царизму до лідерів слов'янського руху. Значно краще пише про це І. Дзюба: «Носіям слов'янської ідеї ніколи не щастило з царським урядом: він залюбки використовував їхні послуги, коли це відповідало його політичним планам, але платив невдячністю й підозрінням, коли ті пропонували щось таке, що не вкладалося в рутинні поняття внутрішнього устрою або створювало труднощі для царської дипломатії» (У всякого своя доля, 1989).

Єдиним здоровим зерном в панславистів – на наш погляд – було у їхньому критичному погляді на Захід, який переважно не знав і недооцінював слов'янські народи, яким ще Гердер віщував розквіт і кращу долю. Певне ігнорування слов'ян відчувається й сьогодні і саме воно штовхає малі слов'янські народи в обійми російського панславизму, який у деяких російських колах відроджується. Варто було також Р. Влчекові з'ясувати, що панславизм в Україні виявлявся лише у формі культурного слов'янофільства, яке діє й сьогодні.

Микола Неврлий

Перша словацькомовна публікація про Олександра Духновича

Alexander Duchnovič po 200 rokoch (1803-1865). Jubilejná publikácia k 200. výročiu narodenia. Zomp. red. Marta Skálková. Vydala Knížnica P. O. Hviezdoslava v Prešove. Rok vydania 2003. Počet strán 25. Náklad 250. ISBN 80-967877-7-2.

В рамках «Року Духновича» вийшла друком невеличка брошура *Alexander Duchnovič po 200 rokoch*. Це – перша самостійна словацькомовна публікація, присвячена найвизначнішому представникові релігійного і культурно-громадського життя закарпатських русинів-українців і як така заслуговує на нашу увагу.

Перший вступ до неї – *Alexander Duchnovič – 200. výročie narodenia* підписаний досить незвично: «Knížnica P. O. Hviezdoslava v Prešove» (с. 3). Другий вступ – *O ňom* (с. 4) – взагалі не підписаний. Автором основної розвідки *Životná cesta farárovho syna* (с. 5-12) є проф. Юрій Бача. Це – науково-популярна стаття, яка необізнаному читачеві подає основні відомості про життя і діяльність О. Духновича і вказує на його значення не лише для української, але й словацької культури. На жаль, в цій статті є ряд неточностей і явно невірних тверджень. Наприклад, автор твердить: «*Všetky svoje literárne diela Duchnovič napísal v ukrajinskom nárečí zakarpatského obyvateľstva*» (с. 9). Але ж вистачить заглянути до першого тому його «Творів» (упорядник О. Рудловчак та В. Микитась, Пряшів, 1968), щоб переконатися, що це явна неправда. Невірним є і твердження автора, що драма О. Духновича «Головний тарабанщик» «*bola 111 rokov stratená*» і лише в 1957 році «знайшов» її у Львівській бібліотеці Юрій Бача. Рукопис цієї драми, подарований О. Духновичем Народному дому у Львові 1852 році, був загально відомий. Вже в 1905 році подає його опис І. Свенцицький. У міжвоєнному періоді ця драма і справді вважалася загубленою, однак знайшов її не Ю. Бача в 1957 р., а І. Борисов на кілька років раніше разом з рукописами чотирьох інших збірників О. Духновича. З червня 1953 р. в г. «Советское Закарпатье» І. Борисов подав інформацію про свою знахідку, а в 1954 р. у пряшівській «Дуклі» опублікував навіть характеристику твору О. Духновича «Головний тарабанщик», виразно зазначивши: «*Твір було знайдено в колишньому львівському Народному Будинку. Тепер він зберігається у відділі рукописів Львівської бібліотеки АН УРСР*» («Дукля», 1954, № 2, с. 188). Стаття Ю. Бачі закінчується додатком – «*Použitá literatúra*». На жаль, в цьому додатку є лише дві позиції: Ва́ча, Juraj: *Z dejín ukrajinskej literatúry Zakarpatska a Československa* (Prešov 1998) та «Краснознавичий словник русинів-українців Пряшівщини» (Пряшів, 1999). Нічого більше.

Після моєї статейки «*Bol A. Duchnovič etnológom?*» (с. 13-14) слідує скорочена версія виступу приматора Пряшева Мілана Бенча при покладанні вінків до пам'ятника О. Духновичу в Пряшеві 24 квітня 2003 року під назвою «*Klaniate sa životu i práci Alexandra Duchnoviča*» (с. 15-16). Автор зараз же на початку признається, що він ніколи життям і творчістю О. Духновича не займався, тому, продовжує він, — «*použijem slová o jeho význame pre vtedajšiu spoločnosť tých, ktorí jeho život a dielo študovali a jeho prínos pre vtedajší i náš*

dnešný život dokonale zhodnotili» (с. 15). Хто є ці люди, які досконало вивчили й оцінили життя і спадщину О. Духновича, приматор не наводить, однак без наведення джерела дослівно цитує майже цілу вступну статтю із рецензованого збірника, підписану колективною установою «Knižnica P. O. Hviezdoslava v Prešove». Порівнюючи ці два тексти, я знайшов лише одну різницю між ними. М. Бенч твердить, що двохсотріччя від дня народження О. Духновича пригадує «celá ukrajinská kultúrna verejnosť», а за твердженням Бібліотеки ім. Гвездослава, цей ювілей відзначала «celá rusínska a ukrajinská kultúrna verejnosť», отже – дві національності.

Дослівні речення із «колективної» вступної статті та виступу приматора М. Бенча знаходимо і в розвідці Ю. Бачі, отже неважко здогадатися, хто є автором вступної статті та виступу приматора.

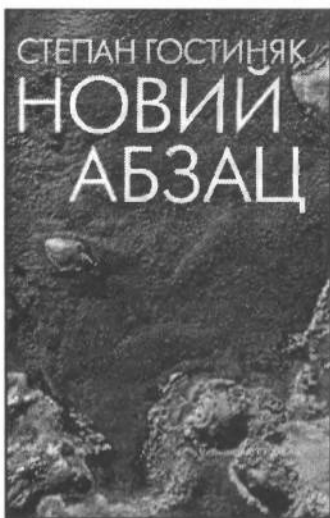
Дальший розділ брошури озаглавлений «*O svete a ľudsklom živote*» (z myšlienok A. Duchnoviča) (с. 17). З якого джерела взято ці думки Духновича і хто їх переклав на словацьку мову, читач так і не довідається.

Оскільки брошурку видала бібліотека, можна було б очікувати, що її основою буде фахово упорядкована бібліографія духновичіани. Публікація і справді закінчується бібліографічним розділом, та про його «фаховість» годі й говорити. Мабуть, тому укладач бібліографії не підписався під свою працю. «Bibliografiiu» розподілено до трьох частин: «Výber z diela» (s. 19-20), «Výber z literatúry – o ňom» (s. 21-22) та «Články» (s. 23-24). Всього бібліографія містить 56 позицій. З 14 книжкових видань творів О. Духновича лише у двох наведено ім'я упорядників: Франтішек Тіхий та Юрій Бача. У всіх інших імена упорядників та редакторів замовчані. Немає їх навіть у таких капітальних видань, як три томи «Творів» О. Духновича або «Збірник матеріалів наукової конференції, присвяченої 100-річчю з дня смерті О. Духновича».

В бібліографії наукових праць та статей про О. Духновича наведено 10 статей Ю. Бачі, по дві – Я. Резніка, С. Жупанина, Лубоша Романа та С. Гостиняка; по одній – М. Дубая, І. Седлака, Л. Гараксима, Е. Глеби, П. Чучки (в бібліографії – Чучко), Ю. Панька, М. М. (М. Мушинки), А. Когута, С. Крушка, Г. Кочиша та П. Коваля. Більшість з цих авторів писали про Духновича лише принагідно, не вникаючи у суть його творчості. Імена таких духновичезнавців, як Олена Рудловчак, Михайло Ричалка, Микола Штець, Олекса Мишанич, Василь Микитась, Василь Поп, Микола Зимомря, Володимир Задорожний, Павло Чучка та ряд інших, з яких кожен має по кілька, а то й по кілька десятків солідних наукових праць про О. Духновича, в бібліографії зовсім не згадані. А з яких джерел анонімний упорядник бібліографії черпав матеріали? Серед використаних джерел наведено: «Нове життя» (8 разів), «Prešovský večerník» (4), «Дуклю» (3), «Народны новинкы», «Дружно вперед», «Spravodajca Bardejova» (по 2), «Východoslovenské noviny», «Lúč», «Веселка» та «Свобода» (по одному). Із згаданого вже «Збірника матеріалів Духновичівської конференції», який містить 38 статей, в бібліографії наведено лише одну – Ю. Бачі.

Отже, першу словацькомовну публікацію про життя і творчість О. Духновича аж ніяк не можна вважати внеском у дотеперішню літературу про О. Духновича. На ній помітна поспішність укладення, редагування та видання. А народна мудрість говорила: «Поспішиш – людей насмішиш». Тут і справді є з чого посміятися. Але й заплакати.

Микола Мушинка

«Новий абзац» – нова художня якість Степана Гостиняка

Ми вже звикли до того, що Степан Гостиняк пише якісну поезію, що поява кожної його нової збірки – це дальший крок до художнього вдосконалення поетичного вираження його почуттів та думок. Вже сама назва збірки «Новий абзац» /ЕХСО, Пряшів, 2002, 170 с./ наводить нас на думку, що це буде новий підхід, нове художнє відкриття і художнє зображення. Як на нас, нове у збірці «Новий абзац» полягає передусім у змісті, ударності, критичності, але й поетичності його творів, які склали збірку.

Поет зберіг і продовжує писати своїм виробленим стилем, який приніс успіх його попереднім збіркам. «Новий абзац» – це продовження поезії з нового абзацу, які відкривають нові грані художнього мислення і зображення. В ній поет виразив свою любов і ненависть, біль, плач і розпач, щастя і нещастя, які йдуть поруч, та передусім спрямував вістря критики проти недоліків нашого сьогодення в моралі, суспільному житті, політиці.

Збірка складається з 10 розділів-циклів, окреслених передусім тематикою. Поет торкається дуже широкої шкали проблем – політичних, суспільних, психологічних та, просто, людських. Так, у першому циклі він висловив свої погляди на тоталітарний режим, вважаючи його «суцільною ніччю», коли «чувся тільки брехіт // ідеологічних суперпсів» /с. 6/. Не краща ситуація, на його думку, ані сьогодні, коли «Законом дня стає подальший розбрат //, і сьогодні вже не правда, // що брат своєму братові є справді братом» /с. 8/, що «не припиняється клоунада, // не меншає і клоунів» /с. 9/, що «може бути лише погано //, ще гірше // або найгірше» до того часу, «коли ми не вигадась компас, // який нам певно вкаже шлях у дні медові». Не подобається поетові, що «перебудували табір у кошару, // союз радянський в європейський, // нелюдський комунізм у ще

жорстокіший капіталізм, стіну берлінську в українську // і т. д. і т. п.», що реформи здійснювалися заради реформи, а не заради добробуту людей, що «зараз зреформовано Івана в пана, // творця матеріальних та духовних цінностей у нуль, // свій лікарняний заклад у ще гірший, // свій завод і банк в чужий //, більшовицькі методи у мафіозні» /с.14/.

С. Гостиняк критично ставиться до приватизації, яка здійснюється від «берлінської стіни аж до Камчатки», «узаконює свій беззаконий почин» і міняється на «приватизацію», яка «дозволяє переіменуватися у власників її смітникових об'їдків». Не подобається поетові, що з'явилася нова «бандократія, яка складає сорокотомні гімни бандитизмові», що появилися «номери номенклатурні, які «вперто творять еру заборон, наказів та обмежень //, щоби на основі беззаконня // те тільки й робити, що чинити беззаконня //, та ще й вдавати //, що інакше не може бути» /с. 17/.

У другому циклі «Відгомін з'валтованого сну» поет дуже відверто, критично, засобами гумору і сатири розкриває перед читачем «машинерію», яка перетворює людей в «стадо» і веде його у «нові феодалізми», як «бандити, злодюги і мафіозо» «будують фірму із обмеженою нібито відповідальністю, // зміст якої – пррституту, // а обличчя – начеб демократо»

/с. 32/; висловлює своє незадоволення над тим, що лише недавно ми позбулись вказівок «зі Сходу», а вже самі знов домагаємось, щоб нам Брюссель і Вашингтон давали нові інструкції, «якого кольору та розмірів повинен бути мій клозет, коли мені вставати з ліжка і лягати в нього, чи можна гази випускати в ювілейні дні євросоюзів та заокеанських стейків, скільки кіз та перелогів дозволяється реєструвати у селі Козівці». Поет нещасний, що ми домагаємось від Євросоюзу, щоб давали нам «більше комісарів, щоб в угандах, у афганістанах, на балканах, в українках зерно послууху й погроз ретельно висівали...», щоб усі боялися-тремтіли і тремтіли так, щоб просто какали у ногавиці» /с. 40/.

У віршах, які складають цикл «Проростання жовто-синього чуда», автор реагує на події в Україні. Він гордо заявляє, що українців розстрілювали, але не вбили, обплювували, але не скорили, вони встали з колін і заявили: ми – є! Він радіє, що українці позбулись колоніального чобота, що вже перестали найжахливіші експерименти з українцями, які принесли мільйони черепів, які створили в Україні найвищу гору; радіє, що вже «ніхто не зупинить нас, // ніхто не заборонить, // щоб, неначе квітка синьо-жовта/ в Україні проростала Україна» /с. 48/. Поет глибоко переживає події, які виникли у незалежній Україні, як із «топтаного тризуба... народжується українське «я». /с. 49/. До кращих творів цього циклу зараховуємо вірш «Смертю смерть зборовши, або Воскресіння землі з іменням Україна», в якому урочистим способом, використавши старослов'янськи, складає гімн Україні, тій, яка із малоросійського генерал-губернаторства, неначе фенікс з попелу, «на грудях світу воскресє // батьківщина нашої любові – Україна».

Антиподом до того гордого вірша є гнівний вірш – «Перспективи тридцятьсрібнякової яничарської сволоти», в якому картає тих українців, які зрадили за рубель, «тридцять срібних» український народ, українську мову, культуру і паплюжать своїх предків. Він їх називає яничарами,

пацюками, провокаторами, психами, байстрюками національними, самоплювками, які «плювають не лише на матір, а й на батька, а ще на брата кровного і сестрицю, // на всі прабатьківські основи та їхні компоненти» /с. 55/.

Контрастом до суспільно-політичних творів виступають пейзажні поезії, які займають у збірці значне місце. С. Гостиняк і на той раз значну увагу приділив зображенню різних настроїв природи. Це не традиційні пейзажні поезії, які знаємо в інших наших поетів, які оспівували Карпати й Beskidi, чи світових авторів. Це просто гостиняківські поезії, бо інакше їх не назвеш. Поет прислухувався до хору горобців, які вирішували важливі справи розподілу харчових районів, спостерігав, як пробуджується земля зі зимового сну, як приходить весна і городник не може дочекатися теплого дня і землі, як цвіте терен та як дощова хмара наздоганяла ліричного героя, що йшов додому з поля і як «вона спускає з неба довжелезні руки, / шле мокрі обійми» /с. 89/, як «картопля кликала, – просила визволення/ з ґрунтових обіймів», як бджолу цікавила «пурпурова гойдалка троянди» /с. 93/ та інші речі і предмети.

Поета стурбувала вереснева напруга вітрів, прихід бабиного літа, хризантеми та осінній туман. Намагається відтворити красу і чари природи, передати свої почуття і спостереження. Він знайшов такі образи, порівняння та інші тропи, які роблять з його віршів прекрасні пейзажні зарисовки, малюнки і викликають радісні настрої. В природі він бачить прекрасне, в людській спільноті – навпаки – багато горя, нещастя, нечесності, обману і підлості.

Поет виявився добрим спостерігачем щоденного життя та його різних проявів. Він домагається більше сторожових псів, щоб сторожили те, що є і чого немає; роздумує, чи є щось ідеальне в житті, а «з'ївши зуби», переконався, що ідеальними колись були «союзи нерушими та мамуня партія, та батько сталін... педагогічні соловки, теж сибіри». В «наш преславний час... ідеальними стали натівський чи

вашингтонський чобіт», але не національні інтереси народу. Ідеальною стала сучасна «парламентська естрада...» та ще «триця свята в подобі поліцейца, прокурора і арбітра». Поет до ідеального в сучасності зараховує ще оплески своєму панові, всі способи прихватизації, рейди монополій по континентах, податок з дихання повітря, ексекторський клепац, ноу-гау для здирства, різні міжнародні фонди, есерочки. Всі, без сумніву, належать раю, – і як «таким помоліться, воздайте славу на віки вічні» /с. 107/, – закликає поет читачів.

Чимало віршів С. Гостиняк присвятив темі серця, любові, кохання, переживанням, різним перипетіям, почуттям ліричного героя. Незвичайні любовні вірші він писав і раніше, пише він їх і зараз. Він не повторює тих ліриків, які охкають, ююкають, захоплюються лише жіночим тілом, різними сексуальними актами, але пише чемно, культурно, використовує натяки, образи, метафори для зображення великого напруження, драматизму чи навіть трагізму, які виникають між двома статтями. Поет у інтимній поезії досить оригінальний. Попробуємо це довести: «О тут вона наочно довела, / що першокласно знає, // нащо її має» /с. 137/. «Всі дороги ведуть до неї // і жодна з них не має перспективи» /с. 146/, «... вона й тепер, надівши маску, // у готель прямує. // Трійко її різнобатькових нащадків // виливається на вулицю, // щоб під її доглядом // грались на розлогім наркотичному подвір'ї. / / А вона? // в окремій кабінеті потертої кав'ярні // з гонором жувальну гумку // жує стара корова, // намагаючись одноразово // свій кохальний інструмент продати» /с. 136/. «Слухай, М., // була ти фантастичною! // конкретностей не стану видавати // . А чи не хочеш знову? // Будь-де і будь-коли // . Не хочеш? /с. 141/.

Або:

Хотів би я умерти від любові.

Чом би й ні.

Якщо любов безмірна і справдешня,

то і варта,

щоб за неї хоч померти... /с. 165/.

У рецензованій поетичній збірці «Новий абзац» знайдемо ще більше таких неочікуваних від С. Гостиняка інтимних поезій. Розгляд цього типу поезій хотілося б закінчити віршем «Тобою хворий»:

Тебе побачу – пульс частішає.

Тебе зустріню – весь горю.

Тебе нема – тріскає від думок голова.

Я весь тобою хворий.

Не хочу виздоровіти.

Та й лікар тут мені не допоможе,
не може.

Ми навмисно стільки уваги приділили аналізу інтимної поезії Степана Гостиняка, бо він у свідомості наших читачів живе переважно як поет-критик, сатирик і гуморист, поет-скептик, сумнівач та й шукач нового; живе як поет, не задоволений минулим і сучасним станом нашого суспільного життя. Сучасними віршами він довів, що йому не чужа й тема «серця» і що вміє на належному рівні зобразити і ті найсокровенніші порухи людської душі. Наперекір всьому сказаному, ми гадаємо, що Степан Гостиняк в першу чергу поет-патріот, поет, який не байдужий до всього, що діється навколо нього. Він дотримується думки, що той, хто любить свою батьківщину, свій край, вболіває за нього, за національну справу, а він таким є, не може не бачити і прощати недоліки нашого життя, тому так гостро виступає проти них і критикує, висміює, що йому не подобається. Незважаючи на те, що він побоюється, що вступом у Євросоюз втрачимо свою національну ідентичність, свою культуру, може, й мову, що сумнівається і скептично дивиться у майбутнє, все ж загальне звучання його поезій в цілому не скептичне.

Михайло Роман

Р. С. Коли друкувалася рецензія, стало відомо, що збірка була оцінена Премією Івана Франка Словацького літературного фонду. Вітаємо його з Премією і бажаємо дальших творчих успіхів.

Редакція

Цікавий і сучасний

ЙОЛАНА ГОЛЕНДА. Українська література для 3 класу гімназій та середніх фахових шкіл. – Пряшів. – 152 с.

Українське слово зазнавало утисків та заборон. Українські письменники були вигнанцями на чужині, але не полишали думати, творити і писати про Україну і для України. Та, за визначенням самих емігрантів, на Україні навіть у нестерпних умовах чесні вчені, письменники робили те, що могли для розвитку літератури, і створили багато цінних творів. Настав час не ділити здобутки і втрати, а звести до єдиного цілого весь величезний літературний матеріал, відкинути полемічні крайнощі, здійснити селекційну роботу, щоб відсіяти зерна історичної правди від кулілю. Нині, на початках відродження, для шкіл, гімназій так бракує підручників і посібників, у яких подавалась би не викривлена, а правдива історія нашої літератури. До праць, які заповнюють цей вакуум, належить підручник талановитої і самовідданої трудівниці на ниві українського слова у Словаччині доктора Йолани Голенди «Українська література для 3 класу гімназій та середніх фахових шкіл», що побачив світ у Пряшіві, де мешкає і працює авторка.

У зверненні до гімназистів авторка підручника акцентує увагу на структурі підручника, розкриває значимість «Вступу» для розуміння змістового матеріалу, наголошуючи: «...намагаємось дати короткий історичний огляд ХХ століття, який торкається безпосередньо України, оскільки без знання тих подій не можна зрозуміти

тих картин, які змальовані у художньому творі» (с. 3). Більше того, «Вступ» насичений такими статистичними даними, яких донедавна важко було знайти в радянській історіографії, але вони вражають гімназиста тим, що в усі часи й епохи українці, як їх не нищили, завжди були повпредами волі, стверджуючи: «Воля над усе». Історичний екскурс справді вдалий і вмотивований у структурі підручника, написаний просто, дохідливо, що цілком відповідає віковим особливостям гімназистів і сучасному баченню подій в незалежній Україні.

Зміст підручника відкривається розділом «Новітня українська література початку ХХ століття». В ньому Йолана Голенда наголошує на літературознавчій термінології, розкриває ці поняття, роз'яснює різницю в нових літературних напрямках – імпресіонізмі та символізмі, які пізніше дістали загальну назву модернізм, називає письменників, які належали до цих течій. Поряд з цим аналізуються здобутки українських письменників-емігрантів, діаспори. Це, на нашу думку, живий струмінь, який довгі часи не був гідно поцінований літературознавчою наукою.

Психологічно так склалося, що школярі значно легше сприймають поезію, тому підручник відкривається аналізом становлення української новітньої поезії 20-30-х років. В розділі з філігранною точністю аналізується поезія «молодомузівців», звертається увага на витонченого лірика, поета любові й «пораненого серця» (с. 10) Олександра Олеся, його роль як реформатора, що вніс «ліричний психологізм і спонтанну задушевність» (с. 10).

Добрим словом згадується і роль письменників-«неокласиків», які визнавали культ словесної форми, гармо-

нію душі і абсолют художньої правди.

Орієнтир на західну літературу породив «празьку» і «варшавську» школи, що знаходились в еміграції. Слушними здаються висновки цього розділу: «Хоч українізація обіцяла блискучі перспективи для розвитку української літератури та культури, радянська система її жорстоко припинила. Усе, що було талановите, творче, з індивідуальним обличчям, – було фізично винищене, паралізоване, змушене замовкнути» (с. 12). Саме під цим ракурсом і аналізується поезія, яка зазнала і цензурних спотворень, і тенденційних витлумачень, і ідеологічного тиску, погроз, тюрем.

Не можна не погодитись з автором підручника «Українська література...», що найбільшого гоніння, переслідувань зазнав молодий П. Тичина – «емоційно найвитонченіший і психологічно найтендітніший, найбеззахисніший у своїй душевній делікатності» (с. 13). Саме поезією П. Тичини і починається розділ. Добре те, що у статті про поета подається коротка автобіографія, у яку органічно вплітається рання поезія із збірки «Сонячні кларнети», дано ідейно-естетичний аналіз поеми «Золотий гомін», «Дума про трьох вітрів», «Скорботна мати», побіжно згадуються поеми «Сковорода», «Похорон друга», оскільки ці твори розглядаються у середній фаховій школі.

Заслуговує на увагу і те, що в підручнику подається тлумачення понять віршування та його різновиди: метричне, силабичне, силабо-тонічне і тонічне.

Останні роки поспіль в українському літературознавстві простежується тенденція нехтувати поетичним доробком П. Тичини, М. Рильського, В. Сосюри радянського періоду творчості. Така недалекоглядність є непри-

пустимою, оскільки, як відомо, для літературознавства не повинно бути нічого нецікавого та другорядного – все становить інтерес для дослідження, навіть тексти вимушеного конформізму. Йолана Голенда, користуючись новими підходами як естетичними, так і методологічними, аналізує «сповідь ніжної і бентежної душі» (с. 22) В. Сосюри, але з гіркотою і констатує: «Поету довелося складати оди на честь «вождя», аби міг друкуватися й далі писати такі поеми, як «Сковорода», «Розстріляне безсмертя», «Мазепа» (с. 25).

Нелегкою була доля і в М. Рильського, бо тримали його у в'язниці близько півтора року, а потім за відсутністю доказів звільнили. Гімназістам пропонуються поезії «Яблука доспілі, яблука червоні», пейзажна лірика та «Слово про рідну матір».

У розділі «Поезії» представлений основоположник «неокласиків» М. Зеров, жертва сталінського терору, він «наближав українську літературу до європейської» (с. 32); розглядається збірка «Камена» та ряд поезій.

Серед забутих поетів і творчість Є. Плужника – «незрівнянного майстра стислого й лаконічного вірша» (с. 34), і неокласика Богдана-Ігоря Антонича.

На широкому літературознавчому тлі подана новітня проза 20 – 30-х років: розглядається жанрова і тематична специфіка, залучаються письменники різних стильових течій, відомі та маловідомі або призабуті. Для детального розгляду пропонуються оповідання В. Винниченка, погляди якого комуністичні ідеологи вульгаризували, перекручували, називали Винниченка ворогом народу, зрадником, якому «нема місця на Україні» (с. 47). Схвально, що в підручнику бодай коротко, але ж висвітлено трагічну до-

лю М. Хвильового, його новелу «Мати».

Серед більш відомих прозаїків – творчість «прихильника образного лаконізму і сконденсованості» (с. 56) Ю. Яновського, розкриваються «найпотаємніші думки, виношені й пережиті, пропущені через серце» О. Довженком, зокрема його воєнні оповідання і задушевна лірична розповідь «Зачарована Десна». Зачинатель сатирично-гумористичної літератури Остап Вишня, колишній «ворог народу», прозорливець, який почав боротьбу зі всіма проявами безгосподарності, бюрократизму, кар'єризму, представлений циклом «Мисливські усмішки». Борець за самостійну Україну, який творив про Україну і для України, але за її межами, Улас Самчук прожив тернисте життя, написавши роман «Марія» про колективізацію і голодомор, «Волинь» – гімн цьому краю і людям. Словом, українська проза означеного періоду подана досить об'ємно, повно і з глибоким ідейно-естетичним аналізом, що відповідає віковим особливостям дітей.

На «празьку школу» українських поетів 20-40-х років довгий час було накладено табу, адже її творці – це в основному ті, хто зі зброєю в руках боронили Українську державу, а після поразки УНР опинились на чужині. Вважаємо великою заслугою автора рецензованого підручника те, що вона цілісно, компактно і художньо цільно представила «великого князя нашої поезії» (с. 70) Є. Маланюка; «поетесу твердості, честі й гордості» (с. 75) Олену Телігу; модерного Олега Ольжича і київського «неокласика» Юрія Клена.

Окрему сторінку цієї школи становлять вихідці із Закарпаття, зокрема маловідомий українській спільноті Іван Колос та Іван Ірлявський, які гід-

но репрезентували українську поезію на західних землях, і їх творчість знайшла відображення в рецензованому підручнику.

Стаття про драматургію 20-40-х років подана на досить широкому історико-літературному ґрунті – від М. Садовського до Леся Курбаса, залучено багато відомих і маловідомих драматургів. Для текстуального ознайомлення винесено драматургію Олександра Олеса, бо поезія його більш відома, а драма – менш.

Серед п'єс Івана Кочерги звернена увага на драматичну поему «Ярослав Мудрий».

Останній розділ – це література Закарпаття і Словаччини в період між двома світовими війнами. На текстуальне ознайомлення пропонується поезія С. Черкасенка, В. Пачовського, Марійки Підгірянки, І. Невицької, Торисина, В. Гренджі-Донського, Зореслава; проза Наталени Королевої та гумор Марка Бараболі.

Добре те, що для кращого розуміння й запам'ятовування пропонуються в кінці текстів запитання, а в кінці підручника – тлумачний словник.

Словом, рецензований підручник Йолани Голенди цікавий, сучасний, він включає постаті таких письменників і поетів, які мало відомі в нас на Україні, але вони були творцями літературного процесу початку ХХ століття.

Кучинський М. В.,

кандидат філологічних наук,
доцент Інституту педагогіки
та психології Національного
педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова, Київ

ПОВЕРНЕННЯ З ЗАБУТТЯ

Ю. ВЕНЕЛІН. З наукової спадщини визначного славіста: З нагоди 200-ліття від дня народження Ю. Венеліна. Ужгородський національний університет, Кафедра історії України. Укладання Дмитра Данилюка. Ужгород: Видавництво В. Падяка, 2002. – 184 с.

В історії кожного народу існують особистості, в яких зустрічаються лінії непорозуміння й поваги. Фокус багатьох розбіжностей представляє й уродженець Закарпаття, науковець-славіст Ю. Венелін-Гуца, який розгорнув свою виняткову діяльність поза межами рідного краю. Можливо, саме тому світ приділяв йому більше уваги, ніж рідна земля.

Рукописна і друкowana наукова спадщина Ю. Венеліна зосереджена в бібліотеках Москви. В Україні вона майже відсутня – та ще й мала частина, яка на її території знаходиться, не є доступною для широкого загалу. Тому з нагоди 200-ліття від дня народження Ю. Венеліна кафедра історії України УжНУ, підтримана меценатами, робить першу спробу видати факсимільним способом деякі праці вченого. Конкретно йдеться про роботи: «Мысли объ истории вообще и русской вь частности», «Обь источникь народной поэзии вообще, и о южно-русской вь особенностях», «Ньсколько словь о Россіянахъ Венгурскихъ, и также одно словцо Историческое о Православной Греко-Восточной Церкви вь Венгрии».

В сучасному науковому спектрі відчувається брак всебічного аналізу творчого доробку Ю. Венеліна-Гуци (існує тільки рідкісна монографія Т. Байцури¹ та стаття М. В. Нікуліної², в якій дослідниця розглядає питання внеску Ю. Венеліна в розвиток російського слов'янознавства).

З такої точки зору вважаємо цінними розділи з-під пера Дмитра Данилюка, поміщені в «Додатку», в яких автор поклав «феномен» Ю. Венеліна в контекст світової славістики. Найбільшими досягненнями його наукових намагань вважає Д. Данилюк те, що «цей син священика із закарпатського села Тибави став одним із основоположників славістичної науки в Росії, услід за М. В. Ломоносовим рішуче виступив проти норманської теорії походження Київської Русі, поставив на наукову основу дослідження істо-

¹ БАЙЦУРА Тамара. Юрій Іванович Венелін. – Братислава, 1988. – 306 с.

² НИКУЛИНА М. В. Ю. И. Венелин в русском славяноведении первой трети XIX в. (Проблематика славянских древностей) // Историография и источниковедение стран Центральной и Юго-Восточной Европы. – М., 1986. – С. 23-40.

рії етногенезу всіх слов'янських народів. Він перший представив світу болгар із багатомітовою історією та культурними надбаннями, за що й зберігся в пам'яті як їх будитель і просвітитель».³ Згадані розділи в «Додатку» представляють Ю. Венеліна не тільки як будителя болгар, але і як історика та фольклориста українського народу.

Приємно бачити, що в сучасному зростає інтерес до наукової спадщини закарпатського вченого, яка повинна здобути належне місце на науковій ниві України.

«ВОЛОДАРКА КЛЮЧА ЗОЛОТОГО»

БІБЛІОГРАФ ОКСАНА ЛЮТА – бібліографічний покажчик. Загальний редактор Л. О. Смочко, Ужгород: Видавництво «Мистецька лінія», 2002. С. 72.

Бібліографія О. Лютої, видана в Ужгороді 2002 р., в багато чому нагадує попелюшкіну коробку зі скарбами. Простий вигляд обкладинки майже суворо скриває цінності, приховані в книзі. Вистачає, однак, тільки розкрити шкаралупу зовнішнього вигляду, і перед читачем почне розкриватися життєва дорога простої дівчини – від продавщиці книжкового магазину «Кобзар» до посади головного бібліографа Наукової бібліотеки Ужгородського національного університету. Ця посада О. Лютої в сучасному не є єдиною, бо: *«діапазон її зацікавлень дуже широкий. Вона знаходить час і силу на добровільну працю в різних громадських організаціях (Союз Українок, Товариство імені Олени Теліги, ВУТ «Просвіта» ім. Т. Шевченка, греко-католицька церковна громада), де, як правило, є членом провладу. І скрізь вона помічна і потрібна».*

Однак, найвищою оцінку заслуговує саме її робота в бібліографічному відділі НБ УНУ. Оксана Люта є автором чи співавтором п'ятнадцяти окремих книжкових бібліографічних видань – їхній спектр широкий: це бібліографії Юрія Івановича Венеліна-Гуци, Олександра Духновича, Миколи Грицака, Івана Сенька, Олени Теліги, Василя Пачовського..., але й видання про окремі ділянки роботи Ужгородського національного університету, про голодомор в Україні у 1932-33 рр., Пласт на Закарпатті... Деякі видання були рецензовані й на сторінках пражівської періодики «Дукля» та «Нове життя». Найбільше рецензій (понад десять) появилася в різних країнах світу на роботу «Олександр Духнович (1803-1865)».

Хоч заголовок анотованої публікації «Бібліографічний покажчик», на 70 сторінках можна знайти набагато більше, це не тільки бібліографія наукових здобутків Оксани Лютої, але і багата мозаїка фотографій, віршів, їй присвятили поезії Ю. Керекеш, М. Гнатюк, К. Копинець, Л. Мельник, С. Сорока, І. Сенько, спогадів про особисте знайомство з нею (з-під пера Юрія Керекеша, Лариси Мельник, Юлія Зейкана, Петра Скунця, Степана Лендєла та Уляни Демчук), «галерея» відзнак, присвят, обкладинок нею підготованих бібліографічних видань.

³ ДАНИЛЮК Д. Дума про отчий край. // Ю. Венелін. З наукової спадщини визначного славіста. – Ужгород, 2002. – С. 175.

Бібліографія Оксани Лютої – це цінна робота не тільки для студентів, працівників бібліотек, викладачів вузів, але й всіх зацікавлених. Вона, напевно, стане і «мотивацією» для молодих фахівців, щоб на своїй науковій дорозі не забували зберігати щирість і людяність.

У ЛАБІРИНТАХ НІЖНОСТІ

НІЖНІСТЬ: Антологія сучасної жіночої лірики Закарпаття (Уклад. і передмова Тетяни Ліхтей. – Ужгород: Видавництво «Мистецька лінія», 2002. – 120 с.

Синтез поетичного слова й живопису в «Антології жіночої поезії Закарпаття» вже після поверхового контакту обіцяє творче розкривання суті феномену жіночої душі. Що справді йдеться про поступове її розкривання, читач зможе спостерегти вже після першого прочитання віршів. Поетичне слово представляє монотематично вузьке коло почуттів, які розкладені до безмежної строкатості авторських індивідуальностей. Ніжність тут, як на модній презентації, представляє

себе в багатьох варіаціях – як наївність, сентимент, але і відвага, неочікуваний заклик чи впертість...

Не треба підкреслювати, що всі мотиви, присутні в антології, суттєво проникнуті жіночим принципом, який ніби рефлектор спрямовує увагу читача на опозицію «бажання бути винятково коханою – самотністю». У свідомості жінки середньої дороги нема, а те, що так виглядає, є тільки способом втечі та підсвідомого заперечення правди. Саме інтенсифікація жіночого феномену (в реальному світі в такій максимальній мірі не існує) підкреслює його специфічність – невіддільний синтез розуму й чуття. Призма сентименту читача на багатьох місцях раниць, заводить його в лабіринт жіночого світу, в якому в прагненні знайти вихід постійно натикає на борти чуття без логіки.

Гіпертрофію чуттєвості в пропонованій антології ідеально нейтралізує її мистецька частина, яка створює єдність з кольоровим принципом поетичних мотивів. Художні репродукції переходять від вираження беззахисності жінки в її наготі до міфічної таємності феї, від конкретності закритих просторів до поміщення у світ світла й тьми, від інстинктивності та стихійного «саге діет» до цнотливої духовності.

Вибір віршів 33 поетес на 3 мовах (українська, російська, мадярська) пропонує символічні три трійки, повноту повноти. Зрозуміло, що такий складний феномен, як жінка, неможливо осягнути в повноті (таким чином дальший літературний процес втратив би значення). Т. Ліхтей вдалося визначити першу лінію «воріт», за якими чутливий читач знайде безмірну кількість привабливих лабіринтів ніжності жінки.

Валерія Юричко

Є особливий тип людей – подвижники й альтруїсти. Саме до них належав Дмитро Нитченко (1905-1999). У київському видавництві «Ярослав вал» цього року появилася книга нарисів, спогадів, листів та поезії під назвою «**Дмитро Нитченко – людина ідеї**» (упорядник Михайло Слабошпицький). Дмитро Нитченко розбудовував українське життя в Австралії. Він був душею чи не всіх українських організацій. Ця книга – своєрідний духовний портрет Дмитра Нитченка, створений людьми, які його знали й шанували.

Цього року у київському видавництві «Ярослав вал» у серії «Бібліотека Ліги українських меценатів» вийшла ще одна книжка – «**Галицький лицар**» (упорядник Михайло Слабошпицький). Мова йде про Володимира Кашицького (1913-2001). Лише одному з мільйонів дано звершити те, що звершив він: перемогти недолу і себе. Це один із зовсім небагатьох випадків, коли земні дні людини, її життєва поведінка можуть послужити і зразком, і моральним прикладом.

Михайло Слабошпицький – літературний критик, прозаїк, публіцист. Він автор понад двох десятків книжок. Видавництво М. П. Коць та в-во «Ярослав вал» у Києві нещодавно випустили ще одну книжку цього автора – «**Поет із пекла (Тодось Осьмачка)**». Тодось Осьмачка – український письменник, прозаїк, поет, який, за словами Євгена Маланюка, був поетом на грані геніальності. Реальне життя Тодося Осьмачки нагадує легенду. У цій книзі йдеться про Осьмачку-легенду й Осьмачку-реальність, які важко розмежувати.

Ужгородське видавництво «Закарпаття» у серії «Письменство Закарпаття» цього року видало «**Вибрані твори**» **Олександра Духновича** (упорядкування, вступна стаття, підготовка текстів та примітки Д. М. Федаки). Олександр Духнович (1803-1865) – видатний український культурно-освітній діяч історичного Закарпаття (нині Закарпатська область України та Пряшівщина у Словаччині), ім'я якого широко відоме в народі. У книзі – досі найповнішому виданні творів автора в Україні – представлено його творчу спадщину як письменника, педагога, історика, етнографа, фольклориста, релігійного діяча.

Ім'я видатного українського письменника Закарпаття **Василя Гренджі-Донського** (1897-1974) тісно пов'язане з розвитком регіональної й всеукраїнської журналістики першої половини ХХ століття. Ужгородське видавництво «Закарпаття» у книзі **«Я теж українець»** (упорядкування, передмова, підготовка текстів, пояснення слів і виразів та примітки В. Ільницького). Вперше в Україні з належною повнотою представлено широкому читачеві публіцистику автора, в якій усебічно відображено труди і дні краю першої половини ХХ століття.

У серії «Письменство Закарпаття», яку випускає ужгородське видавництво «Закарпаття», появився четвертий том **«Історії карпатських русинів» Михайла Лучкая**. «Історія карпатських русинів» у шести томах – визначна пам'ятка історичної думки Закарпаття, вона належить перу видатного вченого – історика, мовознавця, фольклориста – Михайла Лучкая (1789-1843). Четвертий том охоплює події 30-х – 70-х років ХVIII століття.

У книзі **Ольги Бенч «Павло Муравський (Феномен одного життя)»**, яка вийшла у київському видавництві «Дніпро», розповідається про видатного хорового диригента ХХ-ХХІ ст., нашого сучасника – Павла Івановича Муравського, народного артиста України, професора Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського, лауреата державної премії України ім. Т. Г. Шевченка та премії ім. В. Вернадського, кавалера Почесної відзнаки Президента України, ордена «За заслуги» II ступеня, ордена Святого Володимира Великого.

Життя і творчість видатного митця і педагога охоплює майже дев'ять десятиліть. Упродовж цього часу він являє світові свій унікальний витвір в українській музичній культурі – *хорову школу Муравського*, в основі якої – феномен органічної цілісності його особистості.

Феномен життя-творчості Павла Муравського розкривається крізь призму традиції української музичної культури, різноманітних мистецьких подій, фактів, документів, роздумів самого митця, його колег, учнів та шанувальників.

СПМ «Аверс» у Києві за підтримки фонду «Український ренесанс» випустило поетичну збірку **Валентини Давиденко «Нічна вежа»**.

* * *

Немає лісу за вікном і далі,
замість повітря, шелесту і світла –
багато стін і вікон мерехтливих,
людей і їхніх клопотів минучих.
І все ж у цьому натовпі стостіннім
є просвіток, є лісове горище,
де грає обрис рідкісної вази
у грубим і старім кореневищі.
Там Пан лісний наспівує негучно...
Легку петлю окресливши свавільно,
над вазою підноситься колючка!
Ну, бур'янина ж –

як царівна зілля!

Лісовичок – дитя чудне і горде,
усе шукає заповідне місце,
оте, що залишилося з природи
у нашому впокороному лісі,
лаштує втечу в закутку кімнати.
Та зайде жінка з охололим часм,
за всіх людей попросить винувато.
Мовчить божок. Її одну прощає.

«Жінка, яка в мені...» – перша збірка поетеси **Наталії Волошко**, яку випустив у світ київський видавничий центр «Академія». Це інтимна сповідь жінки, яка спізнала життя у різноманітних його виявах.

* * *

Спантеличений дощ
зі своїм гомінливим тороччям,
ніби згарда, повис...
Ожереди,
розчухрані в клоччя...
Літо, мов кошения,
в різнотрав'ї линялого ситцю
все шукає тепла
у вогні горобинових китиць...

ХРОНІКА

- У середу, 16-го квітня 2003 р., у Пряшеві відбулося засідання Спілки українських письменників Словаччини. В ході засідання пройшли також вибори нового комітету Спілки, в який ввійшли: Іван Яцканин, Мілан Бобак, Йосиф Збіглей, Сергій Макара, Юрій Бача, Йосиф Шелепець, Надія Вархол. У ревізійній комісії в наступному періоді будуть працювати Михайло Роман, Ілля Галайда та Юліус Панько. На першому засіданні новообраного комітету головою Спілки українських письменників Словаччини було обрано Івана Яцканина.

- 3-го травня 2003 р. у Методично-педагогічному центрі у Пряшеві відбувся XIII-ий конкурсний огляд декламаторок «Струни серця». У програмі огляду була й бесіда з українськими письменниками Словаччини, в якій взяли участь – Михайло Шмайда, Йосиф Збіглей, Ілля Галайда, Мілан Бобак та Іван Яцканин.

- 14 і 15 травня 2003 р. конкурсом з художнього читання української поезії та прози в Методично-педагогічному центрі у Пряшеві було відкрито 42-й Фестиваль драми і художнього слова ім. Олександра Духновича. У конкурсі взяли участь 54 учасники. Свою участь на фестивалі презентували й члени Спілки українських письменників Словаччини.

- 27 травня 2003 р. у Києві в Національній Спілці письменників України було вручено Премію ім. Дмитра Нитченка за пропаганду українського друкованого слова письменнику і редактору І. Яцканину. Серед лауреатів цієї премії за 2002 р. є і академік НАНУ М. Мушинка.

- Словацький літературний фонд, оцінюючи оригінальну творчість за 2002 р., нагородив Премією ім. Івана Франка Степана Гостиняка за поетичну збірку «Новий абзац». За переклад із словацької до української мови цією ж премією було оцінено переклади Сергія Макари, які увійшли у книжку «Від серця до серця».

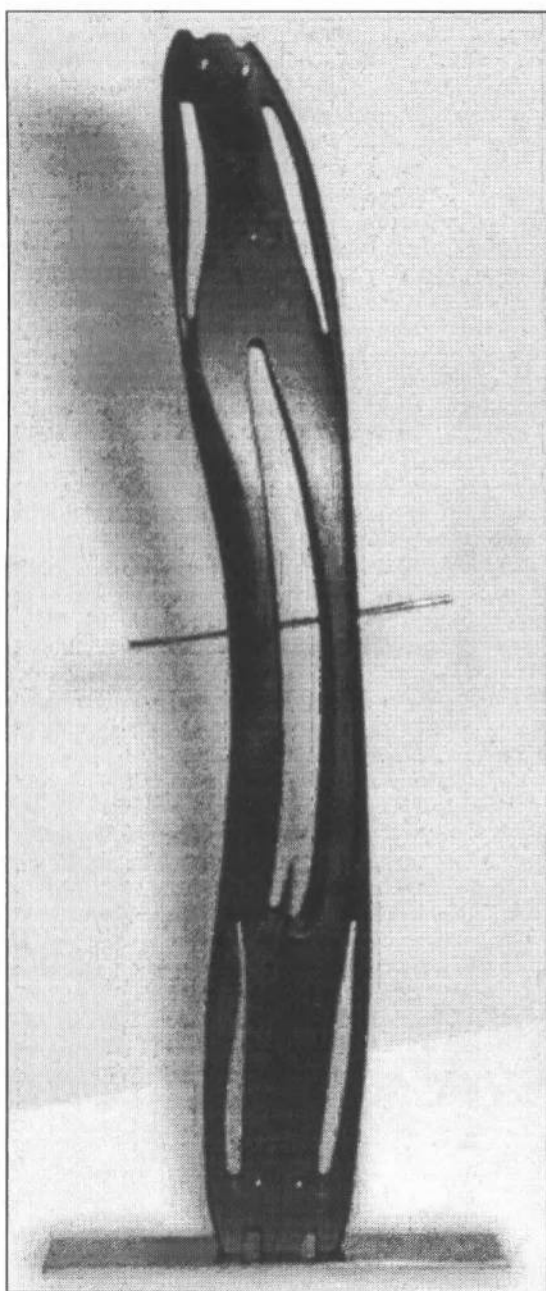
- Премію Спілки українських письменників при Асоціації письменницьких організацій Словаччини (AOSS) за 2002 рік отримав Віталій Конопелець (посмертно) за переклад вибраного поезії словацького поета Йозефа Лайкерта «Вечоріння».

(р)

Тимофій Бойчук. Біля яблуні. Картон, темпера, 1921 р.

На першій та четвертій сторінках обкладинки твори українського художника Івана Марчука – «Полудень», 1997 р.; «Жовті черешні», 1998 р., другій та третій сторінках обкладинки твори Івана Салевича – «Грація», 2001 р., кована мідь; «Дуалістична вертикаль», 2001 р., мідь, акація.

Ціна 10 Ск

Індекс 49092

